

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Факультет Гуманітарно-педагогічний факультет

УДК 338.43(4/9)(4)

ПОГОДЖЕНО
Декан факультету
(гуманітарно-педагогічний)

_____ Савицька І.М.
(підпис) (ПБ)

« » _____ 2024 р.

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

(міжнародних відносин і суспільних наук)

_____ В.о Хвіст В.О.
(підпис) (ПБ)

« » _____ 2024 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему

*Сучасний стан та перспективи Спільної аграрної політики
Європейського Союзу*

Спеціальність

291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

Освітня програма

«Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

Орієнтація освітньої програми _____ освітньо-професійна _____
(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

Гарант освітньої програми

_____ канд. іст. наук, доцент _____ Кравченко Н.Б.
(науковий ступінь та вчене звання) (підпис) (ПБ)

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи

_____ канд. іст. наук, доцент _____ Кропивко О.М.
(науковий ступінь та вчене звання) (підпис) (ПБ)

Виконав

_____ Солодовнік І.В.
(підпис) (ПБ студента)

КИЇВ – 2024

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Факультет _____ гуманітарно-педагогічний _____

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри __ В.о. міжнародних відносин і суспільних наук ____
__ канд. іст. наук, доцент _____ **Хвіст В.О.** ____
(підпис)

« ____ » _____ 2024 року

З А В Д А Н Н Я

ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТУ

_____ Солодовнік Ірині Володимирівні _____

Спеціальність

_____ 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» _____

(код і назва)

Освітня програма

_____ «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» _____

Орієнтація освітньої програми _____ освітньо-професійна _____

Тема _____ магістерської _____ кваліфікаційної роботи __ Сучасний стан та перспективи Спільної аграрної політики Європейського Союзу, затверджена наказом ректора НУБіП України від « 31 » жовтня 2023 р. № 1962 «С»

Термін подання завершеної роботи на кафедру _____
(рік, місяць, число)

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи _____ наукові дослідження з питань Сучасного стану та перспектив Спільної аграрної політики Європейського Союзу _____

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Генезис САП ЄС, її теоретичні засади, цілі та пріоритети.
2. Оцінка впливу COVID-19 на САП ЄС.
3. Аналіз САП ЄС в умовах глобальних викликів, таких як європейський зелений курс та російсько-українська війна.
4. Визначення перспектив співробітництва ЄС та України в аграрній сфері.
5. Дослідження інноваційного розвитку на сучасному етапі

Дата видачі завдання « 5 » жовтня _____ 2023 р.

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи _____ Кропивко О.М. _____
(підпис)

Завдання прийняв до виконання _____ Солодовнік І.В. _____
(підпис)

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	4
АНОТАЦІЯ.....	5
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ І. ГЕНЕЗИС СПІЛЬНОЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС	
1.1. Етапи становлення Спільної аграрної політики ЄС.....	10
1.2. Теоретичні засади функціонування та розвитку САП ЄС	29
1.3. Вимоги до аграрного сектору України в контексті євроінтеграції.....	50
РОЗДІЛ ІІ. СПІЛЬНА АГРАРНА ПОЛІТИКА ЄС В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ	
2.1. Міжнародний вимір європейського зеленого курсу.....	62
2.2. Вплив COVID-19 на аграрну політику в Європейському Союзі.....	72
2.3. Вплив війни в Україні на модернізацію європейської аграрної політики.....	81
РОЗДІЛ ІІІ. ПЕРСПЕКТИВИ СПІВРОБІТНИЦТВА ЄС ТА УКРАЇНИ В АГРАРНІЙ СФЕРІ	
3.1. Особливості інноваційного розвитку аграрної сфери ЄС і України в умовах глобальних викликів в Україні.....	92
3.2. Подальші перспективи розвитку впровадження Спільної аграрної політики ЄС в Україні	99
ВИСНОВКИ.....	109
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	112

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- ЄС — Європейський Союз
- САП — Спільна аграрна політика
- ВВП — валовий внутрішній продукт
- ООН — Організація Об'єднаних Націй
- СОТ — Світова організація торгівлі
- ЕК — Європейська комісія
- ЄФАР — Європейський фонд аграрного розвитку
- ФАРС — Фонд аграрного розвитку сільських територій
- САР — Common Agricultural Policy (Спільна аграрна політика)
- ОПСХ — Органічне виробництво сільського господарства
- МСХ — Міністерство сільського господарства
- АПК — агропромисловий комплекс
- ННД — національний номінальний дохід
- ЄФСЗР — Європейський фонд соціального збалансованого розвитку
- ЄЗК — Європейський зелений курс
- ЄЕС — Європейське економічне співтовариство
- ДАР — Державний аграрний реєстр
- EGD — European Green Deal (Європейська зелена угода)
- ЄІБ — Європейський інвестиційний банк
- ПРС — Програма розвитку сільських територій
- ЄФСР — Європейський фонд сільськогосподарського розвитку

АНОТАЦІЯ

Солодовнік Ірина Володимирівна. Сучасний стан та перспективи Спільної аграрної політики Європейського Союзу. Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня магістр за спеціальністю 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії». - Національний Університет біоресурсів і природокористування України, Київ, 2024.

Об'єктом магістерської роботи є Спільна аграрна політика Європейського Союзу. Предметом дослідження є сучасний стан та перспективи розвитку Спільної аграрної політики ЄС. Метою роботи є аналіз сучасного стану Спільної аграрної політики ЄС, визначити її перспективи та можливості для України.

У дипломній роботі було використано комплекс загальнонаукових *методів* були використані такі: теоретичні - аналіз, синтез, узагальнення, порівняння і систематизація; комплексні - методи аналізу та сходження від абстрактного до конкретного, моделювання; емпіричні - спостереження, порівняння, опис; системний аналіз; метод прогнозування.

Дослідити генезис САП ЄС, її теоретичні засади, цілі та пріоритети. Дати оцінку впливу COVID-19 на САП ЄС. Проаналізувати САП ЄС в умовах глобальних викликів, таких як європейський зелений курс та російсько-українська війна. Визначити перспективи співробітництва ЄС та України в аграрній сфері. Дослідити інноваційний розвиток на сучасному етапі.

Отримані результати можуть бути використані вченими, студентами, аспірантами, докторантами для подальшого вивчення різноманітних аспектів Спільної аграрної політики ЄС.

ВСТУП

Спільна аграрна політика - це партнерство між суспільством і природою, яке забезпечує стабільне постачання продовольства, гарантує дохід фермерів, захищає навколишнє середовище та підтримує життєдіяльність сільських територій. Спільна аграрна політика ЄС є динамічною системою, яка постійно еволюціонує. Україна, як країна, яка прагне до євроінтеграції, має знати про ці зміни та використовувати можливості для розвитку власного сільського господарства.

Із прийняттям у 1958 році, САП відіграла ключову роль у формуванні та підтримці спільного європейського ринку. За свою історію САП пройшла шлях складних реформ, трансформувавшись з інструменту забезпечення продовольчої безпеки на початковому етапі, до політики, що ставить за пріоритет сталий розвиток сільського господарства та сільських територій. САП змінюється, враховуючи нові потреби ЄС, встановлюючи амбітні цілі соціально-економічного зростання, зосереджуючись не лише на сільськогосподарському виробництві, але й на екологічній стійкості, збалансованому територіальному розвитку та стійкості сільськогосподарських ринків.

Спільна аграрна політика враховує особливості нових країн-членів та їх складні соціально-економічні реалії, що важливо для концепції нашої держави. Успішність євроінтеграційних процесів і набуття членства в ЄС для України залежить зокрема і від того, наскільки якісно та швидко будуть здійснені реформи та уніфіковано законодавство в аграрній сфері. Це стане стратегічною та головною передумовою забезпечення сталого розвитку, стійкості та добробуту держави, особливо в умовах сучасних викликів та війни в Україні. Європейські орієнтири надають аграрному сектору України відповідний вектор розвитку та відкривають нові можливості у сільському господарстві, що дозволить впровадити нові практики для збереження довкілля та забезпечення продовольчої безпеки країни.

Актуальність теми дослідження. Спільна аграрна політика є однією з найважливіших політик, яка започаткована на самому фундаментальному рівні – у

договорі про створення Європейського Союзу. Вона має значний вплив на розвиток сільського господарства не лише в країнах ЄС, але й усього світу. Розуміння сучасного стану та перспектив САП ЄС, дозволить Україні формувати національну аграрну політику, дотримуючись її рамок.

Дослідження завдань та цілей реалізації політики на період до 2027 року, загальних форматів надання допомоги, базових вимог, сприятиме кращому усвідомленню САП ЄС, як основи з вдосконалення національної аграрної політики України в контексті євроінтеграції.

Ступінь дослідженості теми. Проблеми САП ЄС досліджуються широким колом науковців, як в Україні, так і за кордоном. У межах дослідження було використано офіційні сайти Кабінету міністрів України, Євроінтеграційного порталу Кабінету міністрів України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, Європейської комісії, ГО “Інститут громадянського суспільства”, AgroPolit.com, агенції УкрАгроКонсалт. Нормативно-правову базу склали тексти чинних угод між Україною та Європейським Союзом. Теоретичну основу склали праці українських авторів, зокрема, Н.Г Варшавської; А.В Гергуль та Н.В Шибасової.

Метою роботи є аналіз сучасного стану Спільної аграрної політики ЄС, визначити її перспективи та можливості для України.

Для досягнення мети дослідження, необхідно вирішити такі **завдання**:

- Дослідити генезис САП ЄС, її теоретичні засади, цілі та пріоритети.
- Дати оцінку впливу COVID-19 на САП ЄС.
- Проаналізувати САП ЄС в умовах глобальних викликів, таких як європейський зелений курс та російсько-українська війна.
- Визначити перспективи співробітництва ЄС та України в аграрній сфері.
- Дослідити інноваційний розвиток на сучасному етапі.

Об’єктом дослідження є Спільна аграрна політика Європейського Союзу.

Предмет дослідження – Сучасний стан та перспективи розвитку Спільної аграрної політики ЄС.

Методи дослідження. Відповідно до мети магістерської роботи та поставлених завдань були використані такі:

- теоретичні – аналіз, синтез, узагальнення, порівняння і систематизація;
- комплексні – методи аналізу та сходження від абстрактного до конкретного, моделювання;
- емпіричні – спостереження, порівняння, опис;
- системного аналізу;
- метод прогнозування.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що об'єднують вісім підрозділів, висновків та списку використаних джерел.

Наукова новизна роботи полягає в комплексному аналізі сучасного стану та перспектив розвитку САП ЄС з урахуванням нових викликів, з якими стикається ЄС, а саме: забезпечення поширення знань та запровадження інновацій та цифрових технологій, диджиталізації, модернізації, розвитку сільських територій, реструктуризації, безпеки харчових продуктів, турботи про навколишнє середовище, уповільнення зміни клімату, адаптивність аграрного сектору, точне землеробство, використання великих масивів даних та чистої енергії.

Практичне значення. Висновки, узагальнення, які сформульовані під час дослідження тематики магістерської роботи, можуть використовуватися у науково-дослідницькій діяльності з подальшого вивчення складових співробітництва України з країнами ЄС і світу в аграрній сфері та викладанні навчальних курсів «Аграрна політика розвинених країн світу», «Аграрна дипломатія», «Міжнародне співробітництво в аграрній сфері».

Апробація результатів дослідження. Основні ідеї та положення магістерського дослідження було оприлюднено на наукових конференціях, семінарах та опубліковано у Збірниках матеріалів конференцій, зокрема:

1. Всеукраїнська наукова конференція “Історія міжнародних відносин ХІХ-ХХІ ст.” (до 190-річчя Київського національного університету імені Тараса Шевченка та 100-річчя від дня народження доктора історичних наук, професора Анатолія Костянтиновича Мартиненка, 22 березня 2024 р.).
2. Всеукраїнський науково-практичний вебінар “Російсько-українська війна: від гібридної агресії до повномасштабного вторгнення” (м. Київ, 1 березня 2024 р.).
URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u362/programa_vebinaru_23.02.2024_0.pdf
3. Всеукраїнський науково-практичний вебінар “Левитський Микола Васильович – організатор кооперативного руху, “артільний батько” (до 165-річчя від дня народження)” (м. Київ, 3 квітня 2024 р.).
URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u362/programa_vebinaru_04.05.241.pdf
4. Міжнародна дистанційна науково-практична конференція «Україна та світ в умовах російської збройної інтервенції (з 2014 р.)» (м. Київ, 6 червня 2024 р.).URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u362/programa_konferenciyi_06.06.2024.pdf
- 5.

РОЗДІЛ I

ГЕНЕЗИС СПІЛЬНОЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Етапи становлення Спільної аграрної політики ЄС

Спільна аграрна політика (САП) Європейського Союзу є однією з найдавніших і найбільш впливових політик, яка значною мірою визначила траєкторію розвитку сільського господарства в Європі та сприяла формуванню її економічної моделі. Ця політика виникла в післявоєнний період, коли країни Європи потребували рішучих дій для забезпечення продовольчої безпеки та стабілізації сільськогосподарського виробництва. Основними цілями САП були підвищення продуктивності аграрного сектору, забезпечення стабільного постачання продовольства за доступними цінами, підтримка доходів фермерів та стимулювання розвитку сільських територій. [45]

Етапи становлення Спільної аграрної політики ЄС можна поділити на кілька ключових періодів. Перший етап розпочався в 1957 році з підписання Римських договорів, що стали основою для формування Європейського економічного співтовариства і започаткували Спільну аграрну політику. Другий етап охоплює період 1962-1980 років, коли були запроваджені важливі механізми, такі як гарантовані ціни й субсидії для фермерів. Третій етап, що тривав з 1980 до 1990 року, включав реформування політики з акцентом на інтеграцію та зменшення залежності від державної допомоги. Протягом 1990-2000 років відбулася модернізація політики, що зосередилася на конкурентоспроможності і екологічних аспектах. XXI століття розпочалося з нових реформ (2003 рік), що включали прямі платежі та екологічні вимоги, а з 2021 року триває новий період з акцентом на стійкість і кліматичні цілі." [25]

САП постійно змінювалася та адаптувалася до нових викликів. Першопочатковим завданням було забезпечення продовольчої безпеки, згодом почали враховувати і глобальні тенденції, такі як зростання міжнародної торгівлі, підвищення екологічних стандартів та необхідність адаптації до кліматичних змін. САП стала важливим інструментом, завдяки якому ЄС зміг реагувати на ці виклики

та підтримувати свої сільськогосподарські сектори на конкурентоспроможному рівні. [17]

Процес становлення САП можна поділити на кілька етапів, кожен з яких відображає зміну пріоритетів та стратегій ЄС. Від початкового етапу, коли головною метою було забезпечення продовольчої безпеки, до сучасного етапу, коли головними орієнтирами стали екологізація та сталий розвиток. Ці зміни демонструють здатність ЄС адаптувати свою політику до нових викликів та змін у світовій економіці.

САП не тільки забезпечила економічну стабільність фермерів, але й сприяла зміцненню соціального та екологічного добробуту Європи. Завдяки цим досягненням, вона стала прикладом того, як політика може ефективно впливати на різні аспекти життя суспільства, підтримуючи як економічні, так і соціальні цілі.

Перший етап формування САП ЄС, що тривав з 1957 до 1962 року, був періодом, коли європейські країни були зосереджені на відновленні своїх економік після руйнівних наслідків Другої світової війни. Сільське господарство, як одна з найважливіших галузей, потребувало підтримки для забезпечення стабільного постачання продуктів харчування та подолання нестабільності на продовольчих ринках. У цей час, на початку 1950-х років, розпочалися дискусії про необхідність створення спільної аграрної політики в межах Європейського економічного співтовариства. Основною метою було забезпечення економічного відродження Європи та запобігання продовольчим кризам, які мали місце під час війни та в післявоєнний період. [18]

Римський договір 1957 року

Важливим кроком на шляху до створення Спільної аграрної політики стало підписання Римського договору в 1957 році, який заснував Європейське економічне співтовариство. Цей договір заклав основи інтеграції європейських країн і передбачав створення спільного ринку, який охоплював також і сільське господарство. [17]

У Римському договорі аграрному сектору було відведено важливе місце. У статті 39 цього договору були визначені основні цілі Спільної аграрної політики:

підвищення продуктивності сільського господарства; забезпечення гідного рівня життя фермерів; стабілізація ринків; гарантія постачання продуктів харчування; забезпечення доступності продовольства за прийнятними цінами.

Після підписання Римського договору розпочалася активна робота над розробкою механізмів реалізації Спільної аграрної політики. Одним з головних інструментів стало встановлення системи загальних цін на сільськогосподарську продукцію. Ці ціни були однаковими для всіх країн-членів ЄЕС і мали на меті забезпечити стабільність ринків і доходів фермерів.

Інший важливий механізм полягав у створенні системи інтервенційного викупу продукції. Це означало, що якщо ринкова ціна на певний вид продукції опускалася нижче встановленого рівня, уряди країн-членів мали право викупити цю продукцію за встановленими цінами, що дозволяло запобігти значним коливанням цін і гарантувати стабільний дохід фермерам.

Важливою частиною цього етапу було також створення Європейського фонду орієнтації та гарантій сільського господарства (EAGGF), який був заснований у 1962 році. Фонд фінансував заходи з підтримки цін, а також структурні заходи, спрямовані на модернізацію сільського господарства та поліпшення умов життя в сільських районах [2].

Процес створення САП супроводжувався складними політичними дискусіями між країнами-членами ЄЕС. Кожна країна мала свої особливості в аграрному секторі, що вимагало узгодження різних підходів і інтересів. Наприклад, Франція, яка мала потужний аграрний сектор, була зацікавлена у високому рівні підтримки фермерів, тоді як Німеччина прагнула зберегти помірні ціни на продовольство.

Узгодження інтересів завершилося компромісом, який заклав основу для створення ефективної та всеохоплюючої аграрної політики. Важливим моментом стало те, що країни-члени погодилися на спільне фінансування САП, що дозволило забезпечити стабільну фінансову підтримку фермерів та уникнути надмірного навантаження на бюджети окремих країн.

Офіційний запуск Спільної аграрної політики відбувся у 1962 році. Що стало важливою віхою в інтеграції Європейського економічного співтовариства та заклало основи для подальшого розвитку аграрного сектора в Європі. Введення системи загальних цін та інтервенційного викупу дозволило стабілізувати ринки, забезпечити стабільні доходи фермерам і гарантувати постачання продовольства для населення ЄЕС.

Перший етап формування Спільної аграрної політики ЄС (1962-1973)

Перший етап формування Спільної аграрної політики Європейського Союзу, що охоплював період з 1962 до 1973 року, став основоположним для розвитку сільського господарства в рамках об'єднаної Європи. Основна мета цього етапу полягала в потребі у забезпеченні жителів ЄС продовольчими продуктами забезпеченні. Однак високі закупівельні ціни та відсутність обмежень на імпорт призвели до низки проблем, серед яких найбільш помітним стало перевиробництво агропродукції. [28]

Було зафіксовано закупівельні ціни. Їхній рівень був досить високим. Обмеження на імпорт не накладалися. Витрати загального бюджету ЄС на сільське господарство складали 65%, що призвело до перевиробництва. [28]

Оскільки на даному етапі до ЄС входило 9 країн, вперше виникла потреба узгодження загальної політики регулювання цін на агропродукцію, також було запропоновано інструменти регулювання ринку, сформульовано принципи встановлення закупівельних цін і обсягів закупівель. Суб'єкти сільського господарства одержували значні суми субсидій. Витрати загального бюджету ЄС на сільське господарство у цей період перевищило 65 %, а високий рівень підтримки виробництва окремих сільськогосподарських продуктів призвів до їхнього перевиробництва. [18]

У післявоєнний період однією з головних проблем, з якими стикнулися країни Західної Європи, було забезпечення населення продовольчими продуктами. Європейський Союз, який на той момент перебував у фазі формування, приділяв значну увагу аграрному сектору, адже продовольча безпека була критично важливою для соціальної стабільності та відновлення економік, постраждалих від

Другої світової війни. Основна мета САП на першому етапі полягала в тому, щоб гарантувати достатню кількість продовольства для всіх жителів країн-членів ЄС і підтримувати сталий рівень доходів фермерів.

Для досягнення цієї мети ЄС встановив високі закупівельні ціни на сільськогосподарську продукцію. Ціни фіксувалися на рівні, який був вищим за ринковий, що стимулювало фермерів до збільшення виробництва. Держава фактично гарантувала, що вся продукція буде закуплена за фіксованими цінами, що забезпечувало стабільний дохід для фермерів [30].

Одним із ключових інструментів САП першого етапу стало запровадження фіксованих закупівельних цін, які значно перевищували середньоринкові. Це стало потужним стимулом для фермерів до збільшення виробництва, оскільки їм було гарантовано стабільний і високий дохід. Завдяки цьому сільськогосподарське виробництво в ЄС стрімко зросло. Фермери активно інвестували в розширення своїх господарств, покращення технічного обладнання та збільшення обсягів виробництва.

Паралельно з підтримкою внутрішніх виробників, на першому етапі САП не було запроваджено жорстких обмежень на імпорт сільськогосподарської продукції. Це дозволяло країнам-членам ЄС вільно закуповувати продукцію за кордоном, що забезпечувало додаткову гнучкість у випадку непередбачених обставин, таких як неврожай чи інші економічні фактори. Попри це, високі закупівельні ціни та відсутність обмежень на імпорт продовжували стимулювати виробництво всередині Союзу. Це призвело до накопичення надлишків продукції, яку не вдалося реалізувати на внутрішньому ринку через обмежений попит.

Значні витрати на підтримку сільського господарства почали створювати тиск на загальний бюджет ЄС. Чим більше коштів спрямовувалося на підтримку фермерів, тим складніше було фінансувати інші сектори економіки. У результаті цього виникла необхідність у перегляді політики підтримки сільського господарства, оскільки надмірне перевиробництво продукції ставало серйозною проблемою для фінансової системи ЄС.

Завдяки фіксованим закупівельним цінам, сільське господарство ЄС зазнало значного зростання, проте це спричинило проблему перевиробництва. Оскільки фермери отримували державну підтримку незалежно від реального попиту на продукцію, вони продовжували нарощувати виробництво навіть тоді, коли ринок не міг поглинути всю вироблену продукцію. Це призвело до виникнення так званих «гір» надлишкових продуктів, таких як молоко, зерно та масло [26].

Наприклад, у 1970-х роках ЄС зіткнувся з проблемою надлишків молока, що привело до створення «молочних озер». Значна частина продукції була або знищена, або направлена на переробку, що не вирішувало проблеми ефективного використання ресурсів, а лише посилювало фінансовий тиск на бюджет ЄС.

Перший етап формування Спільної аграрної політики ЄС (1962-1973 рр.) був спрямований на забезпечення продовольчої безпеки для жителів Європейського Союзу шляхом запровадження фіксованих закупівельних цін та значної державної підтримки фермерів.

Другий етап формування Спільної аграрної політики ЄС (1978-1992)

Другий етап становлення Спільної аграрної політики Європейського Союзу, що охоплював період з 1978 по 1992 роки, був спрямований на вирішення проблем, спричинених перевиробництвом сільськогосподарської продукції, яке виникло на першому етапі впровадження САП. Боротьба з наслідками перевиробництва агропродукції на першому етапі: вводиться жорстке регулювання закупівельних цін, відбувається мотивація експортної діяльності, шляхом експортних субсидій. [28] У зв'язку з цим другий етап САП був орієнтований на вирішення цих проблем через жорстке регулювання закупівельних цін і стимулювання експортної діяльності.

Наслідки перевиробництва на першому етапі САП виявилися в надмірній кількості продукції, яка не знаходила збуту на внутрішньому ринку. Це призводило до збільшення витрат на зберігання, переробку та утилізацію надлишкової продукції, що стало серйозним викликом для економіки ЄС. У відповідь на ці проблеми на другому етапі було запроваджено низку реформ,

спрямованих на зменшення обсягів виробництва та забезпечення стабільності ринку [50].

Одним з головних напрямів реформи стало жорстке регулювання закупівельних цін. Європейська комісія запровадила систему, яка обмежувала ціни, за якими фермери могли продавати свою продукцію, з метою скорочення виробництва та уникнення перевиробництва. Ця система стала основою політики, спрямованої на забезпечення балансу між попитом та пропозицією на внутрішньому ринку, що мало важливе значення для підтримки стабільності сільськогосподарського сектору.

З метою скорочення надвиробництва ЄС встановлював максимальні ціни, за якими фермери могли продавати свою продукцію державним закупівельним агентствам. Це обмежувало можливість фермерів збільшувати виробництво з метою отримання вищих доходів за рахунок державних закупівель, що раніше спричиняло накопичення надлишкової продукції.

Ця політика також була спрямована на зменшення витрат ЄС на підтримку сільського господарства, оскільки раніше значні суми витрачалися на утримання надлишків продукції, їх переробку або зберігання. Застосування жорстких цінових обмежень дозволило знизити цей тиск на бюджет, водночас зберігаючи доходи фермерів на достатньому рівні для забезпечення їх фінансової стабільності. [25]

Іншим важливим аспектом другого етапу САП стало стимулювання експортної діяльності. Однією з основних цілей Європейського Союзу було забезпечити збут надлишкової продукції на зовнішніх ринках, що сприяло розвантаженню внутрішнього ринку та скороченню запасів продукції. Для цього було запроваджено систему експортних субсидій, яка надавала фінансову підтримку європейським фермерам та експортерам, заохочуючи їх до активної участі у міжнародній торгівлі.

Експортні субсидії дозволяли європейським виробникам сільськогосподарської продукції бути конкурентоспроможними на зовнішніх ринках, навіть коли ціни на їх продукцію були вищими за ціни міжнародних

конкурентів. Це стимулювало розширення експортної діяльності та допомагало зменшити тиск на внутрішній ринок. Завдяки цим субсидіям, фермери отримували можливість збути надлишкову продукцію за кордоном, що, в свою чергу, знижувало ризик перевиробництва та підвищувало доходи фермерів.

Завдяки регулюванню закупівельних цін вдалося зменшити надлишкове виробництво і знизити тиск на державний бюджет, пов'язаний із підтримкою фермерів. Фермери були змушені більш раціонально підходити до своїх виробничих процесів, зважаючи на встановлені обмеження.

Експортні субсидії стали інструментом для розвитку експортних ринків і підвищення конкурентоспроможності європейської сільськогосподарської продукції на міжнародній арені. Це дозволило розвантажити внутрішній ринок та зміцнити позиції ЄС як одного з провідних гравців на світовому ринку сільськогосподарської продукції.

Другий етап Спільної аграрної політики ЄС (1978-1992 рр.) був спрямований на боротьбу з наслідками перевиробництва сільськогосподарської продукції, що виникли на першому етапі.

Третій етап формування Спільної аграрної політики ЄС (1992-2000)

Третій етап становлення Спільної аграрної політики Європейського Союзу, що охоплював період з 1992 до 2000 року, ознаменувався кардинальними реформами, що змінили підхід до управління аграрним сектором. На цьому етапі відбулося скасування системи регулювання закупівельних цін та запровадження прямих виплат за гектар сільгоспугідь і проведення реформи Рея Мак Шеррі. Такі нововведення були направлені на стимулювання виробника раціонально використовувати матеріальні, фінансові, природні ресурси. Встановлені вимоги для фермерів щодо обов'язкових сівозмін та щодо відновлення врожайності землі.
[28]

У рамках цієї реформи була скасована система, що підтримувала високі закупівельні ціни на сільськогосподарську продукцію, замість цього запроваджувалися прямі виплати фермерам на основі площі їхніх земель. Це

нововведення було революційним для європейського аграрного сектору, оскільки перехід від цінової підтримки до прямих виплат дозволяв фермерським господарствам адаптуватися до ринкових умов і зменшував залежність від державних субсидій.

Прямі виплати забезпечували стабільність доходів фермерів незалежно від ринкових коливань цін на продукцію, що було особливо важливим для малих і середніх фермерських господарств. Ця система сприяла більшому плануванню та ефективному використанню ресурсів, оскільки фермери отримували фінансову підтримку не за кількість виробленої продукції, а за відповідальне управління сільськогосподарськими угіддями.

Реформа, названа на честь комісара ЄС з питань сільського господарства Рея Мак Шеррі, була спрямована на посилення ринкових механізмів у сільському господарстві та зменшення регулюючого впливу держави. Основною метою цієї реформи було стимулювання фермерів до раціонального використання матеріальних, фінансових і природних ресурсів.

Рей Мак Шеррі акцентував увагу на тому, що сільськогосподарська діяльність повинна бути ефективнішою і водночас екологічно відповідальною. У рамках реформи фермери отримували виплати за умови дотримання екологічних норм і раціональних методів ведення господарства. Це включало скорочення надвиробництва, збалансоване використання земель та раціональне планування агротехнічних заходів.

Важливим аспектом реформ третього етапу було запровадження обов'язкових вимог до сівозміни. Ця практика мала на меті забезпечити сталу врожайність та підтримання родючості ґрунтів. Сівозміна допомагала попереджати виснаження земель, зменшувати ризик поширення шкідників та хвороб, а також знижувати залежність від хімічних добрив і пестицидів.

Також було впроваджено додаткові вимоги щодо екологічної стійкості аграрного виробництва. Фермери зобов'язані були впроваджувати заходи, спрямовані на збереження природних ресурсів, скорочення забруднення довкілля та зменшення викидів парникових газів. Це стимулювало розвиток більш

екологічно відповідальних підходів у сільському господарстві та забезпечувало довгострокову стабільність аграрного сектору [43].

Реформи, запроваджені в рамках третього етапу САП, мали значний вплив на сільськогосподарську галузь Європейського Союзу. Скасування системи цінової підтримки дозволило аграрному сектору краще адаптуватися до ринкових умов, а прямі виплати фермерам забезпечили стабільний дохід для сільськогосподарських виробників. Це, в свою чергу, сприяло зміцненню фінансової стабільності фермерів, особливо малих і середніх господарств, які не могли конкурувати з великими агрокомпаніями на міжнародному ринку.

Зміни також мали екологічний аспект, фермери були змушені впроваджувати стратегії сталого використання земель та природних ресурсів. Вимоги щодо сівозміни та екологічних норм сприяли збереженню родючості ґрунтів і зниженню негативного впливу сільського господарства на довкілля.

Третій етап Спільної аграрної політики ЄС (1992-2000 рр.) був переломним моментом у становленні аграрної політики Європейського Союзу. Ці зміни заклали основу для подальшого розвитку САП і підготували аграрний сектор ЄС до нових викликів.

Четвертий етап формування Спільної аграрної політики ЄС (2000-2007)

Четвертий етап становлення Спільної аграрної політики Європейського Союзу охоплює період з 2000 до 2007 року і знаменується новим порядком денним, що проголошував нові принципи САП, які полягали у: - «багатофункціональності». Сільгоспвиробник - центр соціальної, природної, культурної систем; - формування особливої «європейської» моделі сільськогосподарської діяльності, що полягає у посиленні життєздатності та конкурентоспроможності сільського господарства. [28]

Головними напрямками цього етапу стали впровадження принципу багатофункціональності сільського господарства, розробка європейської моделі сільськогосподарської діяльності та реалізація «Плану дій-2000» («Agenda-2000»), а також реформа, пов'язана з іменем Франца Фішлера.

Принцип багатофункціональності, став основою для нового підходу до сільськогосподарської діяльності в Європі. Цей принцип передбачав, що сільське господарство виконує не тільки економічну функцію виробництва харчових продуктів, але й соціальні, екологічні та культурні ролі. Основною метою було забезпечити, щоб сільське господарство сприяло розвитку сільських громад, охороні навколишнього середовища та підтримці культурної спадщини.

Однією з ключових ідей багатофункціональності було визнання того, що фермери є виробниками харчових продуктів, які стежать за сільськими ландшафтами та екосистемами. Вони відіграють важливу роль у збереженні природних ресурсів, підтримці біорізноманіття та управлінні землями, які мають велике значення для екологічного балансу. Такий підхід сприяв створенню програм, які підтримували фермерів у виконанні цих додаткових функцій через фінансові інструменти та інші стимули [37].

Ця багатофункціональна роль сільського господарства сприяла розвитку політик, що підвищували соціальну стабільність у сільських районах. Наприклад, програми четвертого етапу було спрямовано на розвиток інфраструктури у сільській місцевості LEADER (Liaison Entre Actions de Développement de l'Économie Rurale), підтримку місцевого бізнесу та створення робочих місць поза межами сільського господарства (Rural Development Program). Це допомагало зменшувати міграцію з сільських територій у міста та підвищувати рівень життя на селі.

Важливим аспектом цього етапу стало формування «європейської моделі сільськогосподарської діяльності», яка базувалася на принципах сталого розвитку, економічної ефективності та соціальної відповідальності. Європейська модель аграрної політики відрізнялася від інших глобальних моделей акцентом на захисті довкілля та підтримці соціальних стандартів у сільськогосподарській діяльності.

Ця модель була спрямована на збереження малих та середніх фермерських господарств, які склали основу сільськогосподарської економіки ЄС. Європейський Союз визнавав, що підтримка малих господарств сприяє збереженню традиційних методів ведення господарства, підтримці місцевих

громад та уникненню концентрації земель у руках великих агропромислових компаній. Для досягнення цих цілей було розроблено комплекс програм, які підтримували малих фермерів через субсидії, технічну допомогу та інвестиції у модернізацію.

Одним із ключових елементів європейської моделі було забезпечення екологічної стійкості. Фермери отримували фінансову підтримку за дотримання екологічних стандартів, що включало мінімізацію використання пестицидів, захист водних ресурсів, а також збереження природних ландшафтів. Такий підхід дозволив знизити екологічний тиск на природу, сприяючи розвитку сталих практик у сільському господарстві.

«Agenda-2000» або «План дій-2000» став основним документом, що визначив стратегічні напрямки розвитку САП у цей період. Основна мета «Agenda-2000» полягала у тому, щоб адаптувати сільське господарство ЄС до нових умов, включаючи глобалізацію, розширення ЄС та зростаючу конкуренцію на міжнародних ринках.

Цей план дій включав комплекс реформ, спрямованих на зниження державної підтримки через прямі субсидії та стимулювання фермерів до більш ринкових методів господарювання. Важливим аспектом стало зменшення залежності від субсидій і підтримка фермерів у впровадженні інноваційних рішень для підвищення продуктивності та конкурентоспроможності. «Agenda-2000» також акцентувала увагу на необхідності розширення інвестицій у розвиток сільських територій, що мало на меті створення нових економічних можливостей для мешканців сільських регіонів.

Реформа Фішлера, названа на честь Франца Фішлера, який був комісаром ЄС з питань сільського господарства. Головна мета цієї реформи полягала у подальшому зменшенні залежності фермерів від державних субсидій та стимулюванні ринкової ефективності [23].

Фішлер також приділяв велику увагу екологічній відповідальності фермерів. Були запроваджені стимули для тих, хто впроваджував екологічно стійкі методи господарювання. Це включало збереження природних ресурсів, скорочення

використання хімічних добрив та пестицидів, а також захист біорізноманіття. Реформа мала на меті збалансувати економічні та екологічні інтереси, зробивши сільське господарство більш стійким до глобальних викликів.

Четвертий етап формування Спільної аграрної політики ЄС (2000-2007 рр.) став періодом значних змін, спрямованих на модернізацію та сталий розвиток сільського господарства. Загалом, цей етап САП заклав міцний фундамент для подальших реформ і сприяв адаптації європейського сільського господарства до нових економічних, екологічних та соціальних викликів.

Цей період засвідчив, що САП може бути гнучкою і ефективною в умовах світу, що швидко змінюється, а також підкреслив важливість інтеграції економічних, екологічних і соціальних аспектів у аграрну політику. [15]

П'ятий етап формування Спільної аграрної політики ЄС (2007-2013)

П'ятий етап розвитку Спільної аграрної політики Європейського Союзу, що тривав з 2007 до 2013 року, ознаменувався реструктуризацією, модернізацією аграрного сектора, підтримкою продовольчих та інтеграційних зв'язків, впровадження інформаційних технологій, акцентом на захист навколишнього середовища та впровадженням енергоощадних технологій. [29]

Однією з головних цілей п'ятого етапу було оновлення структури сільськогосподарського виробництва з урахуванням нових викликів. Реструктуризація аграрного сектору полягала у створенні умов для підвищення ефективності виробництва та скорочення витрат. Це включало оптимізацію сільськогосподарських підприємств, модернізацію виробничих потужностей і впровадження сучасних методів управління земельними ресурсами. У результаті цієї реструктуризації фермери отримали доступ до нових технологій і фінансових ресурсів, що дозволило їм адаптуватися до змін ринкових умов і підвищити свою конкурентоспроможність.

Модернізація виробничих процесів також була важливим елементом цього етапу. Впровадження нових технологій, зокрема автоматизація та використання сучасного обладнання, сприяло підвищенню продуктивності сільського господарства. Це дозволило зменшити залежність аграрного сектору від

ручної праці, підвищити якість продукції та забезпечити більш раціональне використання природних ресурсів.

На п'ятому етапі розвитку САП, значну увагу було приділено розвитку продовольчих зв'язків як усередині країн-членів ЄС, так і між ЄС та іншими країнами. Це мало на меті забезпечення продовольчої безпеки, стабільності постачання продуктів харчування та підтримку місцевих ринків. Європейський Союз активно сприяв зміцненню інтеграційних процесів у сфері торгівлі сільськогосподарською продукцією, що дозволило створити єдиний ринок для агропродуктів [62].

Ці інтеграційні процеси стали важливим фактором у підвищенні конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції ЄС на міжнародних ринках. Продовольча безпека також стала одним з основних пріоритетів, оскільки забезпечення стабільного виробництва та постачання продуктів харчування було важливим для підтримки внутрішнього ринку та зменшення залежності від імпорту.

П'ятий етап САП також відзначався активним впровадженням інформаційних технологій у сільське господарство. Ці технології стали ключовими інструментами для підвищення ефективності виробництва та управління ресурсами. Фермери отримали доступ до сучасних інформаційних систем, які дозволили їм краще планувати свою діяльність, аналізувати дані про стан ґрунтів, прогнозувати врожаї та оцінювати ризики.

Інформаційні технології також сприяли покращенню зв'язку між фермерами, переробними підприємствами та споживачами. Це забезпечило більш прозору та ефективну систему постачання продуктів харчування, що дозволило знизити витрати на логістику та забезпечити кращу якість продукції. Впровадження технологій стало важливим кроком у підвищенні конкурентоспроможності аграрного сектору ЄС та його здатності адаптуватися до умов швидкозмінного ринку [9].

Однією з ключових складових п'ятого етапу САП стало посилення заходів зі збереження довкілля. Європейський Союз усвідомлював необхідність

зниження негативного впливу аграрного сектору на навколишнє середовище. Ця політика включала заходи зі збереження біорізноманіття, раціонального використання водних ресурсів, запобігання деградації ґрунтів і скорочення викидів парникових газів.

Особливу увагу було приділено впровадженню енергозберігаючих технологій у сільське господарство. Ці технології дозволили зменшити енергоспоживання агропідприємств та скоротити витрати на енергоносії. Впровадження енергоефективних рішень стало важливим кроком на шляху до сталого розвитку аграрного сектору, оскільки дозволило знизити екологічне навантаження та підвищити ефективність виробництва.

П'ятий етап формування Спільної аграрної політики ЄС (2007-2013 рр.) став важливим періодом у модернізації, розвитку аграрного сектору Європейського Союзу, значних змін та трансформацій. Проведені реформи дозволили адаптувати аграрну політику до нових умов глобалізації, екологічної стійкості та розширення ЄС. [13]

Шостий етап Спільної аграрної політики (2013-2020 р).

Шостий етап Спільної аграрної політики Європейського Союзу, що охоплював період з 2013 до 2020 року, був відзначений значними зусиллями з адаптації політики до нових викликів, таких як зміни клімату, забезпечення сталого розвитку, підтримка молодих фермерів і зміцнення сільських громад. Зосередження уваги на наданні суспільних і приватних благ в результаті проведенні реформи.

Основними рисами у порівнянні з реформами попередніх років: відбувається активний перехід від підтримки виробництва окремих видів продукції до прямої підтримки сільськогосподарських товаровиробників. Такі зміни направлені на покращення екологічної безпеки за рахунок відмови від монокультур, що раніше стимулювалися субсидіями, а також створення конкурентного середовища. [27]

З 2014 року Спільна аграрна політика наголошує на важливості екологічної складової, охорони традиційних сільських ландшафтів і підвищення

рівня життя мешканців сільської місцевості. При цьому зберігається акцент на необхідності підтримки конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції через інвестиції в освіту та інновації.

Пріоритети САП для країн Європейського Союзу виступають важливими орієнтирами для України. Грамотно спланована й сучасна аграрна політика сприяла досягненню збалансованого розвитку сільського господарства та створила умови для його подальшого зростання.

Одна з головних новацій, яка полягала у впровадженні екологічних стандартів для фермерів екологізація сільського господарства, що отримували пряму фінансову підтримку від ЄС. Фермерам було необхідно дотримуватися низки екологічних вимог, таких як сівозміна, збереження постійних пасовищ та створення екологічно значущих зон. Ці заходи мали на меті зменшити негативний вплив сільського господарства на довкілля, зокрема скоротити викиди парникових газів та сприяти відновленню біорізноманіття [21].

Однією з проблем, яку виявили до початку 2013 року, було старіння сільського населення. Для залучення молоді до аграрного сектору було запроваджено додаткові фінансові стимули для фермерів віком до 40 років. Це включало не лише субсидії на купівлю землі, але й спрощені умови для отримання фінансування на розвиток господарств.

Малі фермерські господарства зіткнулися з викликами глобалізації та конкуренції з великими агропромисловими компаніями. Шостий етап САП включав програми підтримки таких фермерів шляхом спрощення доступу до субсидій і зменшення адміністративних бар'єрів. Це дозволило малим господарствам зберегти свою економічну життєздатність та зробити внесок у локальну продовольчу безпеку.

САП у цей період активно підтримувала розвиток інновацій у сільському господарстві. Зокрема, фінансування отримали проекти з впровадження точного землеробства, яке дозволяє більш ефективно використовувати ресурси, такі як вода та добрива. Завдяки новітнім технологіям фермери змогли підвищити

продуктивність своїх господарств, зменшивши при цьому негативний вплив на довкілля.

Однією з найважливіших новацій шостого етапу САП стало впровадження екологічних стандартів як умов для отримання прямої фінансової підтримки.

Фермери були зобов'язані впроваджувати сівозміну, для збереження родючості ґрунтів та запобіганню їх виснаженню. Це дозволило забезпечити довготривалу продуктивність земель і зменшити потребу в хімічних добривах. Постійні пасовища підтримують біорізноманіття та допомагають в боротьбі зі змінами клімату, оскільки вони утримують вуглець у ґрунті. Збереження таких земель стало одним з обов'язкових компонентів для фермерів, що отримували субсидії. Для того, щоб отримати пряму підтримку, фермери мали залишати частину своїх угідь для створення екологічно значущих зон, таких як природоохоронні смуги, водоймища чи лісосмуги [3].

Старіння сільського населення стало серйозною проблемою в країнах ЄС. У багатьох регіонах середній вік фермерів перевищував 50 років, що ставило під загрозу майбутнє сільського господарства. Для подолання цього, було передбачено низку заходів для підтримки молодих фермерів. Окрім фінансових субсидій, молодим фермерам надавалися освітні програми та тренінги, що допомогли їм освоювати нові технології та ефективні методи ведення сільського господарства. Ця підтримка дозволила забезпечити демографічне оновлення в аграрному секторі, сприяючи довгостроковій стабільності сільської економіки.

Значна частина фінансування була спрямована на розвиток новітніх технологій, таких як точне землеробство та автоматизація процесів виробництва. Ці технології дозволили оптимізувати використання ресурсів і зменшити екологічний вплив аграрного сектору. Точне землеробство є яскравим прикладом впровадження інновацій у сільському господарстві. Завдяки цій технології фермери отримали можливість точніше дозувати використання добрив та води, що призвело до підвищення ефективності виробництва та зниження витрат [59].

Шостий етап Спільної аграрної політики ЄС (2013–2020 рр.) відзначився впровадженням екологічних стандартів, підтримкою молодих фермерів та фінансуванням інновацій, що сприяло створенню більш стійкого та конкурентоспроможного сільського господарства.

Сьомий етап: Нова спільна аграрна політика ЄС (2021-2027 р.)

Етап сучасний (2021-2027 роки). Останній етап є досить амбітним та складним, адже має враховувати важливі новітні обставини, такі як затвердження європейського Green Deal, постпандемічні умови, вплив війни в Україні, зростання цін у розвинених країнах і дефіцит продовольства у країнах, що розвиваються, зараз є реальністю, яка загрожує економічній стабільності. [29]

На цьому етапі продовжується розширення повноважень держав-членів у сфері побудови власних програм підтримки сільськогосподарських виробників. Зокрема, кожна держава мала розробити власний національний стратегічний план, відповідно до якого вона збирається досягнути передбачених цілей. Такий план не має бути голослівний: кожна держава-член ЄС зобов'язана провести комплексний аналіз для визначення своїх конкретних потреб і оптимальних способів використання коштів для задоволення цих потреб. Кожен національний стратегічний план у рамках САП потребує схвалення Європейської комісії для забезпечення його узгодженості із загальноєвропейськими цілями. Згодом країни повинні подавати звіти про виконання, в яких вони показують прогрес у досягненні цілей, встановлених як показники результатів [30]. Таким чином, країнам надається певний набір обов'язкових та диспозитивних інструментів, з яких кожна держава має зібрати власну найбільш оптимальну агропротекційну політику.

Збереження методології двох стовпів САП: перший зосереджений на спільній організації сільськогосподарських ринків і прямих виплат аграріям, а другий - на регулюванні розвитку сільської місцевості. Екологізацію САП не можна назвати новою рисою, але на даному етапі вона є більш інтенсивною, оскільки були встановлені обов'язкові екологічні вимоги замість додаткових.

Аграрний сектор старіє, і це робить зміну поколінь проблемою для сільських територій [31]. Останніми роками в Європі зростає стурбованість щодо залучення молоді до сільського господарства: лише 8,7% власників/керівників сільськогосподарських підприємств у ЄС мають вік до 35 років, 55,3% - мають вік від 35 до 55 років і 36% - старше 55. [32] Пріоритет ЄС щодо сприяння соціальному залученню, скороченню бідності та економічному розвитку сільських територій є певною компенсацією тих негативних наслідків взятих міжнародних зобов'язань щодо лібералізації світової торгівлі, які деструктивно впливають на сільські райони [33].

Висновки до підрозділу:

Спільна аграрна політика Європейського Союзу зазнала численних трансформацій з моменту свого створення, адаптуючись до нових соціально-економічних і екологічних викликів. Перший етап становлення САП (1957-1962) заклав основи політики, зосереджуючи увагу на забезпеченні продовольчої безпеки, а введення фіксованих закупівельних цін стимулювало аграрний сектор. Однак, цей підхід призвів до перевиробництва, що виявилось на наступних етапах, зокрема, у другому етапі (1978-1992), коли розпочалася боротьба з наслідками надвиробництва через жорстке регулювання цін та підтримку експортної діяльності [15].

Третій етап (1992-2000) відзначився переходом до прямих виплат фермерам, що стимулювало їх адаптацію до ринкових умов і зменшувало залежність від державних субсидій. Четвертий етап (2000-2007) впровадив принцип багатofункціональності, розширюючи роль сільського господарства у соціальному і екологічному контексті. Програма "Agenda-2000" сприяла інтеграції аграрних політик і забезпечила сталий розвиток сільських територій.

П'ятий етап (2007-2013) акцентував увагу на модернізації аграрного сектору та розвитку інтеграційних зв'язків, підвищуючи ефективність виробництв. Нарешті, шостий етап (2013-2020) зосередився на екологічних стандартах і

підтримці молодих фермерів, що вказує на прагнення ЄС забезпечити стійкість аграрного сектору в умовах глобальних викликів. Сьомий етап (2021-2027), що є сучасним, відзначається комплексними змінами, пов'язаними з новітніми викликами, такими як впровадження "Green Deal", постпандемічні умови, вплив війни в Україні та глобальні економічні потрясіння, зокрема, зростання цін та продовольча нестабільність у країнах, що розвиваються [29]. Таким чином, етапи становлення САП свідчать про гнучкість та здатність ЄС адаптувати свою аграрну політику до змін у внутрішніх і зовнішніх умовах, сприяючи не лише економічному розвитку, а й екологічній стійкості та соціальному добробуту.

1.2. Теоретичні засади функціонування та розвитку САП ЄС

Спільна аграрна політика Європейського Союзу являє собою складну багаторівневу систему, у розвитку сільськогосподарського сектору та гарантуванні продовольчої безпеки серед країн-членів ЄС. Її концептуальні основи були закладені в післявоєнний період, коли особливого значення набуло питання забезпечення достатнього рівня виробництва харчових продуктів та стабілізації аграрної галузі.

Теоретичні засади функціонування та розвитку Спільної аграрної політики ЄС базуються на принципах економічної інтеграції й підтримки сільського господарства як ключового елемента загального ринку ЄС. Основними принципами є забезпечення стабільності цін на сільськогосподарські продукти, підвищення продуктивності і конкурентоспроможності аграрного сектору, а також підтримка сталого розвитку сільських територій. Спільна аграрна політика реалізується через механізми прямих платежів, компенсаційних схем та інвестицій у розвиток інфраструктури сільських територій, що сприяє інтеграції економічних і соціальних цілей ЄС. Ці механізми забезпечують не тільки підтримку фермерів, але й екологічну стійкість і адаптацію до змін клімату [27].

Основоположні цілі САП, закріплені у Римському договорі 1957 року, передбачали підвищення продуктивності сільського господарства через розвиток науково-технічного прогресу, оптимальне використання виробничих ресурсів та

підвищення рівня життя аграрних спільнот. Згодом, у відповідь на трансформаційні процеси глобалізації, зміни клімату, демографічні тенденції та розвиток технологій, САП ЄС зазнала суттєвої еволюції, зберігаючи водночас свою стратегічну важливість у забезпеченні економічної та соціальної стабільності в регіоні. [58]

Однією з основних характеристик Спільної аграрної політики є її інтеграційний підхід, що полягає у координації аграрних політик на національному та наднаціональному рівнях. Такий підхід забезпечує синергію між країнами-членами, дозволяючи ефективно реагувати на глобальні виклики, зокрема зміну клімату, виснаження природних ресурсів та зростаючу конкуренцію на світових продовольчих ринках. Крім того, інтеграція сприяє гармонізації економічних інтересів з екологічними вимогами, що сприяє сталому розвитку сільськогосподарської галузі.

Сучасна САП робить значний акцент на екологічних і соціальних аспектах, зокрема на збереженні біорізноманіття, охороні довкілля та підтримці життєздатності сільських територій. Це відповідає сучасній парадигмі сталого розвитку, яка орієнтована не лише на економічне зростання, але й на відповідальне використання природних ресурсів та забезпечення соціальної рівності.

Таким чином, САП ЄС є економічним інструментом та політичною стратегією, яка прагне досягти балансу між продуктивністю сільського господарства, екологічною стійкістю та соціальною справедливістю. Її розвиток та адаптація до сучасних викликів свідчать про складність і багатовимірність підходів, що застосовуються в аграрній політиці Європейського Союзу [34].

Інтеграція ринку та забезпечення стабільності цін у Спільній аграрній політиці ЄС

Інтеграція ринку та забезпечення стабільності цін є одним із ключових теоретичних аспектів функціонування Спільної аграрної політики Європейського Союзу. Ця складова політики має на меті створення та забезпечення спільного аграрного ринку, який охоплює усі країни ЄС, ефективного функціонування

внутрішнього ринку сільськогосподарських товарів та стабілізацію цін на ці товари через впровадження механізмів регулювання ринку та підтримки фермерів.

Після Другої світової війни Європа стикнулася з серйозними проблемами у сфері продовольчої безпеки, що змусило лідерів Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) зосередитися на створенні умов для забезпечення стабільного виробництва сільськогосподарських продуктів. [19]

САП була впроваджена як частина загальної стратегії економічної інтеграції, щоб гарантувати продовольчу безпеку, стабільність доходів фермерів та стабільність цін на сільськогосподарську продукцію. Одним із перших інструментів, запроваджених для досягнення цих цілей, стала система загальних ринків для основних сільськогосподарських продуктів, таких як зернові, молочні продукти, м'ясо тощо. Ця система передбачала встановлення спільних ринкових цін, інтервенційних закупівель та встановлення тарифів на імпорту продукції з третіх країн. [1]

Одним із головних інструментів САП, є механізм гарантованих цін. Він дозволяє підтримувати рівень доходів фермерів, зменшуючи вплив ринкових коливань. Система гарантованих цін забезпечує стабільний попит на сільськогосподарську продукцію, оскільки держави-члени викуповують надлишки продукції, якщо ринкові ціни падають нижче встановленого рівня. Це допомагає уникати різких коливань цін на продовольчі товари та забезпечує стабільність на аграрних ринках.

У випадку із зерновими, наприклад, ЄС протягом багатьох років проводив інтервенційні закупівлі пшениці, коли ціни на ринку падали нижче певного рівня. Це дозволяло підтримувати стабільний рівень доходів фермерів та запобігати колапсу цін на внутрішньому ринку. [1]

Для захисту внутрішнього ринку ЄС від дешевої імпортової продукції та збереження стабільності цін САП використовує систему тарифних та нетарифних бар'єрів. Це включає встановлення митних тарифів на імпорту сільськогосподарської продукції з країн, що не входять до ЄС, а також квотування та ліцензування імпорту. [1]

Ринок молочних продуктів у ЄС довгий час був захищений високими тарифами на імпорт з-за меж ЄС. Це дозволило підтримувати високі ціни на молочні продукти на внутрішньому ринку, що сприяло збереженню доходів фермерів та стабільності ринку. [2]

Ще одним важливим інструментом, що використовувався для стабілізації ринку та цін, були виробничі квоти. До прикладу, протягом кількох десятиліть діяли квоти на виробництво молока, що дозволяло регулювати пропозицію на ринку та запобігати надвиробництву, яке могло б призвести до падіння цін.

Молочні квоти, запроваджені у 1984 році, обмежували кількість молока, яку фермери могли виробляти. Це дозволило ЄС контролювати рівень виробництва, уникати надлишків та забезпечувати стабільність цін на молочні продукти на внутрішньому ринку. Хоча ці квоти були скасовані у 2015 році, вони протягом тривалого часу відігравали ключову роль у стабілізації ринку. [2]

Завдяки впровадженню зазначених механізмів, ЄС досяг значного успіху у стабілізації цін на аграрну продукцію та забезпеченні економічної стабільності для фермерів. Це сприяло розвитку сільського господарства та підтримці життєздатності сільських територій, що є важливим аспектом загальної стратегії ЄС у забезпеченні сталого розвитку.

За даними Європейської Комісії, інтервенційні заходи та система спільних ринків дозволили не лише забезпечити стабільність цін, але й підтримувати конкурентоспроможність європейського сільського господарства на глобальному ринку. Зокрема, у звітах Європейської Комісії відзначається, що такі заходи мали вирішальне значення для збереження стійкості сільського господарства ЄС, особливо в умовах кризових періодів, таких як глобальна фінансова криза 2008 року. [16]

2. Підтримка доходів фермерів через субсидії та фінансові механізми

У сучасних умовах глобалізації, де конкуренція на ринку сільськогосподарських товарів постійно зростає, європейські фермери стикаються з численними викликами, такими як коливання світових цін на продукцію, зміни

клімату та високі виробничі витрати. У зв'язку з цим, ЄС впроваджує різноманітні механізми підтримки, щоб забезпечити стабільність та передбачуваність доходів для фермерів, що є критично важливим для збереження життєздатності сільського господарства. [71]

Прямі виплати стали наріжним каменем фінансової підтримки в рамках САП. Ці виплати надаються фермерам незалежно від їхнього виробництва, що дозволяє їм адаптуватися до змін у ринкових умовах без загрози втрати доходів. Прямі виплати забезпечують базовий рівень доходу, що особливо важливо для малих та середніх фермерських господарств, які найчастіше є вразливими.

У Німеччині прямі виплати становлять вагомую частку доходів фермерів, особливо у східних регіонах країни, де сільське господарство традиційно було менш прибутковим. У цих регіонах прямі виплати допомагають зберегти фермерські господарства, що сприяє розвитку сільських територій і збереженню місцевих культурних та екологічних особливостей [3].

Важливою інновацією Спільної аграрної політики стало запровадження екологічних вимог для отримання субсидій, відомих як "озеленення" або грінінг. Цей підхід спрямований на впровадження екологічних стандартів у систему прямих виплат. Грінінг вимагає від фермерів, які бажають отримати фінансову підтримку, дотримуватися певних екологічних норм, зокрема збереження природних ландшафтів, охорони біорізноманіття та ефективного використання природних ресурсів.

В Італії фермери, які займаються оливковими гаями, отримують значні субсидії, але в обмін на це зобов'язані підтримувати ці ландшафти відповідно до екологічних стандартів. Це включає обмеження на використання хімічних пестицидів і збереження місць існування дикої природи. Такий підхід допомагає зберігати унікальні природні середовища і водночас підтримує традиційне виробництво оливок, яке є важливою частиною місцевої економіки [12].

Крім прямих виплат, значна увага в рамках САП приділяється програмам розвитку сільських територій. Ці програми спрямовані на довгострокове підвищення життєздатності сільських громад через інвестиції у

модернізацію фермерських господарств, розвиток інфраструктури, освіту та підтримку підприємництва. Ці заходи мають на меті знизити залежність фермерів від ринкових коливань та забезпечити стабільні доходи.

В Іспанії програми розвитку сільських територій передбачають фінансування проєктів з модернізації сільської інфраструктури, таких як будівництво нових доріг, іригаційних систем та розвиток комунальних послуг. Завдяки цим програмам фермери отримали можливість покращити ефективність своєї діяльності, що дозволяє зменшити витрати й підвищити конкурентоспроможність на ринку [5].

САП також відіграє критично важливу роль у збереженні соціально-економічної стабільності в сільській місцевості ЄС. Підтримка доходів фермерів не тільки забезпечує їм необхідний рівень життя, але й сприяє розвитку місцевих економік, створенню нових робочих місць та збереженню культурної ідентичності регіонів. У результаті, САП сприяє досягненню довгострокової стійкості аграрного сектору ЄС, що є важливим для продовольчої безпеки та загальної стабільності Європи.

3. Розвиток сільських територій і забезпечення сталого розвитку

Сільські райони часто стикаються з низкою проблем, таких як відтік населення, обмежені можливості для економічної діяльності та недостатній розвиток інфраструктури. ЄС визнає необхідність цілеспрямованого розвитку цих територій, щоб забезпечити якісне життя для мешканців, підтримати місцеву економіку та зберегти культурну спадщину.

Програми розвитку сільських територій в рамках Спільної аграрної політики ЄС надають фінансову та технічну підтримку для реалізації проєктів, які сприяють економічному зростанню та соціальному розвитку в сільських районах [64].

Одним із прикладів програми розвитку сільських територій в рамках Спільної сільськогосподарської політики ЄС є програма «Inspire» Investing in Social Protection for Inclusion, Resilience та Efficiency, яка надає фінансову та технічну підтримку проєктам, спрямованим на сприяння економічному зростанню та

соціальному розвитку в сільській місцевості. Він зосереджується на покращенні інфраструктури, покращенні якості життя в сільських громадах та підтримці місцевого бізнесу та сталого ведення сільського господарства [34].

САП надає фінансову допомогу для модернізації сільськогосподарських виробництв. Це включає оновлення технічного обладнання, покращення технологій обробки продукції та підвищення енергоефективності. Модернізація допомагає фермерам підвищити продуктивність, знизити витрати та забезпечити конкурентоспроможність на ринку.

Існує величезний потенціал для покращення якості життя в сільській місцевості та містах шляхом вивчення різноманітних зв'язків між ними. Проєкт ROBUST визначив ключові сфери, у яких ці відносини можуть бути поштовхом. Проєкт працював із партнерами в регіонах по всій Європі, де такі зв'язки практикувалися. Живі лабораторії ROBUST розробили та перевірили нові способи вирішення проблем у певних географічних регіонах. Їхні висновки поділилися в так званих спільнотах практиків, які були організовані навколо ключових тем, пов'язаних із селом і містом [7].

Проєкт LIFE FORECCAsT надав власникам лісів і керівникам регіонального природного парку Верхнього Лангедоку у Франції інформацію, зручні інструменти та інші засоби для вирішення проблем, пов'язаних зі зміною клімату. Такі інструменти дозволяють побудувати власну стратегію управління, враховуючи сценарії зміни клімату, щоб захистити територіальні лісові екосистеми та забезпечити динамічний лісовий сектор відповідно до екологічних, економічних та соціальних виклики [7].

Основною метою проєкту LIFE VinEcoS Німеччина була оптимізація екосистемних послуг у виноградниках шляхом тестування адаптованих до клімату методів у виноградарстві. Відповідні методи були впроваджені на демонстраційних ділянках виноградника Kloster Pforta в районі Заале-Унструт землі Саксонія-Ангальт. Проєкт, що завершився у грудні 2020 року, зробив внесок у стратегію ЄС щодо адаптації до зміни клімату, підтримуючи дії з адаптації у вразливих гірських районах [7]. Після завершення цього проєкту його результати та методи були

використані в наступному проєкті LIFE VineAdapt, який триває з 2020 до 2025 року. Крім того, проєкт LIFE VinEcoS підтримав реформу CAP для посилення конкурентоспроможності та стійкості сільського господарства і збереження його присутності в усіх регіонах. [75]

Соціальні інновації в маргіналізованих сільських районах набули нового виміру завдяки проєкту SIMRA. Його теоретична основа, бази даних, рішення та рекомендації продемонстрували потенціал порятунку життя в регіонах, які сильно постраждали від зміни клімату та обмежених економічних можливостей. Партнери проєкту дослідили 24 регіони та сім інноваційних заходів, щоб знайти рішення для вирішення проблем, з якими стикаються маргіналізовані сільські території. Теми включали, наприклад, лісове господарство, соціальне землеробство, місцевий розвиток, енергетику, охорону здоров'я дітей та соціальні мережі. Партнери проєкту ефективно зібрали систематичну колекцію емпіричних доказів рушійних факторів, процесів, результатів і впливу соціальних інновацій у Європі, Північній Африці та Французькому Карибському басейні [18].

Розвиток інфраструктури є важливим аспектом підтримки сільських територій. Це включає будівництво та оновлення доріг, водопостачання, електрифікацію, а також покращення доступу до послуг, таких як охорона здоров'я та освіта. САП також підтримує розвиток місцевого підприємництва і агротуризму як альтернативні джерела доходу для фермерів. Це включає надання грантів на створення нових бізнесів, розвиток туристичної інфраструктури та популяризацію місцевих продуктів.

Цифрові технології можуть допомогти у вирішенні важливих і невідкладних економічних, соціальних, кліматичних і екологічних проблем, з якими стикається агропродовольчий сектор і сільські райони ЄС. Проєкт DESIRA розробив методологію та відповідний онлайн-інструмент для оцінки впливу минулих, поточних і майбутніх тенденцій цифровізації, використовуючи концепцію соціально-кіберфізичних систем, які з'єднують і змінюють дані, речі, людей, рослини та тварин. Цей консорціум із 25 партнерів по всій Європі організував 20 живих лабораторій та один сільський цифровий форум на рівні

ЄС[22].

Важливим аспектом програм розвитку є підтримка заходів щодо охорони навколишнього середовища та збереження культурної спадщини. Це включає проекти із відновлення природних ландшафтів, захисту біорізноманіття та збереження традиційних сільських пейзажів.

Екстенсивні моделі тваринництва мають вирішальне значення для сталого збереження сільських територій у Європі. Ці моделі борються з депопуляцією в сільській місцевості та позитивно впливають на добробут тварин і здоров'я людей у порівнянні з іншими неекстенсивними моделями. Майбутнє таких моделей, які наразі перебувають під загрозою через зміну клімату та адміністративні бар'єри (посухи, проблеми зі здоров'ям тварин, збільшення кількості паразитів, адміністративні обмеження для перегону тощо) залежить від наявності та спроможності фермерів, які впроваджують екстенсивне пастухування. EU4SHEPHERDS прагне вдосконалити та оновити пропозицію щодо навчання цих пастухів, щоб забезпечити стале утримання екстенсивної експлуатації худоби, надаючи їм інструменти, щоб стати стійкими [8].

EIP AGRI Оперативна група ЕКОПАКТ для цілісності ланцюгів постачання органічних продуктів харчування. Оперативна група EIP-AGRI мала на меті покращити відстеження та маркетинг органічної яловичини в словенському ланцюжку постачання продуктів харчування за допомогою системи на основі блокчейну [9].

Оскільки в Словенії не було створено ефективної системи відстеження та маркетингу органічної яловичини, значна частина органічно виробленої яловичини перероблялася та продавалася як звичайне м'ясо. Завдяки впровадженню нових децентралізованих цифрових технологій у ланцюжок постачання органічної їжі проєкт мав на меті створити ефективну систему відстеження, яка забезпечувала б більшу цілісність даних і прозорість усього ланцюга постачання від ферми до вилки в секторі органічної яловичини [9].

Агрохолдинги, які використовують цю модель, зможуть продавати своє м'ясо в мережі як органічне, за що отримають кращу оплату. Система створить нові

можливості для розвитку бізнес-моделей, заснованих на виробництві та продажу органічного м'яса, а отже, і кращі умови для маркетингу [9].

Проект сприятиме більшій спроможності агрохолдингів і консультантів отримати вигоду від цифровізації сільського господарства. Зібрані дані будуть використані Словенською сільськогосподарською дорадчою службою [9].

Програми розвитку сільських територій мають значний позитивний вплив на соціально-економічний розвиток. Вони допомагають зменшити відтік населення з сільських районів, створюють нові робочі місця та покращують умови життя. Ці заходи сприяють збереженню культурної ідентичності та розвитку місцевих громад, що важливо для стабільності і розвитку всього ЄС.

Роль Спільної аграрної політики в забезпеченні продовольчої безпеки

Спільна аграрна політика Європейського Союзу сприяє забезпеченню продовольчої безпеки через кілька ключових механізмів. Головна мета САП - це забезпечення стабільності постачання продовольчих товарів, що включає підтримку фермерів і виробництв, а також контроль за якістю продукції. САП реалізує різноманітні заходи, які допомагають зберігати стабільність і доступність продовольчих ресурсів в умовах ринкових коливань та природних катастроф. [14]

Одним з основних механізмів САП є система інтервенційних закупівель, яка дозволяє регулювати рівень цін на аграрні продукти. Коли ціни на певні продукти, наприклад, молоко або зерно, падають нижче встановленого рівня, ЄС може купувати надлишки продукції, щоб підтримати ринкову стабільність і забезпечити фермерів стабільним доходом.

У Франції система інтервенційних закупівель допомагає стабілізувати ринок молока. Коли ціни на молоко знижуються, уряд купує надлишки молока, що допомагає підтримати ціни на відповідному рівні й запобігти фінансовим труднощам фермерів. Це допомагає уникнути негативних наслідків для аграрного сектору і забезпечити надійність постачання молока. [10]

САП також зосереджена на забезпеченні високої якості і безпеки продовольчих товарів. Це включає реалізацію стандартів якості, моніторинг безпеки продуктів та підтримку ініціатив для покращення санітарних і гігієнічних

умов на фермах. Наявність строгих стандартів якості забезпечує безпеку споживачів та підвищує конкурентоспроможність європейських продуктів на міжнародному ринку.

В ЄС функціонує система захисту географічних зазначень (PDO, PGI), яка гарантує високу якість продуктів і їх походження. Наприклад, сир "Парментієро" (Parmigiano Reggiano) з Італії отримує сертифікацію PDO, що підтверджує його виробництво відповідно до традиційних методів і стандартів. Це забезпечує високу якість продукту і захищає інтереси споживачів і виробників. [10]

САП підтримує розвиток транспортних і логістичних систем, які допомагають ефективно постачати продукти від виробників до споживачів. Це включає будівництво нових складів, модернізацію транспортних мереж та покращення логістики.

В Іспанії здійснюються інвестиції в модернізацію логістичних центрів для фруктів і овочів. Це дозволяє зменшити втрати продукції під час транспортування і забезпечити її доставку в оптимальному стані. Вдосконалення транспортних мереж і складів сприяє підвищенню ефективності постачання на ринки ЄС. [10]

Європейський Союз надає гуманітарну допомогу продовольством, країнам, які постраждали від криз, що включає постачання зерна та інших основних продуктів в країни Африки та допомагає зменшити глобальні проблеми з продовольчою безпекою і підтримує стабільність на міжнародному рівні. [10]

Оцінка ефективності Спільної аграрної політики: Виклики та перспективи

Спільна аграрна політика Європейського Союзу демонструє ряд успіхів, що включають стабілізацію аграрних ринків, підтримку сільського розвитку та покращення якості життя селян. Система інтервенційних закупівель в рамках САП допомогла стабілізувати ринок зернових культур. Коли ціни на зерно знижуються нижче критичного рівня, ЄС може купувати надлишки, щоб підтримати ціни на стабільному рівні, що допомагає зменшити фінансові ризики для фермерів і забезпечує стабільність на ринку зернових. [11]

Попри впровадження екологічних заходів, таких як "озеленення" (грінінг), питання ефективного використання природних ресурсів, збереження біорізноманіття та зменшення викидів парникових газів залишаються актуальними. Багато країн-членів ЄС постають перед труднощами у досягненні екологічних цілей, особливо у контексті збільшення вимог щодо сталого розвитку.

Попри досягнення, САП стикається з численними викликами. Одним з головних є фінансова стійкість і ефективність розподілу ресурсів. Витрати на підтримку аграрного сектора з бюджету ЄС великі, і необхідність реформування може призвести до перегляду пріоритетів і розподілу коштів.

Фінансування програм розвитку сільських територій часто виявляється недостатнім для покриття всіх потреб. Наприклад, у Греції, Румунії та Болгарії, через недостатнє фінансування для малих і середніх фермерських господарств, призводить до нерівномірного розподілу ресурсів та обмежених можливостей для дрібних фермерів [12], [6]. Основними причинами цього є значні соціально-економічні розбіжності між регіонами та обмежений бюджет для всіх потреб розвитку. У той час як великі аграрні господарства отримують більшу частину фінансування, малі фермери стикаються з труднощами у доступі до цих ресурсів. Програми, такі як LEADER, частково вирішують ці проблеми, але потреби залишаються великими. [32]

Майбутні реформи САП можуть зосередитися на інтеграції нових екологічних та соціальних цілей. Наприклад, акцент на сталому розвитку і кліматичних змінах стає все більш важливим.

У рамках реформування, ЄС запроваджує нові екологічні ініціативи, такі як програми агроекологічних практик. Ці програми підтримують фермерів, які впроваджують стійкі методи землеробства, зокрема органічне землеробство і зменшення використання хімічних пестицидів. Це сприяє зменшенню екологічного впливу сільського господарства і покращенню стану навколишнього середовища [11]. САП повинна інтегрувати нові технології для покращення ефективності аграрного сектору. Впровадження інноваційних технологій, таких як точне

землеробство, цифровізація і автоматизація, має значно підвищити продуктивність і зменшити витрати.

У Нідерландах точне землеробство, яке включає використання дронів для моніторингу культур і сенсорів для оптимізації внесення добрив, стало елементом аграрної політики. Ці технології дозволяють зменшити витрати на ресурси і підвищити врожайність, що є важливим для забезпечення продовольчої безпеки [11].

САП має значний вплив на соціально-економічний розвиток сільських територій. Інвестиції в інфраструктуру, освіту і медичні послуги сприяють поліпшенню якості життя селян і створенню нових робочих місць.

В Італії програми розвитку сільської місцевості в рамках Спільної сільськогосподарської політики ЄС надають значну підтримку покращенню інфраструктури та розвитку агротуризму. Наприклад, є інвестиції, спрямовані на реконструкцію доріг та модернізацію систем водопостачання, які є вирішальними для покращення рівня життя в сільській місцевості та залучення нових інвестицій. Крім того, агротуризм став ключовим компонентом цих програм, заохочуючи фермерів диверсифікувати свої доходи шляхом розвитку туристичних атракцій на своїх фермах, таких як гастрономічні тури, навчальні відвідування ферм та інші місцеві враження.

Ці ініціативи стимулюють економічне зростання в сільській місцевості, сприяють сталому туризму та покращенню загальної інфраструктури, що додатково стимулює місцеву економіку через збільшення туризму та інвестицій. [35]

Однією з найважливіших перспектив САП є активізація впровадження інноваційних технологій у сільському господарстві. Особливу увагу заслуговує застосування цифрових рішень, таких як точне землеробство та автоматизація виробничих процесів.

Точне землеробство передбачає використання сучасних технологій для оптимізації управління фермерськими ресурсами, включаючи ґрунтові дані, кліматичні умови, водопостачання та інші фактори. Завдяки таким рішенням

фермери можуть значно підвищити ефективність виробництва, раціонально використовувати добрива та воду, що в свою чергу сприяє зниженню екологічного впливу на навколишнє середовище. Автоматизація процесів у сільському господарстві також дозволяє зменшити потребу в ручній праці та підвищити продуктивність фермерських господарств. Використання роботизованих систем для управління тваринництвом чи вирощування культур дозволяє не лише знизити витрати, але й забезпечує стабільність і прогнозованість у аграрному виробництві. Застосування інноваційних технологій має подвійний ефект, підвищення продуктивності, зниження екологічного навантаження, що є вкрай важливим у контексті глобальних екологічних викликів та потреби у сталому розвитку аграрного сектора [66].

Вплив Спільної аграрної політики на навколишнє середовище: Екологічні аспекти

Спільна аграрна політика Європейського Союзу активно сприяє пом'якшенню негативних наслідків сільськогосподарської діяльності для екології. Це досягається через впровадження екологічних стандартів та ініціатив, які орієнтовані на зменшення забруднення навколишнього середовища, збереження природних ресурсів і поліпшення якості ґрунтів.

У Франції, фермери, які дотримуються методів, що знижують негативний вплив на навколишнє середовище, отримують фінансову підтримку. Це включає впровадження органічних методів вирощування, таких як зменшене оброблення ґрунту, що сприяє збереженню його структури і підвищенню його родючості [13]. Ці методи спрямовані на збереження структури ґрунту та підвищення його родючості. Франція також активно просуває органічне удобрення, сівозміну та збереження луків для охорони біорізноманіття та зменшення викидів парникових газів. [36]

Іспанія активно реалізує ініціативи, спрямовані на відновлення природних середовищ, постраждалих від інтенсивного землеробства. Програми фінансовані з САП допомагають відновити гірські ліси і водно-болотні угіддя, що

сприяє збереженню місцевих екосистем і захисту видів, які перебувають під загрозою. [13]

З метою покращення якості води, САП підтримує проекти, що фокусуються на зменшенні забруднення водних ресурсів. Це інвестиції в очищення стічних вод та впровадження нових технологій управління водними ресурсами.

У Нідерландах, відомих своїми передовими технологіями в управлінні водними ресурсами, САП підтримує проекти, що знижують вміст нітратів і фосфатів у стічних водах. Ці інноваційні рішення допомагають покращити якість води в ріках і озерах, що позитивно впливає на здоров'я водних екосистем. [36]

САП також зосереджується на адаптації сільського господарства до кліматичних змін. Це передбачає впровадження нових технологій і методів, які допомагають фермерам справлятися з екстремальними погодними умовами, такими як посухи та повені.

У Португалії Спільна аграрна політика фінансує кілька важливих проектів, спрямованих на боротьбу зі змінами клімату, зокрема впровадження крапельного зрошення та розвиток посухостійких культур. Системи крапельного зрошення стали широко застосовуваними, з понад 65% фермерів, які використовують цю технологію. Ці системи значно скорочують споживання води, зберігаючи при цьому продуктивність, що є важливою мірою в країні, де сільське господарство використовує близько 75% наявних запасів прісної води.[37]

Крім цього, проекти, зосереджені на посухостійких культурах, допомагають фермерам адаптуватися до змін кліматичних умов і забезпечити стабільне сільськогосподарське виробництво попри часті посухи. [38]

На перспективу САП планує подальше вдосконалення екологічних ініціатив, інтегруючи нові екологічні цілі. Основний акцент робиться на впровадженні стратегії, що сприяє досягненню сталого розвитку, покращенню якості природних ресурсів і підтримці екологічних стандартів.

Європейська зелена угода є амбіційною стратегією, яка намагається інтегрувати екологічні стандарти в усі сфери політики ЄС, включаючи аграрний

сектор. Вона передбачає зменшення викидів парникових газів і захист біорізноманіття, для досягнення сталого розвитку. [13]

Перспективи розвитку Спільної аграрної політики: Майбутні тенденції та стратегії

Європейський Союз активно впроваджує стратегію "Зелений курс", яка націлена на досягнення вуглецевої нейтральності до 2050 року. У рамках САП планується підвищити екологічні вимоги для фермерів, стимулюючи зменшення викидів парникових газів, підвищення ефективності використання природних ресурсів та впровадження методів органічного землеробства. Це передбачає подальше розширення програм грінінгу, а також підтримку точного землеробства і технологій, які сприяють раціональному використанню води та добрив.

Один з перспективних напрямів - інтеграція новітніх технологій, таких як точне землеробство, яке використовує дані для оптимізації сільськогосподарських процесів. Фермери можуть використовувати дрони для моніторингу стану посівів і автоматизовані системи для точного внесення добрив. Це не тільки знижує витрати, але й зменшує негативний вплив на довкілля.

САП ставить перед собою мету поєднати екологічні та соціальні цілі, все частіше акцентується увага на збереженні природних ресурсів, забезпеченні сталого розвитку сільських територій і підвищенні якості життя в сільській місцевості. Наприклад, в Польщі з'явилися програми, які підтримують сталий розвиток сільських районів через розвиток агроекологічних практик і сільського туризму. Ці ініціативи допомагають не тільки зберегти екологічний баланс, але й створюють нові робочі місця та підвищують рівень життя місцевих жителів.[14]

Стратегічний план для Спільної аграрної політики Польщі на 2023-2027 роки підкреслює важливість сталого розвитку сільських територій. План спрямований на захист природних ресурсів, таких як вода, ґрунт і біорізноманіття, водночас підтримуючи агроекологічні практики та сільський туризм. Ці ініціативи допомагають покращити екологічний баланс та сприяють створенню нових робочих місць і підвищенню рівня життя у сільських районах. [39],[40]

Польща активно використовує кошти САП для підтримки проєктів, що сприяють сталим методам сільського господарства і зеленого туризму. Такі програми, як LEADER, відіграють центральну роль у цій стратегії, підтримуючи розвиток місцевих громад і просування сільського туризму, а також стимулюючи розвиток малих місцевих бізнесів. [41]

Модернізація доріг, систем зрошення та зберігання продукції може значно підвищити продуктивність і зменшити витрати. В Італії активно реалізуються проєкти з оновлення зрошувальних систем і доріг, що дозволяє фермерам краще управляти водними ресурсами і поліпшити логістику постачання продукції на ринки. Ці інвестиції сприяють підвищенню конкурентоспроможності і зменшенню витрат на транспорт і зберігання[14].

Наприклад, система IRRINET в регіоні Емілія-Романья є веб-інструментом, що допомагає фермерам оптимізувати використання води, надаючи реальні дані для планування зрошення, що дозволяє значно економити воду. Ця система поширюється на всю країну через проєкт IRRIFRAME, який охоплює понад 26 100 земельних ділянок по всій Італії, допомагаючи фермерам заощаджувати воду і знижувати витрати, пов'язані зі зрошенням. [42], [43]

Малі та середні фермерські господарства часто є основою аграрного сектору в багатьох європейських країнах. Підтримка цих господарств є важливим аспектом майбутніх стратегій САП. Це включає доступ до фінансування, технічної допомоги та ринкових можливостей. [14]

В Іспанії, наприклад, однією з основних програм, що підтримують ці ініціативи, є програма ENISA AgroInnpulso, яка спрямована на стимулювання цифрової трансформації та інновацій в агропродовольчому секторі. Ця програма пропонує кредити для малих та середніх аграрних підприємств по всій Іспанії, особливо тих, що займаються технологічними інноваціями. Кредити підтримують проєкти, які зосереджені на вдосконаленні виробничих процесів, впровадженні нових продуктів або послуг та підвищенні конкурентоспроможності. [44]

Основи функціонування Спільної аграрної політики (САП) ЄС

Спільна аграрна політика Європейського Союзу є однією з найбільш інтегрованих і всеосяжних політик в межах Союзу, спрямованою на підтримку сільськогосподарського виробництва, розвиток сільських територій та захист довкілля. САП має багатокомпонентну структуру і функціонує через низку інструментів, які забезпечують стійкість аграрного сектору в Європі.

САП була заснована в 1957 році з метою забезпечення продовольчої безпеки в Європі після Другої світової війни. Основними цілями політики були стабілізація аграрних ринків, забезпечення справедливого рівня доходів для фермерів і гарантування доступу до якісних продуктів харчування за доступними цінами для споживачів. З часом ці цілі були розширені, і до них додалися такі пріоритети, як захист довкілля та підтримка сталого розвитку сільських територій.

Структурно САП складається з двох основних стовпів. Перший стовп включає в себе прямі платежі фермерам та ринкові заходи, які спрямовані на стабілізацію доходів фермерів та підтримку сільськогосподарського виробництва. Другий стовп зосереджений на розвитку сільських територій та включає фінансування проектів, спрямованих на поліпшення якості життя в сільській місцевості, розвиток інфраструктури, збереження культурної спадщини та підтримку екологічно чистих практик землеробства. Обидва стовпи взаємодоповнюють один одного і забезпечують комплексний підхід до розвитку сільського господарства в ЄС [24].

З плином часу, САП зазнавала численних реформ, спрямованих на адаптацію до змінюваних умов глобального ринку та потреб європейського суспільства. Зокрема, в 1992 році була впроваджена так звана «МакШеррі реформа», яка передбачала зменшення цін на сільськогосподарську продукцію та заміну ринкових заходів прямими виплатами фермерам. Це дозволило зменшити надвиробництво та зробити європейське сільське господарство більш конкурентоспроможним на глобальному рівні. В подальшому, реформи 2003 і 2013 років продовжували цю тенденцію, зосереджуючи увагу на підвищенні екологічних стандартів та посиленні ролі розвитку сільських територій.

Аналіз еволюції агропродовольчого сектору Польщі після вступу до ЄС надає важливі уроки для України. Польські фермери спочатку були скептично налаштовані щодо членства в ЄС, але підтримка в межах Спільної аграрної політики значно змінила ситуацію. Після вступу аграрний сектор Польщі отримав суттєві фінансові вигоди, зокрема зростання державних субсидій та експорту. Це показує, що вступ до ЄС може стимулювати розвиток сільського господарства України за умови адаптації стандартів та інтеграції в ринкові механізми ЄС. [56]

САП є однією з найбільш фінансово містких політик ЄС. Щорічно на її реалізацію виділяється значна частина загального бюджету ЄС. Фінансування надається у формі прямих виплат, підтримки ринку та інвестицій у розвиток сільських територій. Підтримка фермерів в рамках САП залежить від виконання ними певних умов, включаючи дотримання екологічних стандартів і забезпечення благополуччя тварин.

Останнім часом САП зосереджує все більше уваги на екологічних аспектах сільського господарства. Впровадження екологічних схем, таких як «зелене землеробство», спрямоване на заохочення фермерів до впровадження практик, які зменшують негативний вплив на навколишнє середовище. Це включає використання органічних добрив, зменшення викидів парникових газів та збереження біорізноманіття. Таким чином, САП не тільки підтримує економічну стабільність аграрного сектору, але й сприяє збереженню природних ресурсів для майбутніх поколінь.

Вплив Спільної аграрної політики на сільськогосподарський сектор країн ЄС

Спільна аграрна політика Європейського Союзу охоплює широкий спектр економічних, соціальних та екологічних аспектів, впливаючи на структурні зміни, доходи фермерів, екологічну стійкість та регіональний розвиток.

Війна також виявила вразливості аграрного сектора, зокрема залежність від міжнародних ринків і логістичних ланцюгів. Земельна реформа залишається найбільш суперечливою темою, яка може вплинути на структуру агровиробництва

в країні, а інтеграція до ЄС потребує значної адаптації аграрної політики України до європейських стандартів. [49]

Одним із ключових наслідків впровадження САП є значна трансформація структури аграрного сектора. Програми, зокрема прямі виплати фермерам та ринкові заходи, сприяють укрупненню фермерських господарств та підвищенню їхньої ефективності. В результаті, у таких країнах, як Франція та Німеччина, спостерігається збільшення частки великих аграрних підприємств, що веде до оптимізації виробничих процесів та зниження витрат. Наприклад, у Франції завдяки підтримці з боку САП багато фермерських господарств змогли модернізувати свої виробничі потужності, що підвищило їхню конкурентоспроможність на міжнародних ринках. [16]

Прямі виплати дозволяють фермерам підтримувати стабільний дохід, що дає їм можливість інвестувати в нові технології та підвищувати якість продукції. В Іспанії завдяки таким інвестиціям фермери змогли запровадити нові системи зрошення, що призвело до збільшення врожайності в умовах посухи. Це, у свою чергу, сприяло зниженню залежності від погодних умов та підвищенню продуктивності аграрного сектора.

Програми, що передбачають фінансову підтримку фермерів, тепер включають суворі вимоги щодо збереження довкілля. Для отримання субсидій фермери зобов'язані дотримуватися практик, спрямованих на зменшення негативного впливу на природу, таких як використання екологічно безпечних добрив, підтримка біорізноманіття та зниження рівня викидів парникових газів. У Данії, завдяки впровадженню екологічних схем у рамках САП, значно зменшилося використання хімічних добрив, що призвело до покращення якості ґрунтів та водних ресурсів. Ці екологічні вимоги також мають на меті запобігання деградації земель і збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь. У Нідерландах, наприклад, фермери, які взяли на себе зобов'язання щодо збереження ландшафтного різноманіття, отримали додаткову підтримку, що сприяло не лише економічній стабільності господарств, але й захисту навколишнього середовища. [69]

Хоча САП встановлює єдині стандарти для всіх країн-членів, її вплив часто варіюється залежно від специфіки окремих регіонів. У Західній Європі, зокрема в таких країнах як Франція і Німеччина, САП більше спрямована на підтримку вже розвинених аграрних структур та забезпечення екологічної стійкості. Водночас у країнах Східної Європи, як-от Польща та Румунія, політика значною мірою орієнтована на стимулювання розвитку сільських територій і підтримку малих та середніх фермерських господарств. Це дозволяє цим країнам модернізувати свої аграрні сектори, зменшувати рівень бідності в сільській місцевості та підвищувати загальний рівень життя населення.

Статистичні дані демонструють, що між країнами-членами ЄС існують значні розбіжності у фінансуванні САП. Ці розбіжності вказують на те, що реформи повинні бути зосереджені на забезпеченні рівного доступу до ресурсів, що може сприяти підвищенню конкурентоспроможності аграрних секторів у різних країнах. [11]

Спільна аграрна політика ЄС не лише підтримує економічну стабільність фермерів, але й має важливий соціальний вимір. Завдяки програмам розвитку сільських територій, спрямованим на підвищення якості життя та підтримку місцевих громад, САП сприяє збереженню робочих місць у сільському господарстві та розвитку інфраструктури. Наприклад, у Греції, завдяки фінансуванню з боку САП, було реалізовано низку проектів, спрямованих на покращення доступу до освіти та охорони здоров'я в сільських регіонах, що сприяло підвищенню рівня життя місцевого населення.

Таким чином, САП є комплексною політикою, яка забезпечує не тільки економічну підтримку фермерів, але й сприяє екологічному захисту та соціально-економічному розвитку сільських територій. Вплив цієї політики відчувається у всіх куточках ЄС, хоча специфіка його реалізації може відрізнятися в залежності від місцевих умов і потреб. [65]

Висновки до підрозділу

Таким чином, Спільна аграрна політика Європейського Союзу є потужним інструментом, що забезпечує підтримку аграрного сектору і стимулює

сталий розвиток сільських територій. Через різноманітні програми та ініціативи, САП сприяє досягненню балансу між економічними, екологічними та соціальними цілями, що є критично важливим для продовольчої безпеки та підтримки сільських громад. Завдяки впровадженню нових технологій і програм модернізації, САП допомагає підвищити конкурентоспроможність європейського аграрного сектору. Водночас політика зосереджується на екологічних ініціативах, таких як збереження біорізноманіття та адаптація до кліматичних змін. Спільній аграрній політиці необхідно продовжувати інтеграцію екологічних і соціальних аспектів, модернізувати інфраструктуру і підтримувати малих фермерів в умовах глобальних викликів [67].

1.3. Вимоги до аграрного сектору України в контексті євроінтеграції

Виконання вимог до аграрного сектору України в контексті євроінтеграції є важливим для досягнення гармонізації з правовими та економічними стандартами ЄС. Перш за все, Україна повинна завершити розробку Національної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2023-2030 роки, яка доповнює План дій з відновлення сектору. Однією з основних вимог є продовження адаптації національного законодавства до норм ЄС, особливо у сферах харчової безпеки, ветеринарних та фітосанітарних стандартів.

За Угодою про Асоціацію, Україна має запровадити 19 директив та 37 регламентів, які регулюють сільське господарство в ЄС. Більшість нормативно-правових актів, що регулюють стандарти якості та збуту для різноманітних аграрних продуктів, імplementовано до набуття Україною статусу кандидата. Проте досі не імplementовано Регламент ЄП 1308/201314 щодо правил організації ринку аграрної продукції в ЄС; Регламент ЄП та ЄР 1307/201315 щодо прямих виплат для фермерів в рамках САП ЄС; Регламент ЄК 639/201416 щодо впровадження схем прямих виплат та природоохоронних практик; Регламент ЄП та ЄР 1307/2013 щодо фінансування з національних бюджетів; Регламент ЄК 2021/228917 щодо розробки стратегічних планів в рамках САП ЄС [76].

Європейська Комісія також наголошує на необхідності створення в Україні Платіжної агенції для управління фінансовими потоками в аграрному

секторі. Впровадження інтегрованої системи адміністрування та контролю (IACS), забезпечення повної реєстрації всіх сільськогосподарських виробників у Державному аграрному реєстрі (ДАР), необхідність створення систем, аналогічних європейським, LPIS та FADN, щоб забезпечити ефективне управління фінансовими ресурсами та контролю за розподілом прямих виплат фермерам [77]. Розробка детальної стратегії розвитку аграрного сектору має враховувати економічні, екологічні та демографічні аспекти, з чітко визначеними стратегічними цілями. Важливим аспектом є дотримання стандартів ЄС у сферах безпеки харчових продуктів, екологічних вимог та сталого розвитку, що є ключовими пріоритетами для забезпечення доступу до спільного ринку ЄС. Також необхідно врахувати особливості українського аграрного сектору, де поєднуються великі агрохолдинги та дрібні фермерські господарства. [76]

Аграрний сектор забезпечує населення необхідними продуктами харчування, є важливим джерелом доходу для сільських громад, особливо в контексті глобалізації та зміни клімату. У країнах Європейського Союзу та Україні аграрний сектор розвивається відповідно до власних історичних, географічних та економічних особливостей. Однак, аграрний сектор України стикається з безпрецедентними викликами, особливо після початку повномасштабної війни, яка спричинила руйнівні наслідки для сільськогосподарської інфраструктури та виробництва.

Війна завдала значних збитків агросектору України, пошкоджено або зруйновано понад 300 тваринницьких ферм, що призвело до втрат понад 7 тисяч голів великої рогатої худоби та 3,5 мільйона птиці. Основними викликами залишаються енергетичні питання та постійне забезпечення кормами для тварин. Незважаючи на це, виробництво молока демонструє певну стійкість, і в 2023 році було зафіксовано незначне зростання молока, яке надходило на переробку.[45]

Прямі збитки аграрної галузі через війну оцінюються в 8,7 мільярда доларів, а з урахуванням непрямих втрат сума сягає 31,5 мільярда. Це включає не лише знищену інфраструктуру, але й зниження врожайності та тваринництва. Проте українські агровиробники продовжують експорт продукції до ЄС завдяки

спрощенню умов торгівлі, що було надано в рамках автономних заходів ЄС. Однак у ЄС поступово зростає політичний тиск для запровадження додаткових обмежень на імпорт агропродукції з України, що може мати негативні наслідки для українського експорту.[45]

Українські аграрні експерти наголошують на необхідності поглиблення співпраці між аграрними секторами України та ЄС. Представники українського уряду відстоюють ідею взаємодії на основі спільних інтересів та потенціалу української аграрної промисловості, а не через введення обмежень на торгівлю.[6]

Порівняльний аналіз аграрної політики України та ЄС

Попри війну та складне соціально-економічне становище країни, триває процес виконання вимог Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої. Одну з ключових ролей у процесі гармонізації відіграє аграрна політика України і національне законодавство, яке регулює сільськогосподарську діяльність та виробництво продуктів харчування. З одного боку, аграрний сектор виступає провідною галуззю економіки країни, забезпечує левову частку експортних надходжень та слугує вагомим елементом гарантування продовольчої безпеки інших країн світу, з іншого - спільна аграрна політика є першорядною у формуванні внутрішнього ринку співтовариства, свого часу вона була визначена на рівні базового договору про створення ЄС і нині залишається підґрунтям європейського ринку. [49]

У статті Agropolit розглядаються перспективи інтеграції сільського господарства України в європейський ринок. Підкреслюється, що для успішної інтеграції українським виробникам потрібно адаптуватися до стандартів CAP, що відкриє доступ до європейських ринків і сприятиме модернізації їхнього виробництва. [14]

Сільське господарство є ключовим сектором, який забезпечує близько 10,9% ВВП і займає важливе місце в експорті України, формуючи до 45% експортних надходжень до війни. Однак цей сектор є надзвичайно вразливим до зовнішніх факторів, таких як військові дії, а також внутрішніх, зокрема політики

земельної реформи та дисбалансу у підтримці великого агробізнесу і сімейних фермерських господарств. [47]

Україна адаптувала близько 63% своєї нормативно-правової бази, тоді як рейтинг ЄС у сфері розвитку сільського господарства становив лише один бал (базовий рівень). Це свідчить про те, що існує значний розрив між інституційною підтримкою та регулюванням у цій сфері, а також про необхідність прийняття додаткових законодавчих та нормативних актів. Одним із прикладів є необхідність розробки та прийняття Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій, яка встановлює цілі, пріоритети та нормативно-правові акти, спрямовані на підтримку сталого розвитку. [50]

Аграрний сектор України характеризується співіснуванням двох моделей виробництва: великого індустріального агробізнесу та сімейних фермерських господарств. Великий агробізнес контролює 53,9% орних земель та виробляє 54,5% валового сільськогосподарського продукту. Ці підприємства спеціалізуються на вирощуванні зернових та олійних культур, переважно на експорт. Прикладом є великі агрохолдинги, які володіють тисячами гектарів землі і забезпечують основний експортний потенціал України, особливо щодо таких стратегічно важливих культур, як пшениця, кукурудза та соняшникова олія. [47]

Водночас, сімейні фермерські господарства та особисті селянські господарства обробляють 45,5% орних земель і виробляють 46,1% сільськогосподарської продукції. Вони орієнтуються на внутрішній ринок, забезпечуючи продовольчу безпеку країни за рахунок виробництва картоплі, овочів, фруктів, м'яса та молока. При цьому вони виробляють 95% картоплі, 85% овочів, 80% фруктів і ягід, 75% молока і понад 35% м'яса, що є критичним для забезпечення продовольства на національному рівні. [60]

Політична орієнтація на підтримку великого агробізнесу є давньою тенденцією в аграрній політиці України. Хоча законодавство декларує рівну підтримку всіх виробників, більшість державних сільськогосподарських субсидій (60-70%) отримує великий агробізнес. Це пов'язано з тим, що саме цей сектор вважається стратегічним для розвитку економіки та забезпечення експортних

доходів. Прикладом може бути те, що уряд вважає великий агробізнес ключовим для залучення інвестицій і модернізації сільського господарства, і тому політики часто ігнорують інтереси дрібних фермерів. [47]

Сімейні фермерські господарства залишаються на другому плані, незважаючи на їхню критичну роль у забезпеченні внутрішньої продовольчої безпеки. Малі та середні виробники є стійкішими до кризових ситуацій, зокрема війни, оскільки їхня діяльність менш залежить від міжнародних ринків і ланцюгів постачання. Однак вони отримують менше державної підтримки через політичний курс на розвиток великого бізнесу. [33]

Повномасштабне вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року серйозно порушило аграрний сектор. Найбільші втрати зазнав експортоорієнтований агробізнес, оскільки саме він залежить від стабільного функціонування інфраструктури та доступу до міжнародних ринків. Російська армія свідомо атакувала сільськогосподарські об'єкти, знищуючи техніку, поля та склади, мінуючи сільськогосподарські угіддя та блокуючи чорноморські порти, через які проходила більшість експорту.

П'ятимісячна блокада чорноморських портів призвела до затримки експорту понад 25 мільйонів тонн зерна. Це спричинило не лише втрати для українського сільськогосподарського сектору, але й глобальну продовольчу кризу, оскільки Україна є одним з основних постачальників зерна для багатьох країн Азії, Африки та Близького Сходу.

Значних втрат зазнали також великі тваринницькі комплекси. Наприклад, на Чорнобаївській птахофабриці в Херсонській області через відключення електроенергії загинуло понад 4 мільйони курей. Ці втрати є прикладом того, як війна вплинула на індустріальні виробництва, які сильно залежать від постачання ресурсів та стабільної інфраструктури. [38]

Сімейні фермерські господарства виявилися більш стійкими під час війни. Завдяки своїй локалізованій структурі, меншій залежності від зовнішніх ринків і використанню місцевих ресурсів, вони змогли адаптуватися до нових умов.

Вони продовжували постачати продовольство на внутрішній ринок, зокрема для української армії та внутрішньо переміщених осіб.

Попри це, війна не усунула, а навпаки, загострила напруженість між великими і дрібними виробниками. Земельна реформа, яка розпочалася до війни й скасувала мораторій на продаж землі, також стала джерелом напруженості. Дрібні фермери побоюються, що відкритий ринок землі призведе до ще більшої концентрації земель в руках великого агробізнесу, оскільки вони не зможуть конкурувати з великими компаніями за ціни на землю.

З іншого боку, багато фермерів, науковців і громадських організацій побоюються, що реформа призведе до ще більшої концентрації земель в руках великих агрохолдингів. Є ризик, що малі фермери будуть витіснені з ринку через їхню фінансову неспроможність купувати землю. Водночас існують побоювання, що продаж землі може призвести до погіршення екологічного стану через використання індустріальних методів ведення сільського господарства, що шкодить навколишньому середовищу [28].

Війна ускладнила реалізацію земельної реформи, адже багато земель перебувають на окупованих територіях, і їхній статус залишається невизначеним. Крім того, багато власників землі покинули свої домівки через бойові дії, що ускладнює проведення угод з купівлі-продажу землі.

Важливим аспектом післявоєнної відбудови України є створення Фонду сільського розвитку. Фонд буде використовуватися для підтримки розвитку сільської інфраструктури, енергоефективності, освіти, охорони здоров'я та малих і середніх сільгоспвиробників. Така підтримка є основою для модернізації сільського господарства та регіонального економічного розвитку, що є важливою частиною повоєнної державної політики. Земельна реформа є однією з найбільш дискусійних в українській політиці.

Одним з ключових напрямків розвитку аграрної політики України є її адаптація до стандартів Європейського Союзу. Україна має намір приєднатися до ЄС, що вимагає приведення аграрної політики у відповідність до Спільної аграрної

політики. Це включає не лише підтримку великих підприємств, але й інвестиції в розвиток сімейних фермерських господарств і сільських територій.

Наприклад, CAP передбачає значну підтримку для малих виробників, що теоретично мало б сприяти комерціалізації сімейних ферм в Україні. Однак реальна реалізація цих заходів залишається під питанням, оскільки політична підтримка великого бізнесу може гальмувати ці зміни. [48]

Фінансова підтримка є ключовим елементом аграрної політики як в Україні, так і в ЄС, проте підходи до її надання суттєво відрізняються. В ЄС фінансування надається на основі чітко визначених правил та критеріїв, які охоплюють широкий спектр аспектів від підтримки доходів до екологічних стандартів. Це забезпечує стабільність та передбачуваність для фермерів. В Україні ж фінансування аграрного сектора часто має епізодичний характер і залежить від бюджетних можливостей. Крім того, значна частина державної підтримки спрямована на великі аграрні підприємства, тоді як малі та середні господарства отримують менше ресурсів.

САП включає низку заходів, спрямованих на збереження довкілля, таких як вимоги до зменшення використання хімічних добрив та захисту біорізноманіття. Це забезпечує сталий розвиток сільського господарства та захист природних ресурсів. В Україні екологічні аспекти аграрної політики менш розвинені, хоча існують певні ініціативи щодо впровадження екологічно дружніх практик, вони не завжди є пріоритетними, і їх реалізація часто залежить від доступності фінансування та інтересу самих фермерів. У цьому контексті можна згадати приклад впровадження програм зі збереження біорізноманіття у країнах ЄС, де фермери отримують додаткові субсидії за дотримання екологічних стандартів. В Україні ж такі програми поки що мають обмежений масштаб і не завжди є доступними для фермерів у віддалених регіонах. [7]

Таким чином, аграрна політика України перебуває на перетині декількох ключових процесів: війни, земельної реформи та євроінтеграції. Попри виклики, з якими зіткнулася країна через військові дії, великий агробізнес залишається у фокусі державної підтримки, що, у свою чергу, загострює напруженість між

різними моделями агровиробництва. Водночас малий агробізнес виявився більш стійким до кризових ситуацій, забезпечуючи внутрішню продовольчу безпеку в умовах війни. Спільна аграрна політика ЄС також приділяє значну увагу соціальному розвитку сільських територій. Через програми розвитку сільських громад фінансуються проекти, що сприяють збереженню робочих місць, покращенню інфраструктури та підвищенню якості життя в сільській місцевості. В Україні ж аграрна політика часто зосереджена на економічних аспектах, і соціальні ініціативи є менш розвиненими. Це призводить до соціальних викликів, таких як міграція з сільських районів до міст і скорочення робочих місць у сільському господарстві.

Аграрна політика України у контексті євроінтеграційних прагнень та післявоєнного відновлення

Сільське господарство забезпечує близько 10,9% від загального обсягу ВВП країни, що підкреслює його значущість у національній економіці. Проте вимоги до впровадження реформ для вступу до Європейського Союзу, негативні наслідки військової агресії росії та необхідність адаптації до європейських стандартів, вимагають від України комплексного переосмислення підходів до розвитку аграрного сектору.

З метою підвищення ефективності підтримки аграрного сектору, важливою частиною реформи є прийняття закону про оподаткування сільського господарства. Цей закон передбачає класифікацію сільськогосподарських виробників за різними критеріями (розмір господарства, тип виробництва та регіональні особливості). Це дозволяє приймати рішення про те, які виробники потребують підтримки і як її надавати. В ЄС, наприклад, фермерів класифікують відповідно до землекористування та масштабу виробництва, що впливає на рівень підтримки. [46]

Пітер Полажнар, представник Єврокомісії, підкреслює, що для отримання фінансової підтримки Україна має провести низку реформ, які будуть впливати на роботу державних інституцій та економіки. Зокрема, важливим є впровадження реформ у сфері верховенства права, боротьби з корупцією та

відмиванням грошей. ЄС готовий підтримувати Україну в її відбудові, але тільки за умови, що реформи будуть успішно впроваджені. [8]

Сільське господарство України є одним із секторів, у розвитку якого зацікавлений Євросоюз. Україна має великий аграрний потенціал, але цей сектор потребує модернізації, щоб відповідати європейським стандартам. ЄС підтримує реформування аграрного сектору, зокрема збільшення населення у сільській місцевості та підтримку санітарних та фітосанітарних стандартів. Наприклад, Полажнар зазначає, що початковим кроком є розмінування сільськогосподарських угідь, оскільки це унеможливорює ведення господарства і становить загрозу для людей, які повертаються до своїх домівок. [48]

Україна вже значною мірою інтегрована в європейський ланцюг постачання, зокрема, через закупівлю насіння та засобів захисту рослин, а також використання європейських технологій у виробництві м'яса. Українським фермерам потрібно навчитися дотримуватися складних європейських норм і вимог, які часто не очевидні, на перший погляд. Окрім вивчення законодавства, вони також повинні розуміти процес імплементації, і в цьому їм допомагають європейські партнери, проводячи тренінги та надаючи консультації.

Приведення аграрного сектору України до стандартів ЄС є великим і складним процесом, що вимагає значних фінансових інвестицій, цей процес може потребувати до 96,5 мільярдів євро. Це включає в себе модернізацію інфраструктури, розширення виробничих потужностей та впровадження нових технологій. Європейські країни можуть бути стурбовані такими витратами, оскільки їм доведеться переглянути свою Спільну аграрну політику, щоб інтегрувати Україну.

Європейське законодавство часто складне для розуміння і вимагає детального вивчення для його правильного застосування. Наприклад, вимоги та стандарти, які не є очевидними для фермерів, можуть бути приховані в законодавстві, що ускладнює їх дотримання. З цією проблемою стикаються не лише українські фермери, а й урядовці, які намагаються допомогти бізнесу відповідати європейським вимогам.

Ще одним важливим питанням аграрної політики є конфлікт навколо експорту українського зерна. Україна подала скаргу до СОТ проти Польщі, Угорщини та Словаччини через блокування експорту зерна, але ця справа наразі перебуває «на паузі». Київ, Брюссель і країни-сусіди ведуть переговори для вирішення цього питання. Проблема експорту зерна є критичною для українського аграрного сектору, оскільки це один із основних експортних продуктів країни, а блокада експорту впливає на продовольчу безпеку не лише України, але й багатьох інших країн. [48]

Таким чином, аграрна політика України проходить важливий період змін, спрямованих на інтеграцію з ЄС та подолання наслідків війни. Основні виклики полягають у реформуванні державних інституцій, адаптації до європейських стандартів та вирішенні суперечливих питань, таких як експорт зерна. Водночас Україна отримує значну підтримку від ЄС, яка вимагає від української сторони виконання суворих умов та просування реформ.

Впровадження європейських стандартів у сільському господарстві потребує часу та ресурсів, але цей процес вже розпочався.

Висновок до підрозділу

Таким чином, аграрна політика України перебуває на важливому етапі розвитку через інтеграційні процеси з ЄС та виклики, спричинені військовими діями. Структура аграрного сектору в Україні, як і в ЄС, значною мірою залежить від історичних, географічних та економічних умов, але водночас потребує адаптації до нових реалій. Війна завдала значних збитків сільському господарству, включаючи руйнування інфраструктури та втрати у тваринництві, проте агросектор демонструє певну стійкість.

Прямі збитки галузі оцінюються у мільярди доларів, а українські агровиробники продовжують експорт до ЄС завдяки спрощеним умовам торгівлі. Успішна інтеграція аграрного сектору України в європейський ринок є ключовою для забезпечення продовольчої безпеки регіону. Спільна аграрна політика ЄС пропонує Україні важливі уроки щодо підтримки фермерів та розвитку сільських територій. Реформи, як-от МакШеррі реформа, сприяли підвищенню

конкурентоспроможності фермерів у Європі та можуть бути прикладом для України. Попри значний потенціал, адаптація до стандартів ЄС потребує значних інвестицій, але інтеграція може суттєво стимулювати розвиток сільського господарства України.

Висновки до розділу

По-перше, протягом останніх десятиліть спостерігався значний розвиток аграрного сектору України, що відзначався зростанням обсягів виробництва сільськогосподарської продукції і поступовим поліпшенням інфраструктури та впровадженням новітніх технологій у галузі. Впровадження ряду реформ, спрямованих на підтримку малих і середніх фермерських господарств, що дозволило підвищити конкурентоспроможність українського агробізнесу на європейському ринку, сприяючи поступовій інтеграції до світової аграрної економіки.

По-друге, важливим аспектом аграрної політики України стала гармонізація національного законодавства з нормативно-правовою базою Європейського Союзу. Адаптація до стандартів ЄС охоплює впровадження суворих вимог до якості продукції, екологічних стандартів та безпеки, що сприяло підвищенню якості українських сільськогосподарських товарів. Крім того, створення механізмів для підтримки сталого розвитку сільських територій відіграє важливу роль у забезпеченні рівномірного розвитку аграрної інфраструктури та покращенні умов життя в сільських громадах. У результаті такої гармонізації Україна змогла значно розширити свій експортний потенціал і зміцнити позиції на глобальних ринках.

Крім позитивних зрушень, аграрний сектор продовжує стикатися з викликами. Однією з ключових проблем залишається модернізація сільськогосподарських підприємств, що потребує впровадження сучасних

технологій та інноваційних рішень. Незважаючи на високий потенціал українського аграрного сектору, обмежене фінансування та недостатній доступ до інвестицій значно стримують його розвиток. Це ставить перед державою та бізнесом завдання активізації співпраці з європейськими партнерами, що могло б сприяти залученню міжнародних ресурсів для подальшого оновлення і технологічного розвитку сектору. [35]

По-третє, перспективи розвитку аграрної політики України тісно пов'язані з подальшим зміцненням співпраці з Європейським Союзом. Важливими напрямками залишаються розвиток сталого сільського господарства, впровадження екологічно дружніх технологій і дотримання екологічних стандартів. Державна підтримка повинна бути орієнтована не тільки на інтеграцію в європейські ринки, але й на забезпечення соціально-економічного розвитку сільських територій, що стане запорукою гармонійного розвитку аграрного сектору в майбутньому. Для цього важливо посилити інституційну спроможність держави, поліпшити доступ аграрних підприємств до інновацій та фінансових ресурсів, а також забезпечити стаке зростання аграрного сектору з урахуванням екологічних і соціальних вимог.

РОЗДІЛ II.

Спільна аграрна політика Європейського Союзу в умовах глобальних викликів

2.1. Міжнародний вимір Європейського зеленого курсу

Інтеграція міжнародних стандартів у межах Європейського зеленого курсу

Європейський зелений курс (ЄЗК) - це пакет системних політичних рішень, покликаних привести континент до кліматично нейтрального суспільства до 2050 року та розвинути справедливі та процвітаючі суспільства. ЄЗК - це ефективне споживання ресурсів задля сталого розвитку та захисту довкілля, зелені інвестиції, скорочення викидів парникових газів та справедлива трансформація - це перші кроки до їх законодавчого закріплення.

Інтеграція міжнародних стандартів є центральним елементом Європейського зеленого курсу, спрямованого на досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року та встановлення глобальних екологічних стандартів. Вона охоплює міжнародні угоди, такі як Паризька угода, цілі сталого розвитку ООН та інші екологічні ініціативи, які регулюють викиди парникових газів, енергоефективність, захист біорізноманіття та стійке використання ресурсів. [40]

Аграрна політика Європейського Союзу нині має потребу відповідати новим екологічним стандартам, таким як, зменшення викидів парникових газів, ефективне використання водних ресурсів, збереження біорізноманіття та зменшенню використання пестицидів і хімічних добрив, і звичайно враховувати наслідки зміни клімату. За даними АУУ, необхідними заходами для сталого розвитку сільського господарства є ініціативи, які допомагають фермерам адаптуватися до екологічних стандартів і покращити економічну стабільність своїх господарств. Ефективне управління ресурсами, до прикладу, водою та ґрунтами, використання екологічних добрив, перехід на альтернативні джерела енергії, мінімізацію викидів парникових газів та фінансова підтримка. Все це створюється для фермерів, щоб зберегти екологічний баланс та економічну життєздатність. [4]

Європейський зелений курс допомагає зменшити екологічний вплив промислових і сільськогосподарських секторів. Наприклад, компанії тепер повинні скорочувати викиди парникових газів, зокрема CO₂. Це означає, що підприємства мають переходити на енергоощадні технології та відновлювані джерела енергії, щоб зменшити свій вплив на клімат. Встановлюються обмеження на використання шкідливих хімічних речовин у виробництві, таких як важкі метали та токсичні пластики, щоб мінімізувати забруднення води, ґрунту та повітря. Для захисту водних ресурсів запроваджуються вимоги до ощадливого використання води та заборони на злив забруднених відходів у водойми. Тобто ЄС може знизити власний екологічний вплив та сприяти глобальній гармонізації стандартів шляхом встановлення високих вимог до імпортованої продукції. [19]

Гармонізація стандартів - це процес узгодження європейських норм із міжнародними екологічними вимогами. Європейські підприємства дотримуються правил щодо викидів, використання енергії та управління відходами. Підприємства зобов'язані застосовувати технології уловлювання та зберігання вуглецю, щоб скоротити обсяги шкідливих викидів. Підтримуючи розвиток відновлюваної енергетики та скорочуючи залежність від викопного палива.

ЄЗК використовує інтеграцію стандартів для посилення позицій ЄС як лідера у сфері глобальної екологічної політики. Цей підхід сприяє формуванню «зеленої дипломатії», яка передбачає просування екологічних принципів через міжнародні відносини та співпрацю з іншими країнами. Європейський Союз поширює свої екологічні стандарти на глобальному рівні. Завдяки своєму впливу, ЄС показує приклад іншим країнам до впровадження більш екологічних норм, таким чином підвищуючи загальний рівень екологічної відповідальності. [19]

Участь ЄС у міжнародних угодах дозволяє впроваджувати екологічні вимоги Європейського зеленого курсу у сферу світової торгівлі. ЄС впроваджує екологічні вимоги через Паризьку кліматичну угоду, угоди про вільну торгівлю з Канадою, Японією, Південною Кореєю та країнами Латинської Америки. Завдяки встановленню стандартів сталого ланцюга постачання ЄС може контролювати екологічні показники товарів, які імпортує.

Фінансова та технічна допомога, яку ЄС надає країнам-партнерам, реалізується через Європейську політику сусідства. Фінансування проєктів здійснюється через програми LIFE, Green Deal, Horizon Europe, ERDF та NCFF, які підтримують розвиток відновлюваної енергетики, захист водних ресурсів, збереження біорізноманіття і зелену інфраструктуру для підвищення стійкості до змін клімату, щоб сприяти по максимуму, зниженню екологічних ризиків, підвищенню стійкості до змін клімату та зміцненню міжнародної співпраці в питаннях екологічної безпеки. Уніфікуючи стандарти зниження викидів, енергоефективності, якості води й повітря, управління відходами та захисту біорізноманіття для сталого розвитку, розвиваючи «зелену дипломатію» та надаючи фінансову підтримку, ЄС формує майбутнє глобальної екологічної політики, встановлюючи амбітні цілі та розробляючи інноваційні рішення.

Європейський зелений курс розширює свій вплив на глобальному рівні шляхом інтеграції екологічних стандартів у міжнародну торгівлю через екостандарти в угодах щодо енергетики, сільського господарства та промисловості і кліматичну дипломатію. Це поєднання економічних і екологічних цілей створює нові умови для міжнародного співробітництва, де кліматичні зобов'язання стають невід'ємною частиною торгівельних угод і зовнішньої політики ЄС. [35]

СВАМ - ключовий механізм для запобігання так званим «вуглецевим витокам», коли виробництво переноситься в країни з менш жорсткими екологічними вимогами. Він забезпечує встановлення додаткових зборів на імпорту продукції з високими викидами, надаючи можливості вирівняти умови для європейських і іноземних виробників. Щоб показати приклад закордонним підприємствам, що потрібно скорочувати викиди та адаптувати свої виробничі процеси до стандартів ЄС. Відповідно, СВАМ захищає європейський ринок та сприяє глобальному зменшенню викидів, роблячи ЄС лідером у впровадженні екологічних ініціатив. [20]

Європейська кліматична дипломатія має на меті впровадження кліматичних зобов'язань у двосторонні та багатосторонні торгівельні угоди з МЕРКОСУР

(охорона лісів), Канадою (сприяння сталому розвитку), Японією (розвиток відновлюваної енергетики) та Норвегією (впровадження чистих технологій). ЄС використовує кліматичну дипломатію як інструмент для поширення своїх екологічних вимог на глобальному рівні, стимулюючи інші країни до впровадження більш суворих екологічних норм.

Країни-партнери можуть сприймати ці умови як нову форму протекціонізму. Проте, ЄС намагається активно співпрацювати з міжнародними організаціями, такими як Світова організація торгівлі, для узгодження спільних правил та уникнення конфліктів.

Дивлячись на зростання глобальних викликів, зокрема зміна клімату та необхідність зниження викидів, кліматична дипломатія ЄС буде продовжувати еволюціонувати. Пріоритетом залишатиметься зміцнення міжнародної співпраці, розширення кліматичних зобов'язань у торговельних угодах і створення умов для більш стійкої глобальної економіки. У майбутньому ЄС планує активізувати свої зусилля щодо адаптації міжнародних торговельних таких як вуглецеві тарифи (СВАМ), екологічні стандарти продукції, захист біорізноманіття, сталий ресурс менеджмент, і логістичні вимоги для зниження викидів у торгівлі, розширюючи свою роль у формуванні глобальних екологічних стандартів і стимулюючи інші країни приєднуватися до цих ініціатив. [20]

Партнерства з країнами за межами ЄС Європейського зеленого курсу, спрямованого на посилення глобальних зусиль у боротьбі зі зміною клімату. Співпраця охоплює широкий спектр питань, від економіки до екології, сприяючи переходу партнерів до низьковуглецевого розвитку та підвищенню їхньої стійкості до кліматичних змін. Зміцнення зовнішнього партнерства є важливою частиною забезпечення виконання міжнародних зобов'язань за Паризькою угодою. Він також сприяє впровадженню глобальних екологічних стандартів, спрямованих на боротьбу зі зміною клімату. Ця співпраця об'єднує ресурси та знання, необхідні для досягнення екологічних цілей і підтримки сталого розвитку на міжнародному рівні,

підвищуючи ефективність спільних зусиль у сферах екологічної політики та охорони навколишнього середовища.

Співпраця з країнами, що розвиваються

Одним із основних напрямків діяльності Європейської зеленої угоди (EGD) є тісна співпраця з країнами, що розвиваються, для підтримки їхньої реакції на зміну клімату та сприяння переходу до низьковуглецевої моделі розвитку. У рамках даного партнерства ЄС надає допомогу, включаючи фінансову підтримку, технічні консультації та освітні ініціативи. Вони спрямовані на стимулювання використання відновлюваної енергії, підвищення енергоефективності та створення сталої економічної системи, здатної адаптуватися до зміни клімату. Співпраця з африканськими країнами спрямована на створення сучасної інфраструктури для відновлюваних джерел енергії, що приносить взаємну користь: зменшує викиди парникових газів, стимулює економічне зростання та покращує якість життя місцевого населення. [21]

Країни Східного партнерства, як Україна, Грузія та Молдова, беруть участь у зусиллях ЄС із впровадження екологічних стандартів та підвищення енергоефективності. Співпраця з ними передбачає модернізацію енергетичної інфраструктури, розвиток відновлюваної енергетики та використання технологій для зменшення викидів парникових газів. Співпраця з ЄС відкриває для партнерських країн нові перспективи для сталого розвитку, допомагаючи їм досягти економічного зростання та забезпечити збереження довкілля для майбутніх поколінь. [21]

Співпраця з країнами за межами ЄС в рамках Зеленого Курсу є взаємовигідною: вона допомагає ЄС зміцнити свої позиції на світовій арені, а іншим країнам – отримати доступ до нових технологій таких як, сонячні та вітрові електростанції, системи очищення води, технології утилізації відходів і енергоефективні будівлі та інвестицій для сталого розвитку, а саме: відновлювана енергетика, зелена інфраструктура, очищення води, управління відходами та екотехнології. У майбутньому ЄС планує посилювати співпрацю з країнами Азії, Латинської Америки та інших регіонів, орієнтуючись на спільну розробку

інноваційних технологій для зменшення викидів та захисту навколишнього середовища.

Інтеграція екологічних норм у міжнародні угоди такі як Паризька угода, Кіотський протокол і Рамкова конвенція ООН про зміну клімату сприяє розробці індивідуальних підходів до вирішення екологічних проблем в різних країнах, сприяючи ефективній адаптації до зміни клімату. Це стосується як розвинених країн, так і країн, що розвиваються, останні з яких через міжнародні угоди мають доступ до фінансової допомоги та технологій, необхідних для реалізації екологічних програм.

Міжнародні угоди поєднують в собі дві важливі функції: стимулювання використання передових екологічних технологій, таких як відновлювані джерела енергії, та сприяння обміну досвідом щодо зменшення викидів парникових газів і підвищення енергоефективності. Одним з важливих компонентів цих угод є здатність країн співпрацювати для боротьби зі зміною клімату та зменшення ймовірності екологічних катастроф. [54]

Ключовим аспектом цього підходу є важливість зусиль ЄС у формуванні стійкого майбутнього через партнерства, які забезпечують технологічну та фінансову підтримку країнам, що розвиваються, сприяючи їх інтеграції у глобальні екологічні ініціативи та посилюючи колективні дії на шляху до сталого розвитку.

Європейська зелена угода радикально змінила світовий ринок, змінивши фундаментальні принципи міжнародної торгівлі, інвестицій і виробництва. Він накладає нові, екологічні норми, які впливають на різні сектори економіки, зокрема на енергетику, промисловість і сільське господарство. Компанії, які хочуть співпрацювати з ЄС, а саме з галузям енергетики (наприклад, BP, Shell), промисловості (Siemens, ArcelorMittal) та сільського господарства (Cargill, Bayer) або експортувати свою продукцію до ЄС, повинні враховувати ці нові правила.

Одним із основних ефектів EGD є те, що він створює правила екологічної безпеки, яких повинні дотримуватися європейські та іноземні компанії. Це спричиняє трансформацію глобальних ланцюгів постачання: компанії тепер

повинні використовувати зелені технології, щоб залишатися актуальними. Інші інвестори до прикладу, фонди сталого розвитку (наприклад, BlackRock з програмою ESG), банки (Європейський інвестиційний банк), венчурні фонди та приватні інвестори, які спрямовують капітал у зелені технології та екологічні проекти зосереджуються на екологічно безпечних рішеннях, які змінюють курс фінансових потоків у бік сталого розвитку.

Впровадження ЄЗК також посилює глобальний попит на екологічні інновації, створюючи стимули для розвитку нових технологій, таких як відновлювальні джерела енергії, низьковуглецеве виробництво та циркулярна економіка. Нові екологічні стандарти ЄЗК створюють нові правила гри на світовому ринку, де компанії, які не готові до переходу на сталі моделі виробництва, ризикують опинитися поза межами європейського ринку та інвестицій.

Таким чином, ЄЗК виходить за рамки європейських кордонів, ініціюючи глобальну трансформацію бізнесу та економіки на глобальному рівні, широкому впровадженню екологічних стандартів і нових технологій у різних галузях. [22]

Європейський зелений курс встановлює жорсткі ліміти на викиди парникових газів, обмежує використання одноразового пластику та бути від продуктів енергоефективними. Такі вимоги змушують компанії по всьому світу переглядати свої виробничі процеси, інвестувати в технології очищення відходів та шукати альтернативні джерела енергії, щоб сприяти розвитку глобального зеленого ринку.

Європейський зелений курс слугує каталізатором глобальних змін, оскільки навіть такі економічні велетні, як Китай та Індія, розробляють власні амбітні плани переходу до низьковуглецевої економіки, хоча їхні стратегії мають значні відмінності.

Стратегія Китаю поєднує в собі розвиток зелених технологій та інтенсивну урядову підтримку. Китайська ініціатива Green Belt and Road Initiative (Green BRI) проводить дослідження, аналізи, залучення до політики, нарощування

потенціалу та розвідку щодо політики, економіки, навколишнього середовища, сталого розвитку та зеленого фінансування Ініціативи «Пояс, один шлях» (BRI) – також відомої як Шовковий шлях Ініціатива. [74] Спрямована на фінансування екологічних проєктів у країнах-учасниках, що відповідає міжнародним стандартам, аналогічним ЄЗК. Китай також є світовим лідером у виробництві відновлюваної енергії, включаючи сонячну та вітрову, і активно працює над скороченням викидів вуглецю, плануючи досягти "вуглецевого нейтралітету" до 2060 року.

Індія, як країна, що розвивається, має інший підхід. Основний акцент робиться на зменшення залежності від викопного палива та збільшення використання відновлюваних джерел енергії. Програми на кшталт National Solar Mission показують рішучість Індії розвивати чисту енергетику. Водночас Індія робить ставку на поетапний перехід до низьковуглецевої економіки, розуміючи, що будуть питання пов'язані з інфраструктурною модернізацією та економічним розвитком, необхідним для того, щоб задовольнити потреби великого населення.

ЄЗК та підходи таких країн, як Китай і Індія, демонструють глобальну тенденцію до формування нових "зелених" стандартів, що змінюють глобальну економіку та торгівлю, через ці зміни будуть нові можливості для інновацій у сфері екологічних технологій.

Європейський зелений курс стає каталізатором нових міжнародних партнерств, із країнами, які розвивають зелену економіку, такими як Канада, Японія, Норвегія та країни Африки, об'єднуючи країни, які поділяють спільні амбіції щодо створення сталого майбутнього і формуванню нових торговельних альянсів, зокрема з країнами, які розвивають зелену економіку та зобов'язуються до скорочення викидів парникових газів.

Завдяки Європейському зеленому курсу, доступ до передових екологічних технологій демократизується, а компанії отримують унікальну можливість вийти на світові ринки з продукцією, що відповідає найвищим екологічним стандартам (енергоєфективна техніка, відновлювані джерела енергії (сонячні панелі, вітротурбіни), екологічно чисті матеріали для будівництва, біорозкладні упаковки та технології для зменшення викидів у виробництві. [22]

Висновки до підрозділу:

Завдяки інтеграції міжнародних стандартів, Європейський зелений курс забезпечує узгодженість екологічної політики ЄС з глобальними трендами та створює сприятливі умови для розвитку інноваційних технологій та інвестицій в екологічно чисті проєкти. ЄС активно модифікує своє законодавство відповідно до вимог міжнародних угод, таких як Паризька угода. Така гармонізація сприяє впровадженню більш стандартів щодо викидів, підвищення енергоефективності та стійкого використання ресурсів, зменшуючи негативний екологічний вплив на міжнародному рівні. Оновлення регуляторних механізмів і впровадження "зелених" стандартів допомагають знижувати вуглецевий слід і стимулюють розвиток інновацій у сфері відновлюваної енергетики. Особливу увагу до «зеленої дипломатії», яка спрямована на просування екологічних принципів на глобальному рівні та стимулювання партнерів до підвищення своїх екологічних стандартів. Завдяки участі в міжнародних угодах, таких як Угода про всебічну та прогресивну угоду про Транстихоокеанське партнерство (СРТПП) та Угода про торгівлю і співробітництво між ЄС і Канадою (СЕТА), ЄС сприяє інтеграції вимог сталого розвитку в різні галузі міжнародної торгівлі, від виробництва до споживання.

Механізм СВАМ є потужним інструментом для просування амбіцій ЄС щодо кліматичної нейтральності на глобальному рівні. Міжнародні компанії дотримуються європейських стандартів екологічно чистого виробництва, сприяючи таким чином глобальному переходу до низьковуглецевої економіки. Завдяки СВАМ, ЄС встановлює нові міжнародні норми в галузі торгівлі, демонструючи лідерство в боротьбі зі зміною клімату. ЄС активно інтегрує екологічні вимоги в умови торговельних угод, таких як Угода про всебічну та прогресивну угоду про Транстихоокеанське партнерство (СРТПП) та Угода про торгівлю і співробітництво між ЄС і Канадою (СЕТА).

Європейський Союз надає значну фінансову підтримку країнам Східного партнерства та іншим державам, що розвиваються, у сфері відновлюваної

енергетики. Зокрема, ЄС фінансує будівництво сонячних та вітрових електростанцій, для того, щоб отримати енергетичну незалежність та знизити викиди парникових газів країнах Східного партнерства, Північної Африки і Західних Балкан або ще можемо назвати EU4Energy. Європейський Союз адаптується до зміни клімату, та пропонує будівництво інфраструктури, здатної протистояти природним катаклізмам та розробку стійких до кліматичних змін сільськогосподарських практик.

Проекти будівництва сонячних і вітрових електростанцій у країнах, що розвиваються, є основою для зниження викидів парникових газів та забезпечення доступу до чистої енергії. Дані проекти мають великий потенціал для вирішення енергетичних проблем та зниження залежності від викопного палива. Наприклад, у Кенії було побудовано одну з найбільших вітрових електростанцій - Laikipia Wind Farm, яка забезпечує країни відновлюваною енергією та зменшенню викидів парникових газів.

Сонячна енергетика в Індії, зокрема в рамках ініціативи "Solar Mission", стала двигуном економічного зростання. Сонячні парки, такі як ті, що в Раджастані, створюють тисячі робочих місць та сприяють розвитку місцевих громад.

Крім розвитку відновлюваних джерел енергії, напрямком адаптації до зміни клімату є будівництво захисних споруд. Наприклад, у вразливій до кліматичних змін Бангладеш зводять протипаводкові дамби та впроваджують системи раннього оповіщення, щоб мінімізувати наслідки штормів і цунамі для місцевого населення та сільського господарства.

Щодо сільського господарства, кліматичні зміни передбачають використання більш стійких до посухи культур, поліпшення зрошувальних систем і навчання фермерів новим агротехнічним методам. У Малаві, наприклад, впроваджено програму Malawi Drought Resilience Agricultural Program, яка навчає фермерів технологіям збереження вологи в ґрунті та розвитку стійких

сільськогосподарських систем, щоб підвищити продуктивність навіть в умовах посухи. Ініціативи підвищують стійкість до кліматичних загроз та стимулюють економічний розвиток і співпрацю на міжнародному рівні [39]. Європейський Союз, як лідер у сфері екологічної політики, завдяки Зеленому курсу та високим екологічним стандартам активно формує глобальну екологічну свідомість.

2.2. Вплив COVID-19 на аграрну політику в Європейському Союзі

У 2020 році на аграрну політику та підтримку аграрного сектору суттєво вплинула пандемія COVID-19. Регулювання для домогосподарств та бізнесу було спрямоване на зупинення поширення вірусу. Ці фактори призвели до зростання безробіття в багатьох країнах, що змусило підприємства звільняти працівників. Вимушені звільнення призвели до дисбалансу на товарних ринках. Вплив пандемії та нормативних актів на сільськогосподарський ринок був менш серйозним. Ланцюги постачання були відносно стійкими, а загальний попит на продовольство був досить стабільним.

Фермери стикнулися зі зниженням попиту на продукцію та проблемами в логістиці, потребуючи від ЄС розробки нових стратегій для стабілізації ринку та забезпечення безперебійного постачання продовольства. [23]

Коли пандемія COVID-19 поширилася по всьому світу, країни були змушені вводити карантинні обмеження, що призвело до серйозних перебоїв у ланцюгах постачання. У ЄС, де продовольча безпека завжди була пріоритетом, цей виклик став надважливим. Закриття кордонів і обмеження на пересування ускладнили доступ до продовольчих товарів, особливо в країнах, які поклалися на імпорт. В результаті, Європейський Союз ініціював нові програми підтримки для аграріїв:

Прямі виплати для фермерів: Програма ЄС для стабілізації аграрного сектору, Exceptional Temporary Support to Farmers and Rural SMEs, надавала прямі виплати фермерам, особливо малим і середнім господарствам, які постраждали від порушення ланцюгів постачання. Такі виплати надаються для забезпечення

стабільного доходу фермерів, навіть в умовах зниження попиту або обмеженого доступу до ринків.

Гранти на модернізацію та інновації: ЄС запровадив спеціальні гранти, спрямовані на стимулювання модернізації аграрного виробництва через такі програми, як Європейський сільськогосподарський фонд розвитку сільських територій (EAFRD), Horizon Europe та Європейське партнерство інновацій для підвищення продуктивності та сталого розвитку (EIP-AGRI). Фермери мають інвестувати в нові технології, підвищувати ефективність та зменшувати залежність від зовнішніх факторів, таких як логістичні затримки або обмеження на пересування.

Програми на підтримку стійкості до криз: У рамках Спільної аграрної політики (CAP) було ініційовано програми, які допомагають фермерам адаптуватися до кризових ситуацій: Crisis Reserve, European Union Solidarity Fund (EUSF), Income Stabilisation Tool, Crop Insurance Schemes.

Підтримка зеленого переходу: ЄС просуває екологічні ініціативи, тому частина фінансової допомоги спрямована на підтримку фермерів у переході до стійких методів виробництва. Програми сприяють інвестиціям у органічне сільське господарство, зменшення викидів вуглецю та використання відновлюваних джерел енергії.

Пандемія COVID-19 стала каталізатором глибоких трансформацій в аграрній політиці ЄС, у сфері управління ризиками. Щоб підвищити стійкість до майбутніх криз, впроваджено інноваційні страхові механізми та створено резервні фонди. Особливу увагу було приділено підтримці малих і середніх фермерських господарств, надаючи їм фінансову допомогу та доступ до нових технологій.

Зокрема, ЄС посилив підтримку органічного землеробства як частину своєї стратегії забезпечення стійкості та переходу до екологічних практик. Розвиток політики, спрямованої на підтримку органічного виробництва, став пріоритетним напрямком у боротьбі з наслідками кризи. Даний підхід поєднує в собі екологічну відповідальність та економічну вигоду, задовольняючи зростаючий

попит споживачів на органічну продукцію. Таким чином, підтримка органічного виробництва формує стійку та адаптивну економіку. [23]

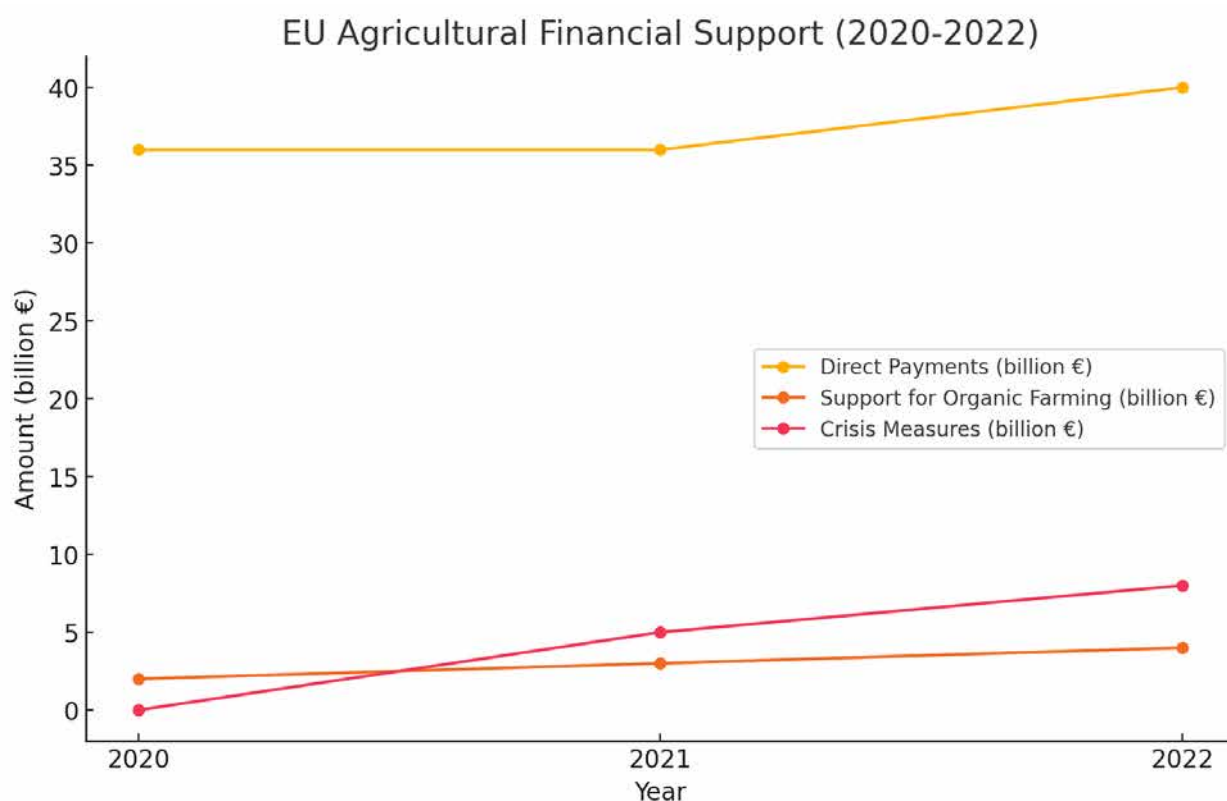
В рамках Спільної аграрної політики було переглянуто ініціативи, зокрема створення спеціальних кризових резервів, розширення програм страхування врожаїв, фінансування «зелених» інвестицій для стійкості господарств, а також надання прямих субсидій на випадок економічних потрясінь, спрямованих на забезпечення додаткових фінансових ресурсів для малих і середніх фермерських господарств. На тлі економічної нестабільності, яка суттєво вплинула на аграрний сектор, ці заходи набули особливої актуальності. Прикладами таких ініціатив є:

- **Прямі виплати:** У відповідь на економічну нестабільність, що торкнулася аграрного сектору, було розроблено комплекс заходів, спрямованих на підтримку фермерів, зокрема збільшення фінансової допомоги, створення страхових механізмів та розвиток екологічних проєктів.
- **Грантові програми:** Запровадження нових грантів для малих і середніх господарств, які прагнуть впроваджувати інноваційні технології або розвивати органічне виробництво.
- **Фінансування інфраструктури:** На тлі економічної нестабільності, що негативно вплинула на сільське господарство, особливої актуальності набули заходи, спрямовані на підтримку фермерів, зокрема збільшення фінансової допомоги, створення резервних фондів, розвиток страхових механізмів та модернізацію аграрної інфраструктури.
- **Навчальні програми:** Організація курсів та тренінгів для фермерів, зокрема це Farm Advisory Services (FAS), European Innovation Partnership for Agricultural Productivity and Sustainability (EIP-AGRI), LEADER Program, з метою підвищення їхньої кваліфікації в управлінні господарствами та використанні новітніх агрономічних практик.
- **Партнерства з дослідницькими установами:** В умовах економічної нестабільності, що негативно вплинула на сільське господарство,

особливої актуальності набули заходи, спрямовані на підтримку фермерів, зокрема збільшення фінансової допомоги, створення резервних фондів, розвиток страхових механізмів, модернізацію аграрної інфраструктури та співпрацю з провідними науковими інституціями для впровадження інноваційних технологій.

Крім того, Пандемія підштовхнула до активізації реформи аграрного сектору, особливо у сфері ринкових регуляцій. Європейський Союз посилив вимоги до якості сільськогосподарської продукції, що надходить з-за меж ЄС, та ввів нові стандарти для забезпечення стійкості місцевих фермерів в умовах підвищеної конкуренції з боку імпорту [24]. Дані реформи є частиною ширшої програми підтримки, спрямованої на зменшення залежності від зовнішніх поставок та зміцнення внутрішнього ринку.

Глобальні виклики, такі як Пандемія, демонструють, що успішна реалізація аграрних реформ в Україні неможлива без тісної співпраці з міжнародними партнерами [24]. Підтримка ЄС відкриває перед Україною можливість впровадження сучасних агротехнологій, розвитку відновлюваної енергетики та підвищення стандартів екологічної безпеки : адаптація до стандартів якості продукції, впровадження ефективного управління ресурсами, інтеграцію сталих аграрних практик та доступ до фінансування для розвитку зеленої інфраструктури, що особливо важливо в умовах глобальних криз. [51]

Фінансова підтримка аграрного сектора ЄС (2020-2022)

- **Прямі виплати:** Зросли з 36 мільярдів євро у 2020 році до 40 мільярдів євро у 2022 році.
- **Підтримка органічного землеробства:** Зросла з 2 мільярдів євро у 2020 році до 4 мільярдів євро у 2022 році.
- **Кризові заходи:** Запроваджені у відповідь на пандемію, зросли з 0 до 8 мільярдів євро за три роки.

Цей графік ілюструє збільшення фінансування в основних напрямках, що підкреслює зусилля ЄС щодо підтримки стійкості аграрного сектору в умовах пандемії COVID-19.

Криза, спричинена пандемією, кардинально модернізувала регуляторне середовище аграрного сектору ЄС, щоб забезпечити його стабільність та здатність відповідати на сучасні виклики. Мета реформ у сфері регулювання аграрного ринку ЄС полягає у створенні такого середовища, яке б одночасно забезпечувало стійкість

сектору, його адаптацію до нових викликів та сприяло підвищенню його конкурентоспроможності.

Посилення вимог до якості сільськогосподарської продукції

Одним із основних напрямів реформ стало посилення вимог до якості сільськогосподарської продукції, яка імпортується до ЄС. Європейський Союз запровадив нові стандарти, які стосуються:

- **Безпеки харчових продуктів:** Аби забезпечити високі стандарти безпеки харчових продуктів, ЄС впровадив суворі вимоги щодо контролю за пестицидом, залишками небезпечних речовин та мікробіологічною безпекою. Всі продукти, які надходять з третіх країн, мають відповідати цим критеріям, і для цього вводиться обов'язковий моніторинг та перевірка.
- **Екологічних стандартів:** Нові екологічні вимоги спрямовані на зменшення впливу сільського господарства на навколишнє середовище. Продукти повинні бути вирощені з дотриманням екологічних норм, зокрема: зменшення використання хімічних добрив та пестицидів, а також раціональне використання водних ресурсів.
- **Соціальних стандартів:** Окрім екологічних вимог, у нових регуляціях також акцентується на дотриманні соціальних стандартів. Це справедливі умови праці для робітників, забезпечення гідних умов праці на фермах [10].

Розробка нових стандартів для місцевих виробників

Європейський Союз також запровадив нові стандарти, які стосуються місцевих виробників, що мають на меті зміцнити їхню конкурентоспроможність. Ці стандарти включають:

- **Системи сертифікації:** Впровадження нових систем сертифікації для відповідності європейським стандартам українські фермери можуть впроваджувати такі сертифікації: GlobalG.A.P. , ISO 22000 , HACCP (Hazard

Analysis and Critical Control Points), ORGANIC (EU Organic Certification).

Агрономічна сертифікація є важливою для місцевих виробників, оскільки підтверджує відповідність використання добрив та пестицидів стандартам ЄС. Сертифікація якості забезпечує контроль виробничого процесу, зберігання і транспортування продукції, що підвищує довіру споживачів до продукції. Місцеві продукти отримують сертифікати які підтверджують автентичність походження, що відкриває доступ до нових ринків завдяки позначкам, таким як "Продукт традиційного походження".

Екологічна сертифікація підтверджує відповідність стандартам щодо викидів вуглецю, водних ресурсів і збереження біорізноманіття, що орієнтує споживачів, на екологічну безпеку. Також сертифікація систем харчової безпеки, таких як НАССР, забезпечує перевірки на всіх етапах виробництва, підтверджуючи безпеку продуктів для споживачів і підвищуючи конкурентні переваги на європейських ринках.

– **Програми навчання і підтримки:** ЄС започаткував програми навчання Eurore для фермерів, які допомагають їм адаптуватися до нових стандартів: EIP-AGRI (European Innovation Partnership for Agricultural Productivity and Sustainability), Farm Advisory Services (FAS), LEADER Program, Horizon та опанувати сучасні технології, впроваджувати сталі практики ведення сільського господарства та оптимізації виробничих процесів [31]. Наприклад, фермери отримують підтримку в освоєнні сучасних технологій, таких як точне землеробство та автоматизовані системи поливу, що допомагають підвищити ефективність і знизити витрати. Крім того, навчання включає сталий розвиток сільського господарства, зокрема, як зменшити використання хімікатів та зберегти природні ресурси. ЄС також пропонує консультації щодо оптимізації виробничих процесів, що дозволяє виробникам досягати кращих результатів у довгостроковій перспективі.

Зменшення залежності від зовнішніх поставачань

Однією з головних цілей нових ринкових регуляцій стало зменшення залежності ЄС від зовнішніх постачань. Ця мета досягається через:

– **Підтримку місцевого виробництва:** ЄС запровадив програми які підтримують місцевих фермерів і виробників: European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD), Common Agricultural Policy (CAP), LEADER Program, Rural Development Programmes (RDPs), пропонуючи фінансову допомогу та субсидії для розвитку місцевих агровиробництв що стимулює розвитку стійкого та конкурентно спроможного аграрного сектору

– **Диверсифікацію постачань:** Запровадження нових заходів, спрямованих на диверсифікацію постачань, щоб уникнути залежності від окремих країн або регіонів, демонструючи створення більш гнучкої та надійної системи постачань. [31]

Адаптація до нових ринкових умов

Впроваджені регуляції стали частиною адаптації аграрної політики до нових ринкових умов, створені під час пандемії. Це включає:

– **Гнучкість у політиці:** Розробка гнучких політик (політика стабілізації доходів, політика управління ризиками, політика адаптації до кліматичних змін та політика підтримки інновацій), які дозволяють швидко реагувати на зміни ринкових умов. Гнучкість забезпечує стійкість аграрного сектора в умовах невизначеності.

– **Створення резервів:** Запровадження механізмів для створення стратегічних резервів продовольства, яка може бути використано у випадках екстрених ситуацій, таких як пандемії чи природні катастрофи. [31]

Загалом, ринкові регуляції та стандарти, які були впроваджені в Європейському Союзі під час пандемії COVID-19. Запровадження цих реформ зміцнило аграрний сектор, завдяки цим заходам підвищується якість та безпека продуктів, зміцнюється місцеве виробництво, забезпечується продовольча безпека

та створюється більш стійка аграрна система. Інтеграція нових стандартів і регуляцій основою для досягнення продовольчої безпеки та екологічної стійкості в межах Європейського Союзу.

Пандемія COVID-19 аграрного сектору Європейського Союзу впровадила реформи у сфері ринкових регуляцій та стандартів (Farm to Fork Strategy, Green Deal, Digital Strategy for Agriculture, CAP Reform).

Впровадження нових екологічних і соціальних стандартів сприяє не тільки захисту здоров'я споживачів, а й оптимізації умов праці в сільському господарстві, що позитивно впливає на ефективність та стабільність виробничих процесів. Сприятливого середовища для сталого розвитку аграрного сектору, конкурентоспроможність європейських виробників на глобальному ринку. Таким чином, впровадження стандартів забезпечує безпеку продукції та довготривалу економічну й соціальну стабільність у таких галузях, як сільське господарство, харчова промисловість, логістика та переробка.

Скорочення залежності від зовнішніх поставок стало пріоритетом аграрної політики. Ініціативи ЄС, такі як «Від ферми до виделки» яка спрямована на створення стійкої продовольчої системи, вона охоплює всі етапи - від виробництва до споживання - з метою, зниження використання пестицидів, антибіотиків і стимулювання органічного виробництва. Зелена угода та програми розвитку сільських територій, стимулюють розвиток внутрішнього ринку та посилюють стійкість аграрного сектору перед обличчям глобальних викликів.

Висновок до підрозділу:

Ланцюг постачання агропродовольчої продукції зазнав значних перебоїв, особливо в першій половині 2020 року. Хоча в першій половині 2020 року в агропродовольчому ланцюгу постачання відбулися значні перебої, в більшості секторів було швидко подолано, а торгівля та ринки відновилися. Відносна стабільність економіки агропродовольчого сектору була досягнута завдяки

політичним заходам, вжитим урядом у певних секторах у відповідь на COVID. Завдяки політичним заходам, прийнятим урядом в окремих секторах у відповідь на пандемію COVID-19, та пов'язаним з ними нормативно-правовим актам. Уряди багатьох країн швидко запровадили заходи для підтримки функціонування ланцюгів постачання сільськогосподарської продукції. У 2020 році 54 уряди країн ОЕСР та країн, що розвиваються, прийняли приблизно 776 унікальних заходів реагування. Таке розмаїття відображає широту та швидкість дій урядів, спрямованих на подолання наслідків аграрної кризи. Дії урядів щодо подолання кризи: надзвичайні заходи склали близько 20% від загальної кількості, приблизно 20% від загального обсягу, тоді як надзвичайні заходи становили 70% від загального обсягу, і заходи, спрямовані на стримування пандемії при збереженні ефективності ланцюгів постачання сільського господарства та продовольства.

З цих 70% - це заходи, спрямовані на тимчасове обмеження впливу кризи на сільське господарство та ланцюги постачання продовольства. Сільськогосподарська та продовольча політика повинна поступово зміщувати акцент на підвищення загальної стійкості сільського господарства та продовольчого сектору до майбутніх потрясінь та криз, особливо тих, що спричинені зміною клімату. Це особливо пов'язано зі зміною клімату.

2.3. Вплив війни в Україні на модернізацію європейської аграрної політики

Війна в Україні, яка розпочалася у 2014 році та повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року, має суттєвий вплив на різні сфери економіки, зокрема на аграрний сектор. У довоєнний період велика кількість державних коштів та іноземних інвестицій було витрачено на реформи та програми підтримки розвитку сільського господарства (земельна реформа, доступні кредити 5-7-9%, велике будівництво (інфраструктура), експортно-кредитне агентство (ЕКА), програми розвитку кооперативів. Родючі землі, клімат та чисельні інвестиції призвели до досить стабільного зростання сільськогосподарського виробництва та експорту до Азії, Африки та Близького Сходу.

Україна, відома як «житниця Європи», довгий час була головним постачальником зернових культур, кукурудзи та інших агропродовольчих товарів на світовий ринок. У контексті Європейського Союзу (ЄС) ситуація в Україні створила нові перепони для аграрної політики, яка змушена адаптуватися до глобальних продовольчих криз і наслідків війни. Актуальними стають реформи, спрямовані на зміцнення внутрішніх ринків, посилення експортного потенціалу, інтеграцію інноваційних підходів, таких як підтримка сталого фермерства, адаптація до кліматичних змін, цифровізація сільськогосподарських процесів і вдосконалення системи управління ризиками, що надає можливість краще реагувати на сучасні загрози.

У 2018 році аграрний сектор України займав одну з передових позицій в європейській економіці. Україна була одним із найбільших експортерів агропродовольчої продукції в Європу. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, у 2018 році аграрний сектор забезпечував близько 10% ВВП країни й 18% загального обсягу експорту.

До того як росія напала на Україну та спричинила війну, темпи зростання сільського господарства України були найвищими серед інших секторів (щорічні темпи зростання становили 5-6%), на нього припадало 10,9% ВВП та 17% зайнятості у 2021 році. [69]

Аграрний сектор зазнав змін унаслідок війни, що спричинило зниження виробничих потужностей, розриви у ланцюгах постачання та погіршення гуманітарної ситуації. Ситуація зазнала комплексних соціально-економічних наслідків, що потребують перегляду аграрної політики та вироблення нових стратегій для відновлення та адаптації сільськогосподарських систем у контексті глобальних криз (стратегія продовольчої безпеки, стратегія інфраструктурного відновлення, стратегія фінансової підтримки, екологічна та кліматична адаптація та інноваційна стратегія). [41]

Цілеспрямовані атаки російських військ на українське сільське господарство, включаючи обстріли сільськогосподарських об'єктів та інфраструктури по всій Україні, мінування та підпали сільськогосподарських угідь

поблизу полів боїв, блокаду чорноморських портів і руйнування греблі Каховської ГЕС, серйозно ускладнили функціонування аграрного сектору України. Особливо на ранніх етапах війни найбільшої шкоди зазнали експортноорієнтовані сільськогосподарські підприємства, тоді як сімейні фермерські господарства та звичайні домогосподарства змогли пристосуватися і постачати продовольство українській армії та населенню. [69]

Російська агресія завдала значних збитків аграрному сектору України. Цілеспрямовані атаки на сільськогосподарські об'єкти, мінування полів, блокада чорноморських портів та руйнування Каховської ГЕС ускладнили роботу галузі. Станом на червень 2023 року прямі збитки оцінюються у 8,7 мільярда доларів, а непрямі втрати - у 40,3 мільярда доларівектор виявив стійкість. У 2023 році збір урожаю значно перевищив внутрішні потреби, досягнувши 79,2 мільйона тонн зернових та олійних культур . На початку війно орієнтовані підприємства зазнали найбільших втрат, тоді як сімейні фермерські господарства змогли адаптуватися та продовжували постачати продовольство армії та населенню. [69], [78]

Війна в Україні має катастрофічні наслідки далеко за межами Європи, спричинивши глобальну продовольчу кризу. Європейський Союз трансформує свою аграрну політику для забезпечення стійкості сільського господарства, впроваджуючи нові стратегії, спрямовані на зміцнення продовольчої безпеки, збереження екологічної рівноваги та підтримку соціальної стабільності. Серед таких стратегій – «Зелена угода для Європи», Стратегія «Від ферми до виделки», програма збереження біорізноманіття, а також ініціативи з адаптації до зміни клімату, зростаючий попит на ресурси та політичну нестабільність, забезпечуючи більш збалансоване та стійке майбутнє для аграрного сектору ЄС.

Спільна аграрна політика Європейського Союзу являє собою комплексну та багатогранну стратегію, спрямовану на забезпечення стійкості аграрного сектору в умовах сучасних глобальних викликів. У світлі стрімких змін клімату, зростання глобальної конкуренції за природні ресурси та демографічного тиску, роль САП набуває все більшого значення. Особливо актуальними ці виклики стали після агресії росії проти України, що розпочалася у лютому 2022 року.

В умовах сучасних викликів ця Сучасна Спільна аграрна політика є необхідною для забезпечення стійкості продовольчих систем, охорони довкілля та зміцнення соціальної стабільності в ЄС, одночасно сприяючи адаптації аграрного сектору.

В умовах війни в Україні САП стала невід’ємною для забезпечення продовольчої безпеки в ЄС. У 2022 році Європейська Комісія виділила додаткові кошти для підтримки аграріїв, які постраждали від підвищення цін на сировину та енергію.

Постачання агропродукції з України до ЄС стало серйозно ускладненим. За даними Європейської Комісії, у 2021 році Україна постачала 30% кукурудзи та 20% пшениці. Війна призвела до закриття значних частин території, які є важливими для сільського господарства, зокрема Одеської області. [42]

Експорт агропродовольчої продукції з України до ЄС (2018-2023)

Рік	Пшениця (млн т)	Кукурудза (млн т)	Ячмінь(млн т)	Олійні культури (млн т)
2018	24,6	35,8	7,3	21,0
2019	28,3	35,9	9,0	22,0
2020	25,1	30,3	7,8	19,0
2021	32,2	42,1	10,1	23,5
2022	20,2	27,3	5,8	18,2
2023	21,6	31,0	5,5	21,8

У відповідь на кризу в Україні Спільна аграрна політика (САП) ЄС відчула зміни, які мають на меті підвищити стійкість аграрного сектору та забезпечити продовольчу безпеку в умовах нестабільності. Основні зміни включають:

Адаптація до нових викликів

САП переглянула свої механізми, щоб краще реагувати на виклики, пов'язані з війною в Україні. Це включає:

- **Оцінка ризиків:** Європейська Комісія розробила нові методи оцінки ризиків для аграрного сектору, щоб ідентифікувати потенційні загрози, пов'язані з війною, такими як перебої у постачанні, підвищення цін на енергоносії та сировину. Серед цих методів виділяються аналіз ймовірності перебоїв у постачанні, оцінка впливу підвищення цін на енергоносії та сировину, а також моніторинг зміни попиту на агропродукцію.

- **Політика продовольчої безпеки:** Для забезпечення стабільності цін на основні продукти харчування запроваджено механізми контролю та моніторингу цін, щоб запобігти спекуляціям та забезпечити доступність продовольства для споживачів.

- **Гнучкість у постачаннях:** САП закликала до диверсифікації постачань сировини з метою зменшення залежності від окремих країн, що може призвести до дефіциту. Це передбачає ідентифікацію альтернативних ринків, зокрема, активізацію співпраці з країнами Африки та Латинської Америки [11].

Фінансова підтримка

З метою підтримки фермерів у кризовий період ЄС створила тимчасові заходи фінансової допомоги:

- **Прямі виплати:** ЄС виділив додаткові кошти для прямих виплат агровиробникам, які постраждали від війни, компенсуючи збитки від підвищення цін на сировину та енергію, а також втрату доходів через зменшення обсягів виробництва.

- **Гранти та субсидії:** Запроваджено програми грантів для агровиробників, які зазнали збитків. Ці програми включають такі ініціативи, як Фонд відновлення ЄС, Програма розвитку сільських територій, Horizon Europe, Європейський фонд регіонального розвитку та Програма цифровізації

фермерських господарств, що забезпечують фінансування на відновлення виробництв, модернізацію обладнання та впровадження нових технологій.

– **Кредити та фінансова допомога:** ЄС співпрацює з банками та фінансовими установами для надання доступних кредитів фермерам, надаючи їм можливість покрити витрати на ведення господарства під час кризи

У 2023 році було виділено €100 мільйонів для фермерів, що працюють у прикордонних країнах з Україною - Болгарії, Угорщині, Польщі, Румунії та Словаччині. Ці кошти, взяті з аграрного резерву, компенсують проблеми, пов'язані з логістичними перешкодами, спричиненими імпортом агропродукції з України. Країни можуть доповнити цю допомогу національними фондами до 200%, що загалом становитиме близько €300 мільйонів. Крім того, в червні 2024 року Європейська Комісія оголосила про виділення €77 мільйонів на підтримку фермерів з секторів фруктів, овочів і вина, які постраждали від кліматичних катастроф у Австрії, Чехії, Польщі та Португалії.

Дані заходи містять компенсацію за економічні збитки від стихійних лих і ринкові порушення. Мета цих ініціатив – підтримати фермерів фінансово та забезпечити продовольчу безпеку ЄС та зміцнити його позиції на світовому аграрному ринку.

Інновації та сталий розвиток

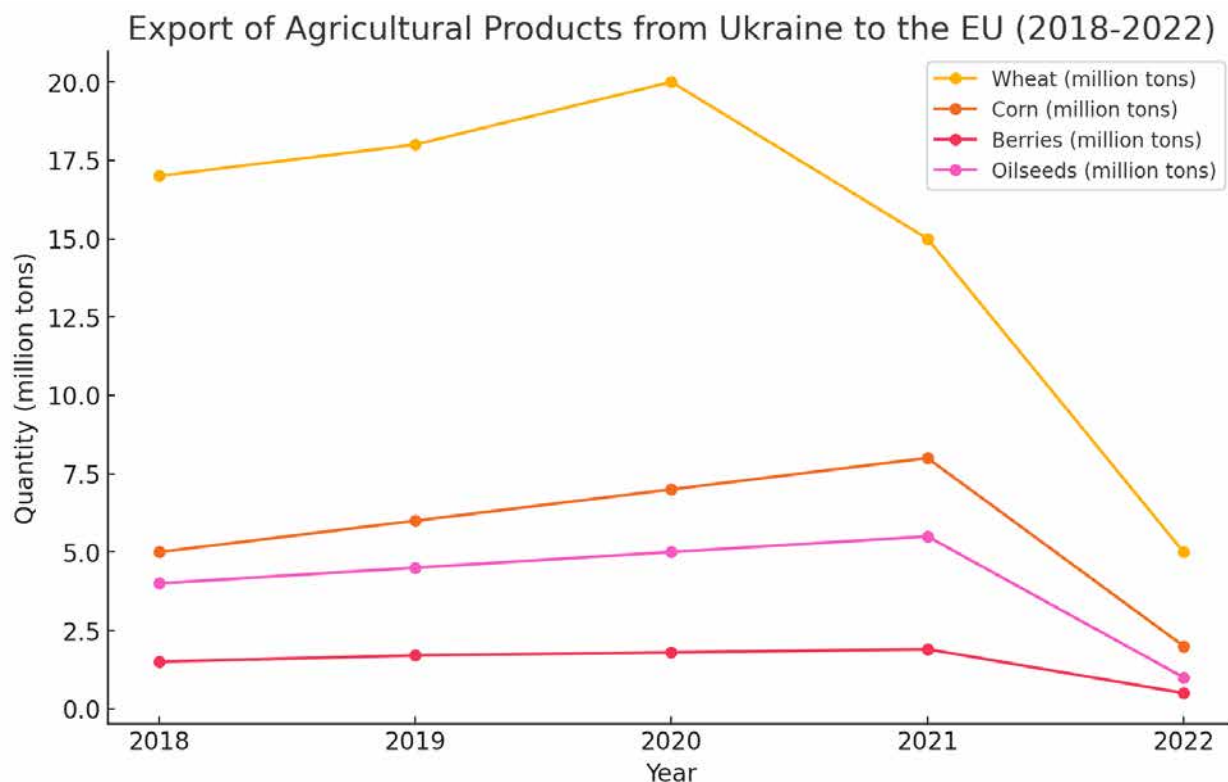
У рамках САП також акцентується на впровадженні інноваційних та стійких практик у сільському господарстві:

– **Впровадження нових технологій:** Європейський Союз впроваджує інноваційних технологій у сільськогосподарський сектор через стимулювання інвестицій у аграрні дослідження та розробки. Зокрема, увага зосереджена на селекції нових, більш стійких сортів рослин, впровадженні біотехнологій для підвищення ефективності виробництва, а також автоматизації технологічних процесів. Ініціативи спрямовані на підвищення продуктивності аграрного сектору

та зменшення залежності від традиційних методів ведення господарства, що є необхідною умовою для підвищення конкурентоспроможності європейських фермерів у глобальних умовах.

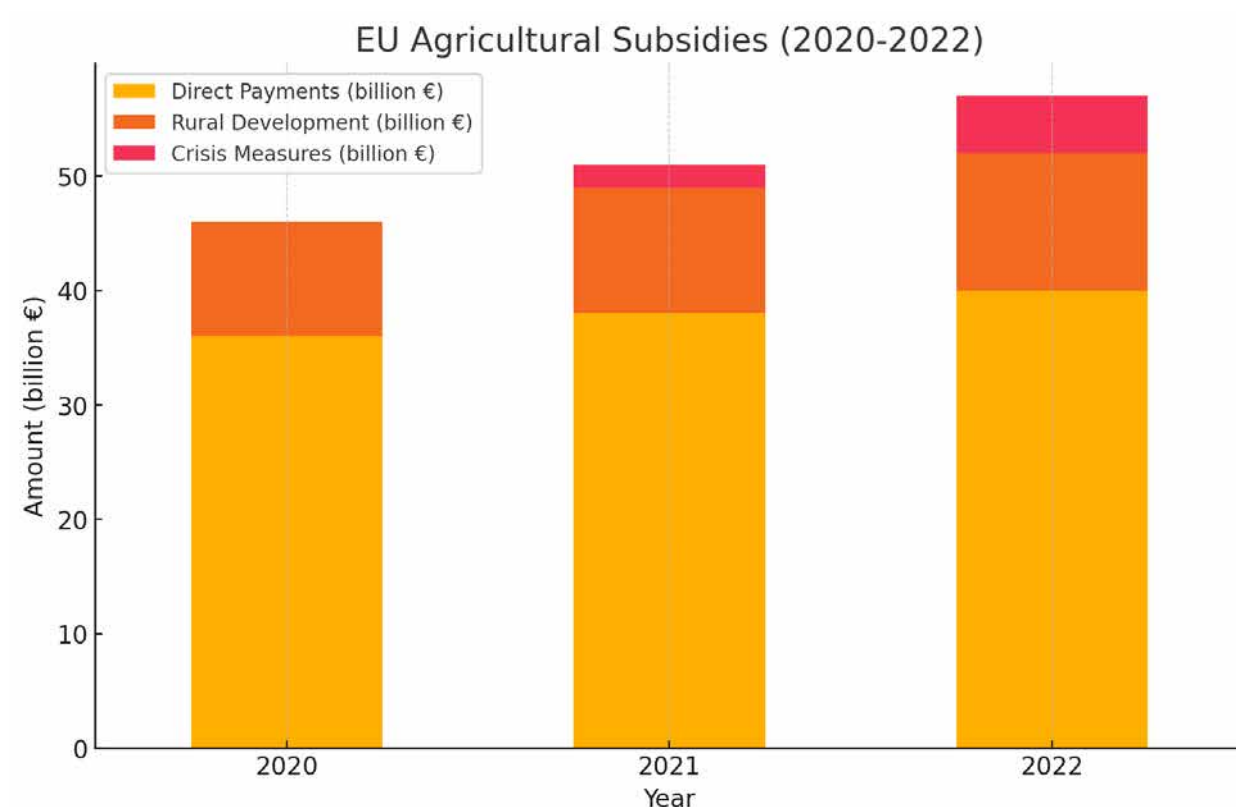
– **Стійкі практики:** Сільське господарство активно впроваджує інноваційні підходи, спрямовані на зменшення екологічного сліду. Зокрема, йдеться про оптимізацію використання води та відмову від шкідливих хімікатів. Європейський Союз підтримує цей процес, стимулюючи перехід на органічне виробництво.

– **Співпраця з науковими установами:** Для розвитку інновацій у сільському господарстві ЄС співпрацює з науковими закладами та дослідницькими центрами, такими як Європейський інститут інновацій і технологій (EIT), Міжнародний центр удосконалення кукурудзи та пшениці (CIMMYT), Центр досліджень спільного розвитку (JRC), а також з Інститутом агроєкології та ФАО. Ці установи інтегрують наукові розробки у практичну діяльність агровиробників. [53]

Експорт агропродовольчої продукції з України до ЄС (2018-2022):

Цей графік показує зміни в експорті основних агропродовольчих товарів, таких як пшениця, кукурудза, ягоди та олійні культури. Як видно, експорт значно скоротився у 2022 році через військовий конфлікт.

Субсидії ЄС для аграрного сектора (2020-2022):

На цьому графіці показано фінансування аграрного сектору ЄС, яке включає прямі виплати, підтримку розвитку сільських територій та нові кризові заходи, запроваджені у відповідь на кризу в Україні.

План відновлення України

Нова аграрна політика за Проектом Національної ради з відновлення України від наслідків війни була поділена на три етапи.[80]

Перший етап, запланований на 2022 рік, був спрямований на підтримку економічного потенціалу аграрного сектору та забезпечення продовольчої безпеки шляхом скасування певних податків, спрощення регулювання, надання фінансової підтримки агробізнесу, розвитку нових маршрутів постачання, збільшення експорту та оптимізації внутрішньої логістики. оптимізації тощо.

Другий етап (2023-2025 рр.) загалом спрямований на відновлення економічного потенціалу аграрного сектору до довоєнного рівня та залучення інвестицій у сільське господарство, особливо в інфраструктуру.

Третій етап (2026-2032) включає заходи, спрямовані на підвищення економічної ефективності агробізнесу, диверсифікацію експортних ризиків та радикальне підвищення ефективності землекористування.

Український уряд чітко орієнтований на великий агробізнес і проводить неоліберальну аграрну політику, яка повинна певною мірою відповідати вимогам громадських і наукових організацій, що представляють інтереси сімейних фермерських господарств та індивідуальних фермерів. Крім того, український уряд прагне привести українське законодавство та політику у відповідність до європейських та міжнародних стандартів, що вимагатиме подальших зусиль для підвищення стійкості українського сільського господарства, розширення різноманітності сільськогосподарських моделей (особливо сімейних фермерських господарств) та сприяння розвитку сільських територій.

Висновок до підрозділу:

Зміни в Спільній аграрній політиці (САП) ЄС у відповідь на кризу в Україні адаптують свою аграрну політику до нових ситуацій. Основними напрямками є: адаптація до нових умов: оновлення політики для врахування економічних і геополітичних змін; фінансова підтримка: виділено понад 500 мільйонів євро на компенсації постраждалим агровиробникам; інновації: підтримка нових технологій, точне землеробство та біотехнології; сталий розвиток: акцент на

екологічній стійкості та ефективному використанні ресурсів; диверсифікація постачань: розширення співпраці з новими ринками для зменшення залежності.

Комплекс цих заходів дозволяє зміцнити аграрний сектор, та забезпечити стабільність на продовольчому ринку.

Висновки до розділу

Впровадження Спільної аграрної політики (САП) Європейського Союзу в Україні становить стратегічний пріоритет, сприяючи інтеграції країни до європейського економічного простору та модернізації аграрного сектору. Адаптація до європейських стандартів, залучення фінансування, розвиток сталих аграрних практик і підтримка малих фермерів формують основу для сталого розвитку сільського господарства.

Фінансова підтримка з боку ЄС, доступ до сучасних технологій та навчання фермерів підвищують конкурентоспроможність українських виробників, що в свою чергу збільшить експорт агропродукції та забезпечити її високу якість. Активна міжнародна співпраця виступає важливим чинником для успішного впровадження САП, оскільки вона забезпечує обмін досвідом та доступ до інноваційних рішень. Наразі український уряд стоїть перед серйозною дилемою. Він може або продовжувати підтримувати великомасштабну експортноорієнтовану сільськогосподарську модель, яку багато політиків розглядають як шлях до післявоєнної реконструкції та відновлення, або перейти до сімейного фермерства, яке є соціально, екологічно та економічно сталим, стійким у кризові часи потребує зміцнення, якщо Україна прагне до подальшої інтеграції і, врешті-решт, до вступу в ЄС. Питання полягає в тому, чи варто це робити. Політичний вибір у цьому складному питанні визначатиме довгострокове майбутнє українського сільського господарства та сільських територій.

Таким чином, реалізація САП в Україні забезпечить формування сучасного, екологічно стійкого та конкурентоспроможного аграрного сектору, адаптовуючись до сучасних викликів та забезпечувати продовольчу безпеку як на національному, так і на міжнародному рівнях.

РОЗДІЛ ІІІ

ПЕРСПЕКТИВИ СПІВРОБІТНИЦТВА ЄС ТА УКРАЇНИ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

3.1. Особливості інноваційного розвитку аграрної сфери України і ЄС в умовах глобальних викликів

Аграрний сектор Європейського Союзу (ЄС) забезпечує продовольчу безпеку та підтримує соціальну стабільність. Проте в умовах глобальних викликів, зокрема Covid-19 та війни в Україні, яка триває з 2014 року, аграрна політика ЄС видозмінилася. [20]

В умовах воєнного стану, блокування аграрного експорту та залежності від «зернових угод» з росією під егідою ООН, Україні надзвичайно складно здійснювати перехід на інноваційну, соціально та екологічно орієнтовану модель розвитку аграрного сектору. Проблеми, з якими стикаються сільгоспвиробники, до прикладу, конкуренція на внутрішньому та міжнародному ринку сільгосппродукції, значна волатильність цін та збитки, спричинені війною, ускладнюють ситуацію. Однією з найгостріших проблем залишається пошук джерел фінансування для відновлення та інноваційного розвитку аграрного сектору.

Обмеженість власних і залучених фінансових ресурсів унеможливорює Україні досягти рівня фінансування інноваційного розвитку, характерного для розвинених країн, зокрема країн ЄС. При цьому аграрний сектор України має потенціал для інновацій, завдяки розвитку цифрових та нанотехнологій, дослідженням у сфері біоекономіки та зростанню зеленої економіки.

Перед аграрним сектором України, можна виділити післявоєнну відбудову, вплив змін клімату та зростаючі потреби в продовольчому забезпеченні в світі. Дані проблеми потребують нових підходів і оптимізації моделей фінансування інноваційного розвитку, що можуть бути реалізовані в рамках програм ЄС, таких як:

1. Програма "Горизонт Європа" - спрямована на фінансування досліджень і інновацій, включаючи аграрні інновації.
2. Програма розвитку сільських територій (ПРС) - підтримує проекти, спрямовані на сталий розвиток сільських районів та модернізацію аграрного сектора.
3. Програма "Європейський фонд аграрного розвитку" - забезпечує фінансові ресурси для підтримки аграрних виробників.
4. Зелена угода для Європи - ініціатива, що спрямована на зменшення викидів і адаптацію до змін клімату в аграрному секторі. [44].

Потребою є проведення структурної модернізації аграрного сектора шляхом розвитку конкурентоспроможних виробництв у рослинництві, тваринництві та харчовій промисловості. Модернізація має бути направлена на створення видів діяльності зі зростаючою віддачею, використовуючи різноманітні інноваційні технології та фінансові інструменти [63]. Здійснення перетворень в аграрному секторі шляхом проведення ряду інституційних реформ (доступні кредити 5-7-9%, аграрне страхування, фонд розвитку сільських територій, підтримка малих фермерів, національна інноваційна екосистема, земельна реформа), одна з яких полягає в модернізації фінансових механізмів стимулювання та розвитку інноваційної діяльності. Оцінка впливу фінансування на інноваційний розвиток аграрного сектору є аспектом для формування ефективної стратегії модернізації. Створення сприятливих умов для впровадження новітніх технологій і сталого розвитку аграрного сектору, адаптованого до сучасних викликів.

З урахуванням досвіду Європейського Союзу, Україні доцільно використовувати механізми підтримки зокрема: субсидії для малих господарств, гранти на точне землеробство, страхування врожаю від посухи, фінансування для будівництва сільських доріг, кредити на закупівлю обладнання, підтримка молочних кооперативів, що показали свою ефективність у європейських країнах. Інтеграція перевірених практик та фінансових інструментів, які використовуються в ЄС, дозволить забезпечити якісну адаптацію аграрного сектору до нових

викликів. Фінансування дослідницьких проєктів і розробок, таких як Horizon Europe і Life Programme, стимулювання стартапів у сфері агропродовольства через FoodTech Accelerator та EIT Food Accelerator, а також запровадження освітніх програм, як-от SmartAgriHubs і програма Digital Farming, спрямовані на освоєння сучасних технологій і підвищення продуктивності фермерів.

Основні фінансові моделі забезпечення інноваційного розвитку підприємств аграрного сектора України та ЄС у період з 2019 по 2023 рік:

Фінансова модель	Опис	Країни (приклади)	2019-2022	2023
Державне фінансування	Фінансування інноваційних проєктів через державний бюджет, підтримка малих і середніх фермерських господарств.	Україна, Польща	Зростання фінансування у зв'язку з новими програмами підтримки.	Подальше зростання фінансування в умовах воєнної підтримки для відновлення аграрного сектору.
Європейські субсидії та гранти	Програми фінансової підтримки від ЄС для фермерів, включаючи гранти на впровадження нових технологій.	Німеччина, Франція	Збільшення обсягів грантів та субсидій.	Розширення грантів для підтримки продовольчої безпеки та стійкості аграрного сектору.

Банківське кредитування	Кредити, надані банками для фінансування інвестицій у модернізацію та впровадження інновацій.	Латвія, Литва	Зростання попиту на кредити для агровиробників.	Посилений попит на кредити через економічну нестабільність та необхідність модернізації.
Приватні інвестиції	Інвестиції приватних компаній або окремих інвесторів в аграрний сектор для розвитку інновацій.	Нідерланди, Італія	Зростаюча роль приватних інвесторів у фінансуванні.	Активне залучення приватних інвесторів у проекти для забезпечення стійкості сільського господарства.
Краудфандинг	Фінансування проектів через онлайн-платформи за рахунок внесків багатьох людей.	Словенія, Болгарія	Активація краудфандингових платформ для аграрних проектів.	Зростання популярності краудфандингових ініціатив для забезпечення локальних фермерів ресурсами.
Міжнародна допомога	Фінансова підтримка з боку міжнародних	США, Канада	Підтримка від міжнародних	Збільшення фінансування від

	організацій, спрямована на відновлення та розвиток аграрного сектору.		організацій для відновлення.	міжнародних організацій для відновлення і стабілізації.
--	--	--	---------------------------------	---

Війна в Україні має невідворотні наслідки для аграрного сектора ЄС. Україна є одним з найбільших виробників зерна, олійних культур та інших агропродовольчих товарів, які постачаються на європейські ринки. Блокада українських портів спровокувала масштабну продовольчу кризу в ЄС, суттєво ускладнивши доступ до продовольства та призвела до значного подорожчання продуктів харчування. Закриття портів змусили ЄС активізувати інноваційний розвиток аграрного сектору, зокрема через пошук нових технологічних рішень і оптимізацію внутрішніх виробничих процесів, щоб компенсувати втрати від нестабільного постачання та забезпечити продовольчу безпеку в умовах кризи. [70]

Інновації як відповідь на виклики

– **Технологічні інновації:** Новітні технології, особливо точне землеробство та автоматизація, раціонально використовують ресурси, знижуючи витрати й підвищуючи врожайність. Зокрема, точне землеробство раціоналізує використання добрив та водних ресурсів, а автоматизація виробничих процесів і моніторинг за допомогою дронів значно підвищують якість управління агровиробництвом.

– **Біотехнології:** Розробка нових сортів культур, стійких до хвороб і несприятливих погодних умов, допомагає аграріям зберегти врожайність навіть у складних умовах.

– **Екологічні практики:** Інноваційні процеси в аграрному секторі охоплюють екологічні підходи до ведення сільського господарства. Зростає тенденція до впровадження органічних методів виробництва(органічне

землеробство, сівозміна, компостування, агролісівництво, крапельний полив, використання сидератів) , які відповідають сучасним вимогам споживачів щодо екологічної безпеки продукції. Крім раціонального використання природних ресурсів, ці методи сприяють зменшенню негативного впливу на довкілля, підвищуючи конкурентоспроможність аграрного сектору, зменшуючи негативний вплив на довкілля, зокрема через скорочення використання хімічних добрив і пестицидів.

– **Цифровізація агросектору:** Інтеграція цифрових технологій, таких як великі дані та аналітика, надають можливість агровиробникам приймати більш обґрунтовані рішення на основі даних, що підвищує їхню конкурентоспроможність [70].

Європейський Союз надає підтримку інноваційному розвитку аграрного сектору через фінансування, субсидії та програми навчання. До прикладу:

Програма Horizon Europe – фінансування досліджень і розробок у галузі сільського господарства, зокрема, в галузі біотехнологій, кліматичних інновацій, стійких практик виробництва.

European Innovation Partnership for Agricultural Productivity and Sustainability (EIP-AGRI) – ініціатива, що спрямована на розвиток партнерств між науковцями, фермерами та бізнесом для впровадження інновацій у сільському господарстві.

Програма розвитку сільських територій (Rural Development Programme) – надання технічної допомоги фермерам, включаючи навчання та підвищення кваліфікації в таких сферах, як точне землеробство, органічне виробництво та управління природними ресурсами.

Європейський фонд сільськогосподарського розвитку (European Agricultural Fund for Rural Development – EAFRD) – фінансування для малих і

середніх фермерів, а також субсидії для впровадження стійких практик ведення сільського господарства.

Farm Advisory System (FAS) – надання консультацій і навчання щодо використання новітніх технологій, відповідності екологічним стандартам і розвитку сталого сільського господарства.

Заходи залучають конкретні тренінги (Smart Farming Techniques Training, Agri-Tech Innovation Bootcamp, Sustainable Farm Management Workshop, Digital Agriculture Training, Green Agronomy Practices Seminar), обмін досвідом між фермерськими організаціями різних країн (Erasmus for Young Farmers, Farmer-to-Farmer Program, European Rural Development Network, Nordic-Baltic Farmer Exchange Program, Global Farmers Network), консультації з впровадження технологій точного землеробства, автоматизації процесів та екологічного управління господарствами.

Європейський Союз модернізує український аграрний сектор. Завдяки технічній допомозі, фінансуванню інновацій та обміну досвідом, українські аграрії отримують можливість адаптувати своє виробництво до європейських стандартів. U-LEAD with Europe - програма технічної допомоги для розвитку сільських територій та децентралізації, ENPARD (European Neighbourhood Programme for Agriculture and Rural Development) - підтримує розвиток аграрного сектору та підвищення стандартів виробництва, Horizon Europe - фінансує інноваційні проекти, такі як цифрові рішення та точне землеробство, SAFPI (Підтримка сільськогосподарської і продовольчої політики України) - допомагає адаптувати аграрну політику до європейських стандартів, EIB Agri-Food Loans - кредити на модернізацію фермерських господарств та розвиток агроінфраструктури.

Інтеграція новітніх технологій, таких як біотехнології, цифровізація та екологічно орієнтовані практики, стає фундаментом для довготривалого сталого розвитку цього сектору. Завдяки тісній співпраці з ЄС та впровадженню інновацій,

українські аграрії здатні швидко адаптуватися до мінливих умов ринку та підвищувати свою конкурентоспроможність. [68]

Порушення експорту українських сільськогосподарських товарів, збій у ланцюгах постачання та залежність від зернових угод під егідою ООН спровокували певні перепони як для України, так і для Європи. Український аграрний сектор стикається з обмеженими фінансовими ресурсами, підвищеною конкуренцією на міжнародних ринках та суттєвими збитками, що негативно впливає на його інноваційний розвиток.

Висновки до підрозділу

Особлива увага Європейського Союзу приділяється новим технологіям, біотехнологіям, екологічним практикам та цифровізації. Такі зміни підвищують стійкість та конкурентоспроможність європейського сільського господарства та створюють сприятливі умови для інтеграції України. Завдяки міжнародній підтримці, українські аграрії отримують можливість модернізувати виробництво та наблизитися до європейських стандартів.

Інноваційний розвиток аграрної галузі в умовах глобальних викликів є важливими для забезпечення продовольчої безпеки та економічної стабільності як у Європейському Союзі, так і в Україні. Інтеграція новітніх технологій, впровадження екологічно сталих практик, а також ефективних фінансових і управлінських механізмів є основними елементами, що сприятимуть стійкому розвитку аграрного сектору.

3.2. Подальші перспективи розвитку впровадження Спільної аграрної політики ЄС в Україні

Спільна аграрна політика (САП) Європейського Союзу забезпечує продовольчу безпеку, стимулюванні економічного зростання та розвитку сільських регіонів. Для України, яка прагне до інтеграції з ЄС і модернізації аграрного

сектору, впровадження основних положень та механізмів САП є стратегічним завданням. Сьогодні Україна опинилась у складній ситуації, спричиненій глобальними викликами та війною.

Адаптація до європейських стандартів

Адаптація аграрного сектора України до стандартів Європейського Союзу , включає: Безпека харчових продуктів, що включає відповідність нормам гігієни та санітарним вимогам ЄС, суворий контроль якості продуктів на всіх етапах виробництва. Екологічні стандарти, зокрема, обмеження використання хімічних речовин і добрив, скорочення викидів парникових газів, запровадження екологічно чистих технологій. Умови праці, як дотримання стандартів ЄС щодо забезпечення безпеки праці, соціального захисту працівників, відповідних умов праці на фермах.

Дотримання цих стандартів дозволить підвищити якість української сільськогосподарської продукції та забезпечить їй безперешкодний доступ на вимогливі європейські ринки, зробивши наших виробників більш конкурентоспроможними. [61]

Процес адаптації потребує значних інвестицій, оскільки необхідно забезпечити модернізацію аграрної інфраструктури, розвиток лабораторій для контролю якості, впровадження нових стандартів у сфері переробки та зберігання продукції. Впровадження технологій, таких як точне землеробство та біотехнології, сприятиме збереженню навколишнього середовища та мінімізації негативного впливу на природу.

Фінансування та інвестиції

До основних фінансових інструментів належать субсидії та гранти, які допомагають українським аграріям модернізувати виробничі потужності та

сприяти сталому розвитку. Прикладами європейських грантових програм, які можуть бути доступні українським фермерам, є:

Європейський інвестиційний банк (ЕІВ) – цей інструмент забезпечує фінансування великих інфраструктурних проєктів, що також включають розвиток сільських територій, зокрема в сфері сільськогосподарського виробництва та екологічних ініціатив.

Програма розвитку сільських територій (Common Agricultural Policy - Rural Development Program) – надає гранти для впровадження інноваційних методів ведення господарства, підвищення енергоефективності, зменшення викидів парникових газів та розвиток зеленої енергетики.

Фінансова підтримка в рамках цих шляхів спрямована на модернізацію сільськогосподарських підприємств, інтеграцію новітніх технологій, таких як автоматизація і точне землеробство, та зменшення залежності від традиційних джерел енергії.

Сьогоднішній сектор фінансування аграрної політики не відповідає практиці ЄС. Це відбувається не лише на рівні правил і норм, а й на рівні культури. Відсутні цілі блоки політики. Це такі блоки, як моніторинг, звітність, акредитація, сертифікація та оцінка. У сфері фінансування потрібен більш детальний аналіз прогалин, ніж у цьому звіті. Питання гармонізації систем бюджетних закупівель стосується всіх сфер видатків. Це виходить за рамки фінансування заходів державної допомоги аграрному сектору. Воно виходить за рамки фінансування заходів державної підтримки аграрного сектору в Україні. Однак варто було б запровадити пілотні проєкти в аграрному секторі. Пілотні проєкти мають бути впроваджені. Вже сьогодні можна було б розробити та узаконити правила фінансування заходів державної допомоги та розробити правила фінансування заходів державної підтримки та внести зміни до Закону «Про державну підтримку

сільського господарства» для їх легалізації. Йдеться про внесення змін до Закону «Про державну підтримку сільськогосподарського виробництва». [9]

Збільшення доступу до фінансування дозволить фермерам розвивати органічне землеробство, зменшити використання хімічних добрив, а також запровадити енергоощадні технології. [52]

Розвиток сталих аграрних практик

САП є результатом розвитку сталих аграрних практик, які підтримують збереження довкілля та підвищення біорізноманіття: агролісомеліорації, органічного землеробства, сівозміни, зелених добрив (сидератів), крапельного поливу, зменшення використання хімічних речовин. Європейський Союз підтримує використання екологічно безпечних методів ведення сільського господарства, таких як агролісомеліорація, органічне землеробство та зменшення використання хімічних речовин. Це є можливістю для України інтегруватися в глобальні тренди сталого розвитку та стати більш привабливою для інвесторів. Такий перехід сприятиме підвищенню її іміджу як країни, яка дбає про довкілля та виробляє якісну продукцію.

Перехід до сталого сільського господарства передбачає впровадження сучасних методів управління водними ресурсами, сівозміни та заходів зі збереження ґрунтів. Це особливо актуально в умовах змін клімату, які все більше відчуваються в Україні. Адаптація до змін клімату вимагає від сільського господарства переходу на сталі практики, такі як раціональне використання води, сівозміна та збереження родючості ґрунтів.

Сільський розвиток

Процес європейської інтеграції у сфері сільського розвитку відбувається більш інтенсивно, ніж у сфері аграрної політики. Він є більш інтенсивним, ніж у сфері аграрної політики. Принаймні частково це пов'язано з тим, що в аграрному

секторі на політичному рівні домінують власники сільськогосподарських земель та інші великі виробники. Відповідні міністерства працюють над реалізацією їхніх інтересів як свого головного пріоритету, тоді як співпраці з фермерами приділяється недостатньо уваги. Міністерство регіональної політики вже було об'єднано з Міністерством інфраструктури, Міністерство аграрної політики та продовольства України було реорганізовано. З огляду на сучасні виклики, варто розглянути можливість децентралізації управління аграрним сектором, що дозволить більш ефективно реалізувати аграрну політику. [79]

Доцільно диверсифікувати аграрний сектор, сконцентрувавши зусилля на підтримці великих підприємств, трейдерів і фермерів, особливо в експортних питаннях. Водночас розробку політики для малих і середніх фермерських господарств слід залишити самим агробізнесам, забезпечивши їм підтримку для інноваційного розвитку.

Підтримка малих та середніх фермерів

Малі та середні фермерські господарства в Україні потребують особливої підтримки для впровадження інновацій та адаптації до нових умов. У рамках Спільної аграрної політики (САП) Європейський Союз передбачає програми, які спрямовані на підвищення рівня освіти фермерів, забезпечення доступу до сучасних технологій і створення рівних умов для конкуренції на ринку.

До таких програм Horizon Europe, Organic Action Plan, SmartAgriHubs, Digital Farming, та Climate-Smart Agriculture. входять: навчання з використання новітніх технологій, впровадження органічного землеробства та екологічно відповідного ведення бізнесу. [5]

Міжнародна співпраця

Співпраця з ЄС відкриває двері для українських аграріїв, дозволяючи їм перейняти передовий європейський досвід ведення сільського господарства та

впроваджувати інноваційні методи. Наприклад, програма EU4Business надає фінансову допомогу для розвитку малих і середніх підприємств в аграрному секторі. Одним із конкретних кейсів є співпраця між Україною та Німеччиною в рамках Програми німецько-українського співробітництва, в яку входять проекти з модернізації сільського господарства, адаптації до змін клімату та впровадження органічного виробництва.

Ще один приклад - участь України в Horizon Europe, де аграрії мають можливість отримувати фінансування для наукових досліджень та впровадження інновацій у виробництво. Крім фінансової підтримки, ці програми спрямовані на передачу знань та технологій, необхідних для успішної адаптації аграрного сектору до вимог європейського ринку.

План дій

Враховуючи важливість аграрного сектору України та традиційну увагу до аграрної політики в ЄС, діяльність та практики, що визначають аграрну політику країни, слід розглядати в контексті післявоєнної відбудови України.

Ця діяльність здійснюватиметься відповідно до комюніке Європейської Комісії «Допомога та реконструкція України». З цією метою мають бути проведені переговори з Офісом Віце-прем'єр-міністра з питань європейської інтеграції та Представництвом ЄС.

Провести переговори з Офісом Віце-прем'єр-міністра з питань європейської інтеграції та Представництвом ЄС в Україні щодо надання політичної та технічної підтримки у розробці плану відновлення України. Надати політичну та технічну підтримку в розробці вищезгаданої дорожньої карти. Наблизити методи та інструменти фінансування реалізації національної аграрної політики, враховуючи відсутність усталеної практики формування національних політик та їх реалізації через бюджетну та фінансову підтримку

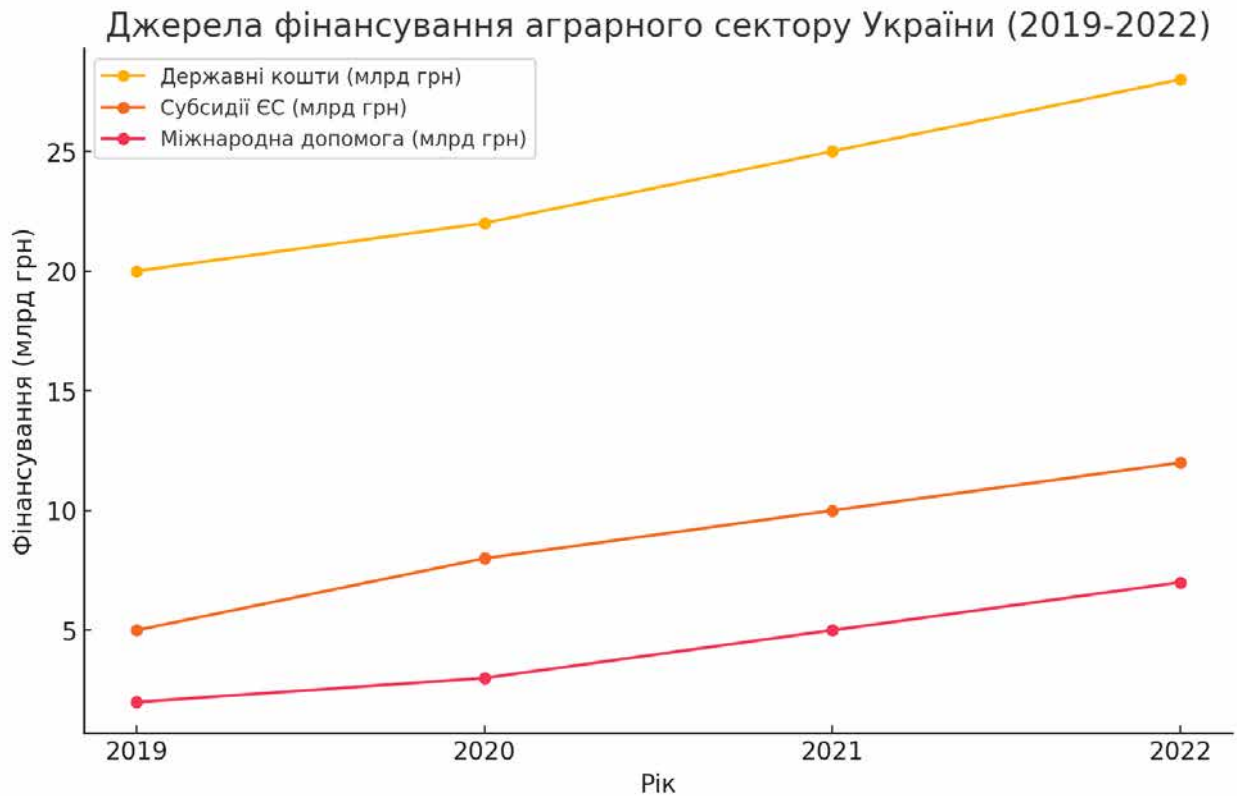
Варто також вивчити можливість перекладу базових документів САП ЄС українською мовою. Також варто було б забезпечити переклад українською мовою основоположних документів САП ЄС, створити тлумачний словник, обговорити з галузевими асоціаціями, громадськими організаціями.

Розглянути можливість встановлення та підтримки контактів і налагодження комунікації між галузевими асоціаціями, громадськими організаціями, експертами та іншими фахівцями, налагодити комунікацію між галузевими асоціаціями, НУО, експертами та іншими фахівцями, а також встановити та підтримувати контакти з відповідними органами влади. Налагоджувати та підтримувати контакти з відповідними органами влади на основі ресурсу проекту «Діалог з питань аграрної політики» та на фоні анонсованих змін у структурі та підпорядкуванні центрального органу виконавчої влади.

Основні аспекти впровадження САП в Україні

Аспект	Опис
<i>Адаптація до стандартів ЄС</i>	Забезпечення відповідності якості продукції європейським стандартам, екологічні вимоги.
<i>Фінансування</i>	Доступ до субсидій, грантів та фінансових інструментів від ЄС для модернізації аграрного сектору.
<i>Стійкі аграрні практики</i>	Використання органічного землеробства, збереження природних ресурсів.
<i>Підтримка малих фермерів</i>	Програми навчання, технічна підтримка та доступ до нових технологій.
<i>Міжнародна співпраця</i>	Технічна та фінансова допомога з боку ЄС, спільні проекти та обмін досвідом.
<i>Сільський розвиток</i>	Децентралізація аграрної політики, спрямованої на підтримку інтересів великого бізнесу, та малих і середніх фермерів, із врахуванням українських реалій та прискоренням інтеграційних процесів.

<i>План дій</i>	Забезпечення політичної та технічної підтримки ЄС, адаптація методів фінансування та управління, а також налагодження комунікації між галузевими асоціаціями, державними органами та європейськими партнерами.
-----------------	--

Графік нижче ілюструє основні джерела фінансування аграрного сектору України у період з 2019 по 2022 рік, враховуючи державні кошти, європейські субсидії та міжнародну допомогу. [57]

Висновки до підрозділу

Інтеграція України до Європейського Союзу передбачає впровадження Спільної аграрної політики, що має на меті модернізацію сільського господарства та приведення його до європейських стандартів. Паралельно з цим, впровадження органічного землеробства та ефективного управління водними ресурсами сприяє збереженню природи та підвищенню родючості ґрунтів. Підтримка малих і середніх фермерів, зокрема через програми навчання та фінансування, забезпечує основи для стійкого розвитку аграрного сектору, продовольчій безпеці та економічній стабільності країни.

Фінансова підтримка від ЄС, доступ до сучасних технологій і навчання фермерів спонукають підвищенню конкурентоспроможності українських виробників, що дозволить збільшити експорт агропродукції та забезпечити її високу якість. Активна міжнародна співпраця виступає основою для ефективного впровадження Спільної аграрної політики (САП), оскільки вона забезпечує платформу для обміну досвідом та доступу до інноваційних рішень. Формування екологічно сталого та конкурентоспроможного аграрного сектору, здатного реагувати на сучасні виклики, забезпечать продовольчу безпеку як на національному, так і на міжнародному рівнях. Дана колаборація сприяє інтеграції найкращих практик та технологій, що дозволяє агровиробникам адаптуватися до змінюваних умов ринку і вимог споживачів. [55]

Висновки до розділу

На основі аналізу перспектив адаптації Спільної аграрної політики ЄС (САП) в Україні можна зробити висновок, що адаптація до європейських вимог передбачає оновлення системи безпеки харчових продуктів, що включає впровадження суворих гігієнічних норм і стандартів контролю якості на всіх етапах виробництва.

Важливим аспектом є дотримання екологічних стандартів, що передбачають обмеження у використанні хімічних речовин і пестицидів, скорочення викидів парникових газів та впровадження екологічно чистих технологій. Дотримання цих стандартів сприятиме утвердженню іміджу України як країни, що дотримується принципів сталого розвитку та виробляє екологічно чисту продукцію.

Значна частина модернізації передбачає фінансові інвестиції в оновлення аграрної інфраструктури: розвиток лабораторій для контролю якості, впровадження нових стандартів у зберіганні та переробці продукції, а також технологій точного землеробства та біотехнологій.

Фінансова підтримка від ЄС, зокрема через Європейський інвестиційний банк (ЕІВ) і Програму розвитку сільських територій, може забезпечити необхідні ресурси для реалізації зазначених заходів. Однак сьогодення система фінансування аграрної політики в Україні потребує реформування для досягнення гармонізації з європейськими практиками, включаючи запровадження механізмів моніторингу, звітності, акредитації та сертифікації. Відсутність цих механізмів обмежує можливості для ефективної реалізації державної підтримки аграрного сектора та інтеграції з ЄС.

Особливої уваги потребує підтримка малих і середніх фермерських господарств, яким необхідний доступ до освітніх програм і сучасних технологій. Програми Horizon Europe, Organic Action Plan, SmartAgriHubs, Digital Farming та Climate-Smart Agriculture спрямовані на підвищення кваліфікації фермерів та розвиток інноваційних підходів у веденні сільського господарства.

Крім того, децентралізація аграрної політики та залучення галузевих асоціацій, громадських організацій та експертів до формування аграрних стратегій можуть стати основою для побудови стійкої аграрної системи, яка враховуватиме інтереси різних виробників, від великих підприємств до малих фермерів.

Впровадження САП в Україні є складним, але стратегічно важливим завданням, яке забезпечить сталий розвиток аграрного сектора, підвищення експортного потенціалу та сприятиме інтеграції країни в європейський економічний простір.

ВИСНОВКИ

1. Генезис Спільної аграрної політики (САП) Європейського Союзу є результатом багаторічного розвитку європейської аграрної сфери, що почався ще з 1957 року. САП була створена з метою забезпечення продовольчої безпеки, підтримки стабільних доходів фермерів та стимулювання розвитку сільських регіонів. Систематичне оновлення САП базувалося на принципах ефективності, стійкості та соціальної справедливості. Основні теоретичні засади САП включають концепції державного регулювання ринку, субсидій для фермерів і підтримки малих господарств. Цілі САП еволюціонували з часом - від забезпечення продовольчої безпеки до інтеграції екологічних аспектів у виробництво. Пріоритети включають підвищення екологічної стійкості, розвиток біоекономіки та сприяння технологічним інноваціям у сільському господарстві. САП також прагне до підвищення конкурентоспроможності європейського сільського господарства на міжнародному ринку. Політика ЄС у сфері сільського господарства завжди була чутлива до глобальних змін. Так, зміна клімату стимулювала перегляд програм підтримки фермерів, спрямовуючи їх на розвиток більш стійкого сільського господарства. Історія Спільної аграрної політики демонструє, як політика може адаптуватися до нових викликів, враховуючи інтереси як виробників, так і суспільства.

2. Пандемія COVID-19 істотно вплинула на Спільну аграрну політику (САП) Європейського Союзу, зумовивши необхідність перегляду основних стратегій підтримки аграрного сектору в умовах кризових ситуацій. Серед основних викликів були порушення ланцюгів постачання, труднощі з логістикою та зниження попиту на окремі види сільськогосподарської продукції. Реагуючи на ці виклики, Європейський Союз розробив нові фінансові інструменти, такі як: прямі виплати для фермерів, які зазнали збитків через пандемію, гранти для підтримки агровиробників, програми страхування ризиків, які були посилені для зменшення фінансових втрат, розвиток нових інструментів управління ризиками,

що враховують погодні катаклізми, епідемії, підтримка місцевих виробників та акцент на органічне землеробство як частину стратегії стійкості.

Дані підходи стали каталізатором змін у САП, сприяючи підвищенню гнучкості та адаптації аграрної політики до нових викликів. Оцінка впливу COVID-19 на САП демонструють важливість швидкої реакції та адаптації політик для забезпечення стабільності аграрного сектору в умовах глобальних криз.

3. Спільна аграрна політика Європейського Союзу відчула глобальні зміни, зокрема Європейський зелений курс та війна в Україні, суттєво вплинули на аграрний сектор, вимагаючи від нього переосмислення традиційних підходів та переходу до більш екологічних методів виробництва.

Нові стандарти безпеки та якості продукції, запроваджені ЄС, сприяють захисту біорізноманіття і зменшують негативний вплив сільського господарства на довкілля. Війна в Україні створила додаткові виклики для аграрної політики ЄС, зокрема перебої з постачанням зерна та інших важливих агропродуктів. ЄС мусило переглянути стратегії продовольчої безпеки, диверсифікувати джерела постачання та посилити підтримку місцевих виробників. Було запроваджено нові фінансові механізми для підтримки фермерів, що зазнали збитків через зростання цін на енергоносії та сировину. Аналіз цих викликів демонструє здатність Спільної аграрної політики адаптуватися до змін і забезпечувати стійкість аграрного сектору в умовах глобальної нестабільності.

4. Співпраця між Європейським Союзом і Україною в аграрній сфері є потенційною у контексті інтеграції України до європейського економічного простору. Адаптація українського аграрного сектору до стандартів ЄС передбачає покращення якості продукції, дотримання екологічних вимог і впровадження сталих практик ведення сільського господарства, надаючи Україні доступ до європейських ринків для збільшення обсягів експорту та підвищення конкурентоспроможності виробників.

Фінансова підтримка з боку ЄС, субсидії, гранти та доступ до європейських фінансових інструментів, надає можливість українським фермерам модернізувати виробництва, впроваджувати інновації та зменшувати негативний вплив на навколишнє середовище. Співпраця передбачає обмін досвідом та активне навчання фермерів сучасним технологіям.

Попри те, що війна породжує численні труднощі, вона також слугує каталізатором для посилення міжнародної підтримки та об'єднання зусиль. Перспективи співпраці також включають програми підтримки малих фермерів і сприяння переходу до органічного землеробства, що відповідає вимогам європейських споживачів. Таким чином, співпраця між ЄС і Україною в аграрній сфері, яка включає безмитний експорт української сільськогосподарської продукції до країн ЄС, обмін технологіями сталого землеробства, а також реалізацію спільних проєктів з розвитку інфраструктури та логістики, сприяє зміцненню економічних зв'язків, підвищенню стійкості аграрного сектору й забезпеченню продовольчої безпеки в Європі та на міжнародному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Варшавська Н. Г. Спільна аграрна політика ЄС: генезис, основні цільові орієнтири для України / Н. Г. Варшавська. – Київ, 2020. – С. 10-19.
2. Вісник економічної науки України. Аграрна політика ЄС та Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/12_1_2017ua/14.pdf.
3. Гергуль А. В. Європейський зелений курс: вплив на міжнародні торговельні практики / А. В. Гергуль // Економічна дипломатія. – 2021. – Т. 12. – С. 45-67.
4. Досвід реалізації принципів Спільної аграрної політики ЄС [Електронний ресурс] / Ужгородський національний університет. – Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/5785/1/%D0%94%D0%9E%D0%A1%D0%92%D0%86%D0%94%20%D0%A0%D0%95%D0%90%D0%9B%D0%86%D0%97%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%87%20%D0%9F%D0%A0%D0%98%D0%9D%D0%A6%D0%98%D0%9F%D0%86%D0%92%20%D0%A1%D0%9F%D0%86%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%9E%D0%87%20%D0%90%D0%93%D0%A0%D0%90%D0%A0%D0%9D%D0%9E%D0%87%20%D0%9F%D0%9E%D0%9B%D0%86%D0%A2%D0%98%D0%9A%D0%98%20%D0%84%D0%A1.pdf>
5. Економіка та регіони. Сучасні виклики аграрного сектору України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2021/5_2021/4.pdf.
6. Політика органічного виробництва: Український досвід [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/3369/1/Polityka_orhanichnoho.pdf.
7. Риковська О., Фраєр О., Михайленко О. Аналіз стану сільського господарства України та імплементація нормативно-правових актів ЄС, дотичних до аграрних та довкіллевих питань / О. Риковська, О. Фраєр, О. Михайленко; за

- ред. М. Белкіна, А. Даниляк. – Київ: ГО "Екодія", 2024. – 22 с. – Режим доступу: <https://ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2024/03/analiz-stanu-sg-ua-ta-implement-es2024.pdf>.
8. Спільна аграрна політика Європейського Союзу: можливості та виклики для України / НІСД. – К.: НІСД, 2011. – 19 с.
  9. Спільна аграрна політика ЄС і завдання України в контексті євроінтеграції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.aau.org.ua/media/publications/1894/files/CAP_2023_02_10_12_36_02_818740.pdf.
  10. Спільна аграрна політика ЄС: чинне законодавство та перспективи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.aau.org.ua/media/publications/1894/files/CAP_2023_02_10_12_36_02_818740.pdf
  11. Статистичні дані фінансування Спільної аграрної політики ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://docs.google.com/spreadsheets/d/16ebG9XV4nMGqfJCynoVSRB6EfYgRjqCJPXc3IOmRYSY/edit#gid=1545881081>
  12. Французька урядова стратегія. Making the Common Agricultural Policy a lever for agro-ecological transition [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.strategie.gouv.fr/english-articles/making-common-agricultural-policy-lever-agro-ecological-transition>.
  13. Юридичний вісник. Європейська інтеграція та аграрна політика України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://yurvisnyk.in.ua/v4_2018/19.pdf.
  14. Які аграрні реформи чекають на сектор в рамках схваленої ЄС програми Ukraine Facility? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://agropolit.com/interview/1032-yaki-agrarni-reformi-chekayut-sektor-v-ramkah-shvalenoyi-yes-programi-ukraine-facility>.
  15. Baltas N. Evaluating the Economic Impact of the Common Agricultural Policy in Southern Europe // Agricultural Economics Review. – 2022. – №3. – С. 45-61.

16. Carril Vazquez X. M. Impact of the European agricultural policy on rural employment / Xose Manuel Carril Vazquez // Revista general del derecho del trabajo y de la seguridad social. – 2016. – Issue 42. – P. 39.
17. Climate Adapt. Irrinet IT: Irrigation system for agricultural water management in Emilia Romagna, Italy [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://climate-adapt.eea.europa.eu/en/metadata/case-studies/irrinet-it-irrigation-system-for-agricultural-water-management-in-emilia-romagna-italy>.
18. EIP-AGRI Operational Group ЕКОПАКТ: Integrity in Organic Food Supply Chains [Электронный ресурс] / European Commission. – Режим доступа: https://ec.europa.eu/enrd/projects-practice/eip-agri-operational-group-ekopakt-integrity-organic-food-supply-chains_en.html.
19. ERA Forum. European Green Deal – legal and financial challenges of the climate change [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://link.springer.com/article/10.1007/s12027-020-00637-3>.
20. EU4Shepherds initiative [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.eu4shepherds.eu/>.
21. European Commission. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation: Key Insights on the CAP 2021-2027 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ec.europa.eu/agriculture/policy-monitoring>.
22. European Commission. CAP and Biodiversity: Protecting Europe's Natural Resources [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ec.europa.eu/environment/nature/biodiversity/agriculture/index_en.htm.
23. European Commission. CAP in Poland [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/rural-development/country/poland_en.
24. European Commission. CAP Indicators: Measuring Performance and Impact [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://agriculture.ec.europa.eu/cap-indicators>.

25. European Commission. CAP Strategic Plans for Poland [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://agriculture.ec.europa.eu/cap-my-country/cap-strategic-plans/poland_en.
26. European Commission. Direct Payments: Key Support Mechanism for Farmers [Электронный ресурс] / European Commission. – Режим доступа: <https://ec.europa.eu/agriculture/direct-payments>.
27. European Commission. Greening in Agriculture: Sustainable Practices for the Future [Электронный ресурс] / European Commission. – Режим доступа: <https://ec.europa.eu/agriculture/greening>.
28. European Commission. Milk quotas and their impact on market stability [Электронный ресурс] / European Commission. – Режим доступа: <https://ec.europa.eu/agriculture/milk-quotas>.
29. European Commission. Rural Development and the CAP: Investment and Impact [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/rural-development_en.
30. European Commission. Rural development programmes by country [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/rural-development/country_en.
31. European Commission. Rural Development: Supporting the Growth of Rural Economies [Электронный ресурс] / European Commission. – Режим доступа: <https://ec.europa.eu/agriculture/rural-development>.
32. European Commission. The CAP and Stabilization of Agricultural Markets [Электронный ресурс] / European Commission. – Режим доступа: <https://ec.europa.eu/agriculture/cap-overview>.
33. European Commission. The Common Agricultural Policy and Food Security [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy_en.

34. European Commission. The Common Agricultural Policy and the Environment [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy_en.
35. European Commission. The Common Agricultural Policy at a glance [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/cap-glance_en.
36. European Commission. The Common Agricultural Policy: Achievements and Challenges [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy_en.
37. European Commission. The Future of the Common Agricultural Policy [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy_en.
38. European Commission. The impact of the Common Agricultural Policy on the EU's agricultural sector [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/cap-impact_en.
39. European Court of Auditors. Special Report on the Effectiveness of the EU's Rural Development Policy [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR21_18/SR_Rural_Development.pdf.
40. European Environmental Agency. Sustainability in European Agriculture: CAP's Role [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.eea.europa.eu/publications/sustainability-eu-agriculture>.
41. European Network for Rural Development (ENRD). Country focus: Poland [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ec.europa.eu/enrd/country/poland_en.html.
42. European Network for Rural Development (ENRD). LEADER Programme and Local Development Strategies [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://enrd.ec.europa.eu/leader-programme_en.

43. European Parliament. The CAP and Social Cohesion: How Agriculture Supports Rural Communities [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.europarl.europa.eu/cap-social-cohesion>.
44. European Union. History of the CAP [Електронний ресурс] / Official Website of the European Union. – Режим доступу: https://european-union.europa.eu/index_en?prefLang.
45. Eurostat. Encuesta sobre la Estructura de las Explotaciones Agrarias (EEA), 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ec.europa.eu/eurostat>.
46. FAO. Agricultural Policy Monitoring in Eastern Europe: Focus on Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.fao.org/agricultural-policy-monitoring-ukraine>.
47. FAO. Support to investment in agriculture [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.fao.org/support-to-investment/news/detail/en/c/1188008/>.
48. Feás Costilla E., Steinberg F. Efectos económicos y geopolíticos de la invasión de Ucrania / Enrique Feás, Federico Steinberg // Análisis del Real Instituto Elcano (ARI). – 2022. – Núm. 35.
49. Greer A. Reforming the Common Agricultural Policy: An Institutional Perspective // European Politics and Policy. – 2021. – №4. – С. 113-129.
50. Guerrero G. J. E., Lara V. P. El relevo generacional y su importancia para el desarrollo de los territorios rurales / José Emilio Guerrero, Pablo Lara Vélez // Mediterráneo Económico. – 2022. – Núm. 35. – P. 219.
51. Guide to Business in Spain. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.guidetobusinessinspain.com/en/4-investment-aid-and-incentives-in-spain/4-5-ayudas-a-las-pymes-innovadoras/>.
52. Helm D. The Environmental Divide: International Cooperation and Climate Change / D. Helm. – Oxford University Press, 2020. – С. 165-188.
53. Infagro. Аграрний сектор України та ЄС в умовах війни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://infagro.com.ua/ua/2024/09/13/agrarniy-sektor-ukrayini-ta-yes-povnomasshtabnoyi-viyni/>.

54. Inspire rural vision [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://funding.rural-vision.europa.eu/inspire?lng=en>.
55. Institute for European Environmental Policy. The CAP and Climate Change: Opportunities and Challenges [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ieep.eu/work-areas/agriculture/climate-change-cap>.
56. IntechOpen. Agricultural innovations [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.intechopen.com/chapters/66773>.
57. International Institute for Environment and Development (IIED). EU's Green Deal and Its Impact on Agricultural Policy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.iied.org/eu-green-deal-agriculture-policy>.
58. International Monetary Fund. Agricultural Reform in Europe: Fiscal and Social Implications [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/2023/agricultural-reform-europe>.
59. Irrigation Leader Magazine. Irrigation in Portugal and in Europe as a whole [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://irrigationleadermagazine.com/irrigation-in-portugal-and-in-europe-as-a-whole/>.
60. Шibaєва, Н. В., Квятко, Т. М. Вектори реформування САП ЄС на період 2021–2027 рр. [Електронний ресурс] // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2021. – № 5. – С. 8–13. – Електрон. вид. – Режим доступу: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2021/5_2021/4.pdf
61. Європейська інтеграція України: нові можливості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2024/03/25/7182242/>
62. Україна розпочинає переговори з ЄС: аграрна перспектива [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://latifundist.com/blog/read/3074-ukrayina-rozpochinaye-peregovori-z-yes-koli-vzhe-gliboko-zajshli-na-jogo-rinok-i-tse--shok>

63. Європейські аграрії вимагають змін у політиці ЄС через геополітичні зміни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.polskieradio.pl/398/7862/artukul/3327862>
64. Аграрні реформи у секторі в рамках програми ЄС Ukraine Facility [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://agropolit.com/interview/1032-yaki-agrarni-reformi-che kayut-sektor-v-ramkah-shvalenoyi-yes-programi-ukraine-facility>
65. RFI. Євроінтеграція сільського господарства в ЄС: виклики відновлення та інвестицій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.rfi.fr/uk/%D1%94%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B0/20231009-%D1%94%D0%B2%D1%80%D0%BE%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F-%D1%81%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%B3%D0%BE%D1%81%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0-%D0%B2-%D1%94%D1%81-%D0%B3%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%B2%D1%96-%D0%B4%D0%BE-%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D1%82%D0%B0-%D1%96%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%86%D1%96%D0%B9-%D0%B0%D0%BB%D0%B5-%D1%94-%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B8>.
66. Rural Economy and Land Use Programme (RELU). Rural Land Use and Policy: Lessons from the EU CAP [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://reluprogramme.org.uk/land-use-policy-cap>.
67. The Portugal News. Agriculture using 75% of water in Portugal [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.theportugalnews.com/news/2021-03-26/agriculture-using-75-of-water-in-portugal/58953>.

68. The World Bank. Transforming Agriculture for Climate Resilience: A European Perspective [Elektronnyy resurs]. – Режим доступа: <https://documents.worldbank.org/en/climate-resilient-agriculture-europe>.
69. Transnational Institute. Ukrainian Agriculture in Wartime [Elektronnyy resurs]. – Режим доступа: <https://www.tni.org/en/article/ukrainian-agriculture-in-wartime?translation=uk>.
70. Tyzhden. Вступ Польщі до ЄС та еволюція агропродовольчого сектору: уроки для України [Elektronnyy resurs]. – Режим доступа: <https://tyzhden.ua/vstup-polshchi-do-ies-ta-evoliutsiia-ahroprodovolchoho-sektoru-deiaki-uroky-dlia-ukrainy/>.
71. UK Parliament. Post-Brexit Agricultural Policy and its Implications for the CAP [Elektronnyy resurs]. – Режим доступа: <https://publications.parliament.uk/post-brexit-agriculture-cap>.
72. World Bank. Investing in social safety net programs [Elektronnyy resurs]. – Режим доступа: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099111723150017178/bosib0d00d789e0db0a6f9099a53f76fee>.
73. Zobbe H. The Development of the Common Agricultural Policy: A Historical Overview // European Review of Agricultural Economics. – 2022. – №5. – С. 15-30.
74. Green Finance & Development Center. (n.d.). *Green Belt and Road Initiative (Green BRI)*. Retrieved from <https://greenfdc.org/green-belt-and-road-initiative-bri-lab/>
75. LIFE VineAdapt. Проект VineAdapt. - Режим доступа: <https://www.life-vineadapt.eu/en/projekt>
76. Strubenhof H.-V. Herausforderungen und Chancen im Kontext des EU-Beitritts der Ukraine: Agrarpolitischer Bericht der APD. - Kiew: Deutsch-ukrainischer Agrarpolitischer Dialog (APD), 2024. - 32 S. [Elektronische Ressource]. –

Zugriffsmodus:<https://www.apdukraine.de/projektentwicklungen/veroeffentlichungen>

77. Центр економічної стратегії. Готовність українського аграрного сектору до вступу до ЄС: прогрес та перспективи. Київ, 2024. [Електронний ресурс].
Режим доступу: https://ces.org.ua/wpcontent/uploads/2024/03/gotovnist_ukrai%CC%88nskogo_agrarnogo_sektoru_do_vstupu_do_%D1%94s-1.pdf.
78. Національний інститут стратегічних досліджень. Аграрний сектор України у 2023 році: складові стійкості, проблеми та перспективи. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/ahraryy-sektor-ukrayiny-u-2023-rotsi-skladovi-stiykosti-problemy-ta>
79. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minagro.gov.ua/>
80. Проект "Нова аграрна політика" Національної ради з відновлення України від наслідків війни [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/new-agrarian-policy.pdf>.